

Traian Colțan-Dima

***Arhitectură și coeziune socială
în comunitățile intenționale
contemporane***

Editura universitară "Ion Mincu"
București, 2023

Volum publicat în cadrul proiectului

ExcelDR – „Promovarea excelenței în cercetarea doctorală de arhitectură și urbanism”

Proiect finanțat prin Fondul pentru Finanțarea Cercetării Științifice
Universitare – FFCSU UAUM 2023

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

COLȚAN-DIMA, TRAIAN

**Arhitectură și coeziune socială în comunitățile intenționale
contemporane** / Traian Colțan-Dima. - București : Editura Universitară
"Ion Mincu", 2023

ISBN 978-606-638-327-1

72

Lucrarea de față reprezintă strict punctul de vedere al autorului.
Responsabilitatea lucrării îi revine în întregime autorului, atât în ceea ce
privește conținutul, cât și forma.

Toate drepturile rezervate. Nicio parte din această publicație nu poate fi
reprodusă, stocată sau transmisă prin orice mijloace de natură electronică,
mecanice, de copiere, înregistrare sau alte forme fără permisiunea scrisă
a autorului și a editurii.

© 2023, Editura Universitară „Ion Mincu”, Strada Academiei, nr.18-20,
sector 1, București, cod 010014, tel. 40.21.30.77.193

Părinților mei

CUPRINS

MULȚUMIRI	7
PREFAȚĂ.....	9
INTRODUCERE	11
ARGUMENT	11
<i>MOTIVAȚIA PERSONALĂ</i>	<i>11</i>
<i>OPORTUNITATEA TEMEI ÎN CONTEXTUL GLOBAL</i>	<i>12</i>
<i>OPORTUNITATEA TEMEI ÎN CONTEXTUL CERCETĂRII</i>	
<i>ACTUALE DE ARHITECTURĂ.....</i>	<i>14</i>
OBIECTIVELE CERCETĂRII	18
METODOLOGIA DE CERCETARE.....	21
DELIMITAREA ARIEI DE CERCETARE.....	25
1. ELEMENTE ARHITECTURALE CE CONTRIBUIE LA	
ÎMBUNĂTĂȚIREA COEZIUNII SOCIALE	28
1.1. DEFINIREA CONCEPTELOR	29
1.1.1. COMUNITATE	29
1.1.2. COMUNITATE INTENȚIONALĂ	33
1.1.2.1. SCURT ISTORIC	36
1.1.3. COMUNITATE INTENȚIONALĂ CONTEMPORANĂ.....	51
1.1.3.1. COHOUSING.....	52
1.1.3.2. ECOVILLAGE.....	66
1.1.3.3. COLIVING	74
1.1.4. COEZIUNE SOCIALĂ	86
1.1.5. DESIGN PENTRU CONTACT SOCIAL	90
1.2. DIMENSIUNEA UMANĂ A ARHITECTURII	94
1.2.1. FUNDAMENTE DIN ȘTIINȚELE SOCIALE	94
1.2.2. TEORIA SOCIALĂ ÎN ARHITECTURĂ – DE LA	
DETERMINISM LA PARADIGMA TRANZACȚIONISTĂ	99
1.2.3. RELAȚIA DINTRE ARHITECTURĂ ȘI COEZIUNEA SOCIALĂ	
103	
1.2.4. CĂI PRIN CARE ARHITECTURA POATE INFLUENȚA	
COEZIUNEA SOCIALĂ.....	106
1.3. CONCLUZII PARȚIALE	115

2. STUDIU DE CAZ – OMEGA HOUSE COLIVING, BUCUREȘTI

116

2.1. DESCRIERE GENERALĂ.....	117
2.2. DOTĂRI.....	119
2.3. LOCALIZARE.....	122
2.4. CONTEXTUL URBAN.....	123
2.5. ORGANIZAREA GENERALĂ A CLĂDIRII.....	125
2.6. SPACE SYNTAX – ORGANIZAREA SPAȚIALĂ A ANSAMBLULUI	127
2.7. SPAȚIILE COMUNE INTERIOARE.....	130
2.8. SPAȚIILE COMUNE EXTERIOARE.....	132
2.9. SPAȚIILE DE TRANZIȚIE	134
2.10. CONCLUZII PARȚIALE.....	137

3. SET DE PRINCIPII DE “DESIGN PENTRU CONTACT SOCIAL”

138

3.1. APLICABILITATEA PRINCIPIILOR DE „DESIGN PENTRU CONTACT SOCIAL”	139
3.2. COEZIUNEA SOCIALĂ ȘI SUSTENABILITATEA	141
3.3. POTENȚIALUL DE DEZVOLTARE A COMUNITĂȚILOR INTENȚIONALE CONTEMPORANE.....	145

CONCLUZII	150
------------------------	------------

BIBLIOGRAFIE	156
---------------------------	------------

LISTA FIGURILOR	165
------------------------------	------------

LISTA TABELELOR	166
------------------------------	------------

ANEXE	167
--------------------	------------

MULȚUMIRI

Volumul de față reprezintă transpunerea pentru publicul larg, în formă actualizată, a tezei de doctorat susținută în anul 2021 și care a încununat, prin cel mai înalt calificativ, o cercetare care s-a desfășurat pe durata a 3 ani. În toată această perioadă, ghidajul, susținerea și observațiile concludente din partea conducătorului de doctorat, prof. em. dr. arh. Cristina Olga Gociman, au fost esențiale, motiv pentru care îi sunt profund recunoscător.

Totodată, aş vrea să extind mulțumirile și către restul comisiei de îndrumare alcătuită din prof. em. dr. arh. Cristina Ochinciuc, prof. dr. arh. Andra Panait și prof. dr. arh. Anca Mitrache.

Munca de cercetare nu ar fi fost completă fără componenta didactică, participarea în rol de asistent universitar în colectivul de îndrumare al atelierului 22/32 din cadrul departamentului Bazele Proiectării de Arhitectură, anii 2-3, de la Facultatea de Arhitectură a Universității de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu” din București oferindu-mi posibilitatea aplicării în procesul de predare a informațiilor din cercetarea doctorală. În acest sens, le mulțumesc colegelor mele, prof. dr. arh. Andra Panait și șef de lucrări dr. arh. Cristina Mândrescu, pentru consistenta și productiva colaborare.

Le mulțumesc pe această cale celor de la Omega House, o comunitate coliving autohtonă, în special lui Ciprian Jdera, pentru tot ajutorul și deschiderea de a-mi oferi informațiile și materialele pe baza cărora am putut să îmi conturez studiul de caz, parte esențială a cercetării doctorale.

Transformarea tezei de doctorat în carte și publicarea acesteia nu ar fi putut fi realizată fără sprijinul proiectului ExcelDR – „Promovarea excelenței în cercetarea doctorală și urbanism”, coordonat de către prof. dr. urb. Alexandru-Ionuț Petrișor și a Editurii Universitare „Ion Mincu”, coordonată de către dr. ing. Elena Dinu, cărora le mulțumesc pentru ajutor în această primă experiență editorială a autorului.

Folosesc această oportunitate pentru a-mi prezenta gratitudinea tuturor colegilor arhitecți, teoreticieni și practicieni, care mi-au fost alături în devenirea și perfecționarea mea ca arhitect. Printre aceștia, doresc să îi menționez pe prof. dr. arh. Georgică Mitrache, prof. dr. arh. Florin Biciușcă,

arh. Florin Medvedovici și pentru rolul determinant pe care l-au avut în formarea mea profesională, academică și practică.

În final, dar la fel de important, vreau să mulțumesc familiei, soției și părinților, pentru sprijinul neclintit, încurajarea permanentă și răbdarea (uneori testată puternic de autor) de-a lungul acestei călătorii. Dragostea și înțelegerea lor îmi dau putere și mă motivează și pentru aceasta le sunt recunoscător.

Autorul

PREFAȚĂ

Lucrarea domnului dr. arh. Traian Colțan-Dima abordează o tematică extrem de actuală, cea a locuirii în condițiile globalizării și mai ales ale creșterii mobilității și adaptabilității funcționale.

Modificarea dimensiunii funciare, a determinării topologice, a relevării relației cu locul, construiește un alt tip de personalitate și modifică caracteristicile sociale ale ființei.

Distorsionarea dependenței de un anumit spațiu dezvoltă o nouă dimensiune antropologică, cea a relocării și mai ales a apartenenței temporare la un grup coagulat „intențional”.

Problematika comunităților intenționale contemporane se bazează pe capacitatea spațiului arhitectural de a fi adaptat la complexitatea comenzii sociale și de a transcende „unitatea de locuit” spre „habitatul rezilient”, discurs dezvoltat extrem de documentat în lucrarea de față.

Prin prezentarea conceptelor de „cohousing”, „ecovillage” și „coliving”, autorul analizează noile abordări sociale în arhitectură folosind instrumente de investigare multicriteriale din antropologie, sociologie și psihologia mediului. Relația dintre elementele de arhitectură și coeziunea socială în comunitățile intenționale contemporane, reprezintă o zonă insuficient cercetată la nivel național cât și la nivel internațional. De asemenea, autorul dezvoltă prin acest studiu, o prezentare detaliată a unui exemplu autohton de comunitate de tip „coliving”. Prin această investigare, se confirmă aplicabilitatea acestor inițiative în România, deschizându-se o nișă de cercetare și dezvoltare a acestui fenomen și în țara noastră.

Relația dintre arhitectură și coeziunea socială a fost studiată prin prisma analitică a EBS (Environment-Behaviour Studies) care oferă suportul teoretic de corelare al celor două concepte.

Este de observat că subiectul propus tratează doar problematica comunităților intenționale, nu și pe a celor dezvoltate organic, în timp.

Autorul a ales să analizeze comunitățile tip „cohousing”, „coliving” și „ecovillage”, cu toate că nu sunt singurele comunități din contemporaneitate, existând în prezent și alte tipuri dintre care amintim: commune, cooperativele de locuințe de tip tradițional, și care au în spate o istorie de sute de ani (ex. cele cu fundamente religioase sau spirituale: mănăstiri, ashram-uri, kibbutz-uri, grupări anabaptiste de tip Amish).

Alegerea acestor 3 tipuri de comunități pentru analiză se bazează pe valoarea lor de pionierat, de experiment și pentru intențiile lor pozitive de a propune soluții la subiecte actuale de mare importanță cum ar fi sustenabilitatea, coeziunea socială sau eficiența economică a locuirii.

Autorul demonstrează că în comunitățile contemporane de tip „cohousing”, „ecovillage” și „coliving” există capacitatea arhitecturii de susținere a coeziunii sociale prin stimularea interacțiunii și a contactului dintre membrii comunității.

Apreciind complexitatea și unicitatea de cercetare a subiectului, seriozitatea argumentației, documentarea extinsă, ampla bibliografie precum și activitatea susținută de diseminare a cercetării, la nivelul exercițiului academic, al atelierului de arhitectură, activismul și implicarea autorului, consider lucrarea de față ca fiind de maxim interes interdisciplinar.

Prof. em. dr. arh. Cristina Olga Gociman

INTRODUCERE

ARGUMENT

MOTIVAȚIA PERSONALĂ

Alegerea subiectului cercetării a fost influențată, printre altele, de către o experiență personală care a lăsat o amprentă puternică nu doar asupra dezvoltării mele profesionale, ci și asupra evoluției mele până în acest moment. Născut și crescut într-un mic oraș de provincie, am cunoscut, încă din copilărie, căldura și frumusețea unui mediu de locuire bogat în relații interumane puternice. Apartamentul, blocul, vecinătatea și cartierul au reprezentat straturi suprapuse ale unui univers încărcat de convivialitate, apropiere și apartenență. Mutarea la facultate într-un oraș mare, aglomerat și trepidant, a marcat o ruptură de mediul natal, o schimbare de scară urbană ale cărei reverberații le-am simțit profund. Impactul acestei tranziții locative m-a făcut să percep pentru prima dată relația complexă care se stabilește între om și mediul său de viață și care până atunci a fost pentru mine un dat firesc asupra căruia nu reflectasem. După o perioadă de acomodare și adaptare, m-am ancorat treptat în noul habitat care a devenit într-un final *Acasă*. La ușurarea procesului au contribuit din plin noile relații de prietenie pe care le-am dezvoltat cu o parte dintre colegii de la facultate și de care mă bucur și în prezent.

Această experiență prin care am trecut poate fi cu ușurință extrapolată, în ea regăsindu-se majoritatea celor care „sunt în căutarea propriului spațiu”, după cum frumos s-a exprimat doamna prof. em. dr. arh. Cristina Olga Gociman. Motivați de urmărirea unor oportunități în educație, de schimbarea locului de muncă sau de întemeierea unei familii, oamenii contemporani capătă o mobilitate ridicată, specifică epocii globalizării în care trăim. Această dinamică atrage după sine și o schimbare frecventă a locuinței care solicită individul și îi impune acestuia o adaptabilitate crescută. În acest sens, o mutare într-o comunitate de oameni cu valori compatibile și într-o locuință croită după felul său propriu, îi poate ușura individului relocarea, ajutându-l să își dezvolte un mod de viață satisfăcător.

OPORTUNITATEA TEMEI ÎN CONTEXTUL GLOBAL

Provocările contextului global contemporan

Lumea contemporană este caracterizată de *schimbări structurale majore*, iar acestea implică căutarea unor soluții prin care omenirea să se adapteze și să prospere. Jeremy Rifkin (2011) a descris această modificare globală ca fiind *A Treia Revoluție Industrială*¹ (tr.a.), concept utilizat intens în discursul actual. În acest sens, organismele internaționale abilitate (ex. OECD – Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică) analizează cu atenție climatul economic, social și ecologic al secolului XXI pentru a desluși mecanismele din spatele acestor schimbări profunde, venind astfel în sprijinul actorilor decizionali. Prin studiile întreprinse, este atrasă atenția asupra influențelor atât pozitive, cât și negative pe care contextul global le are asupra comunităților umane (OECD, 2011). Pentru ca aceste *comunități* să se adapteze cadrului general, ele trebuie să devină *reziliente*, ceea ce implică dezvoltarea coeziunii interne care poate furniza inclusiv vehiculul unei creșteri economice sustenabile. Se conturează astfel o nouă etapă globală în care se vor dezvolta intens rețelele sociale și comportamentul colaborativ.

„O societate coezivă contribuie la bunăstarea tuturor membrilor săi, luptă împotriva excluderii și a marginalizării, creează un simț al apartenenței, promovează încrederea și oferă membrilor oportunitatea unei mobilități îmbunătățite.”² (tr.a.)

Pe lângă avantajele pe care le aduce la nivel comunitar, *coeziunea socială* acționează și asupra indivizilor, contribuind pozitiv la calitatea vieții acestora. Coeziunea nu poate apărea însă în lipsa unor interacțiuni sociale care constituie în esență un capital social³. Este demonstrat faptul că

¹ „*The Third Industrial Revolution*”. În această lucrare, Jeremy Rifkin argumentează că marile revoluții economice au avut loc în istorie atunci când au fost satisfăcute simultan două condiții: apariția unor schimbări profunde în tehnologia comunicării și în sistemul energetic. Conform autorului, premisele actuale ale celei de-a treia revoluții industriale sunt: înlocuirea telefoniei cu Internetul și a combustibililor fosili cu electricitatea.

² „*A cohesive society works towards the well-being of all its members, fights exclusion and marginalisation, creates a sense of belonging, promotes trust, and offers its members the opportunity of upward mobility.*” (OECD, 2011, p. 17)

³ *Capital social* este folosit aici în accepțiunea sociologică, nu în cea economică. „*Capitalul social se referă la caracteristici ale organizării sociale, cum ar fi rețelele sociale, normele și încrederea, care facilitează coordonarea și cooperarea pentru*

interacțiunile sociale satisfăcătoare sunt asociate unor factori care contribuie în mod direct la o calitate sporită a vieții, cum ar fi o sănătate îmbunătățită, oportunități multiple de a găsi o slujbă sau prin gestionarea mai bună a efectelor negative ale stresului (EUROSTAT, 2017). În acest context dinamic, devine clară nevoia de a încuraja coeziunea socială în vederea îmbunătățirii capacității de adaptare și reziliență a indivizilor și a comunităților.

La nivel macro, un alt factor important în dezvoltarea socială și economică este reprezentat de numărul de indivizi care formează *populația globală*. Prognozele Organizației Națiunilor Unite arată că populația globală va crește în continuare, chiar dacă nu într-un ritm la fel de susținut, de la 7.7 miliarde în 2019 la 8.5 miliarde în 2030, 9.7 miliarde în 2050 și 10.9 miliarde în 2100 (UNITED NATIONS, Department of Economic and Social Affairs, Population Division, 2019, p. 5). Totodată, din punctul de vedere al repartiției populației pe segmentele urban și rural, tendința globală de urbanizare va continua, prognozele arătând că populația urbană, care în 2018 reprezenta 55% din populația generală, va crește cu un plus de 2.5 miliarde de oameni până în 2050 (UNITED NATIONS, Department of Economic and Social Affairs, Population Division, 2018, p. 5). Dacă legăm aceste date de faptul că suprafața orașelor nu se extinde în același ritm susținut, putem anticipa un fenomen intens de *densificare urbană* care va prezenta o provocare pentru toți actorii implicați. În acest sens, studiile au arătat că la nivelul Uniunii Europene în 2017, 15.7% din populația europeană trăia în locuințe supraaglomerate (EUROSTAT, 2019, p. 3).

Contextul național

În cazul României, tendințele descrise anterior referitoare la *creșterea segmentului urban al populației*, dar și a *densității urbane* sunt confirmate de informațiile colectate de către agențiile naționale și internaționale. Comparativ cu restul statelor din Uniunea Europeană, în țara noastră se înregistrează cel mai mare procent de populație care trăiește în locuințe supraaglomerate, 47% (EUROSTAT, 2019, p. 4). În același timp, în anul 2018 s-a înregistrat o creștere a numărului de locuințe în mediul urban care a atins valoarea de 58.4% din totalul locuințelor noi, potrivit datelor oferite de Institutul Național de Statistică (INS, 2019, p. 10). La aceste provocări se adaugă și problema specifică societății urbane românești actuale reprezentată

beneficiu mutual.” (Putnam, 1993, *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*)

de lipsa comunităților în orașe și despre care Pitulac (2009) afirmă: „Blocurile de locuințe, realitate cvasiprezentă în toate orașele, au dat naștere unor grupări umane care nu au aproape nimic în comun cu comunitățile reale.” (Pitulac, 2009, p. 199)

Adecvarea răspunsului arhitectural la contextele sociale și culturale

Prin corelarea datelor prezentate anterior putem afirma că atât la nivel internațional, cât și în țara noastră, orașele își vor mări considerabil populațiile și implicit densitățile. În acest nou peisaj urban aglomerat devine hotărâtor modul în care locuitorii interacționează, ce tipuri de relații sociale se stabilesc între ei și gradul de coeziune socială la nivelul comunităților. Proiectarea unui mediu construit adecvat acestor grupuri umane mărite și variate reprezintă o provocare de actualitate pentru arhitecți. În acest scop, informațiile pe care le oferă științele sociale (ex. antropologia, sociologia, psihologia mediului) sunt utile pentru o mai bună înțelegere a *dimensiunii umane* care se află la baza *relației biunivoce dintre arhitectură și modul de viață*. Acestea ajută arhitectul și urbanistul să își adapteze fiecare răspunsul proiectat la o dinamică socială complexă.

OPORTUNITATEA TEMEI ÎN CONTEXTUL CERCETĂRII ACTUALE DE ARHITECTURĂ

Abordarea socială în arhitectură

În societățile industriale avansate, arhitectul lucrează în prezent într-un *context* în care orașele și satele tradiționale sunt transformate și înglobate într-o *urbanitate difuză* generală, un veritabil spațiu ubicuu al rețelelor, și în care devine importantă proiectarea unor noi configurații spațiale ale lui „a fi împreună” (Choay, 2011). În mediul urban se manifestă schimbări, pe de o parte, negative, cum ar fi dezvoltarea disproporționată și apariția inegalităților sociale provocate de capitalism și globalizare, și, pe de altă parte, pozitive, precum mărirea gradului de implicare a societății civile, a comunităților locale și a locuitorilor în producerea și utilizarea mediului construit (Mendes, Sa, & Cabral, 2017). La nivelul discursului teoretic arhitectural, cercetarea relației dintre mediul construit și aspectele sociale își are originile în studiile întreprinse în anii '60 de către specialiști, precum Jan Gehl sau Jane Jacobs (Farahani, 2014). Începând de atunci, preocupările de îmbunătățire a vieții sociale a orașelor se regăsesc frecvent în domeniile arhitecturii și urbanismului. O parte semnificativă a cercetărilor a gravitat în

jurul *locuinței*, înțeleasă în dublă ipostază, ca *unitate de locuit* și ca *habitat uman* (Zahariade, 1990). Această viziune se regăsește atât în științele mediului construit, cât și în științele sociale. În arhitectură, locuirea și, prin al său obiect, locuința, au dominat discursul teoretic, prin profunzimea conceptului⁴, și practica, prin numărul mare de obiecte arhitecturale comparativ cu celelalte funcțiuni. În științele sociale, locuința este importantă deoarece este considerată forma edificată a unei culturi prin intermediul căreia cercetătorul poate desluși caracteristicile sociale și psihologice ale unei colectivități. Intersectarea celor două perspective din aceste arii disciplinare a condus la definirea locuinței ca *mediu de locuire* (Moser, 2009) sau ca *spațiu al vieții*⁵ (tr.a.), (DePaulo, 2015). Prin încărcarea cu valențe sociale, locuința își depășește astfel statutul de simplu obiect arhitectural.

Dezvoltarea unor tipologii alternative de locuințe

Dacă analizăm în această cheie relația dintre tipologiile de locuințe și scenariile locative, vom remarca în prezent o *discrepanță semnificativă* între numărul mic de tipuri diferite de locuințe și multitudinea de feluri în care oamenii locuiesc⁶. Shafique (2018) este de părere că schemele locative prezente nu țin ritmul schimbărilor din epoca accelerărilor pe care o trăim, iar motivele țin de inabilitatea de a construi suficiente locuințe care să satisfacă cererea, de construirea noilor ansambluri rezidențiale în amplasamente care nu sunt poziționate unde ar avea nevoie sau și-ar dori potențialii clienți și de existența unui sistem complicat de închiriere și creditare a locuințelor. De asemenea, trebuie subliniat faptul că o parte dintre oameni optează pentru căutarea unor moduri alternative de viață ca răspuns propriu și direct la contextul actual al marilor aglomerări urbane. Una dintre cauzele care determină o astfel de atitudine o reprezintă izolarea socială resimțită de unii locuitori urbani (Harries, 2019). Ca reacție, aceștia tind, pe de o parte, să apeleze la comunitățile virtuale și, pe de altă parte, să caute noi scenarii locative, una dintre soluțiile dezvoltate recent fiind apariția unor comunități

⁴ Ne putem referi, de exemplu, la perspectiva heideggeriană care definește locuirea ca pe o caracteristică ontologică unică a muritorilor de a fi într-o tetradă spațio-temporală și care fundamentează în arhitectură direcția regionalismului critic și a abordărilor contextualiste.

⁵ „Lifespace”

⁶ De pildă, ne putem întreba dacă un apartament cu 3 camere, proiectat în mod uzual pe baza unui scenariu cu o familie nucleară cu 3 membri (soț, soție, copil), are conformarea arhitecturală potrivită și pentru găzduirea unei familii monoparentale cu 3 generații (bunică, mamă, copil) sau pentru 3 studenți chiriași, sau este oare nevoie de o regândire și adaptare a partiului.

proiectate încă din start cu dezideratul de a facilita închegarea socială între membri care împărtășesc cel puțin un element comun, de tipul: sistem de valori, statut social, responsabilități, resurse, credințe, idealuri, vârstă, componență familială etc. Deși acest tip de locuire și comunitate a apărut în mod repetat în istorie sub forma unor soluții experimentale cu caracter adeseori utopic, motivația mișcării contemporane de *comunități intenționale*⁷ are în multe cazuri și *fundamente psiho-sociale*. Rămânând totuși bine ancorate în societatea contemporană, aceste comunități se particularizează prin faptul că membrii adoptă în mod voluntar o locuire diferită de rețeta uzuală practică în țările industrializate.

„Ceea ce motivează această mișcare a comunităților intenționale este faptul că din ce în ce mai multe persoane caută să trăiască în comunități protectoare împreună cu alți oameni creativi și inovativi și care se pot susține unii pe alții.”⁸ (tr.a.)

Apariția și dezvoltarea comunităților de tip cohousing, coliving sau ecovillage demonstrează faptul că în prezent există un segment al populației care caută și experimentează *moduri alternative de locuire*. Pentru a fructifica acest potențial și a proiecta ansambluri adecvate, este necesar ca arhitecții să își extindă abordarea pe două direcții, pe de o parte, să gândească locuințe flexibile în timp și croite corespunzător acestor stiluri de viață, iar, pe de altă parte, să își înglobeze în bagajul teoretic și practic instrumente și informații din științele sociale, ceea ce le-ar înlesni înțelegerea factorilor umani care motivează alegerile, dorințele, nevoile și comportamentele asociate acestor moduri de locuire.

⁷ *Comunitate intențională* - comunitate proiectată încă din start cu dezideratul de a facilita închegarea socială între membri care împărtășesc cel puțin un element comun, de tipul: sistem de valori, statut social, responsabilități, resurse, credințe, idealuri, vârstă, componență familială etc. Exemple actuale: cohousing, coliving, ecovillage. În studiul de față, ne vom ocupa de comunitățile contemporane, adică cele apărute în zona scandinavă în anii '60 și care au migrat ulterior în anii '90 în S.U.A., pentru ca acum să cunoască o efervescență la nivel global.

⁸ „What's driving this co-living and communal housing movement is that more and more people are looking to live in a nurturing community with other creative and innovative people that can support one another.” (Ryan Fix, dezvoltator Pure House, comunitate tip coliving)

Particularitățile studiului prezent

Lucrarea de față contribuie la *fundamentarea teoretică* a unei astfel de *abordări sociale în arhitectură*, dezvoltând o cercetare arhitecturală pe care sunt grefate metode, instrumente și cunoștințe din antropologie, sociologie și psihologia mediului. Considerăm că aceste informații complementare ajută la o mai bună înțelegere a relației dintre modelarea spațiului fizic și răspunsul social pe care această modelare îl generează. Dovezile prezentate de numeroase studii subliniază importanța conceptului de *comunitate* ca centru de gravitație al acestei relații. În acest sens, am ales ca obiect de studiu *comunitățile intenționale contemporane* pe care le investigăm pentru valoarea lor de creuzet social experimental. Elementele caracteristice acestor comunități au determinat un număr considerabil de specialiști să le considere adevărate *laboratoare sociale* în care se pot observa direct mecanismele relațiilor dintre arhitectură, locuire, mod de viață și coeziune socială. Majoritatea cercetărilor întreprinse pe acest filon investighează în principal comunitățile *cohousing*, deoarece ele au ca principală intenție declarată realizarea unei comunități puternice. Lucrarea de față contribuie la lărgirea acestei sfere de analiză prin includerea și a comunităților de tip *coliving* și *ecovillage* în demersul său, plecând de la prezumția că acestea, la rândul lor, generează comunități coezive prin însuși mecanismul intern de alcătuire. Hoppenbrouwer (2019) subliniază lipsa de cercetare în privința aspectelor sociale ale mișcării coliving.

Deși, din punct de vedere teoretic, corpusul arhitectural actual din România include o serie de lucrări ce variază de la doctorate, dizertații până la proiecte de diplomă sau de atelier, și în care sunt abordate diverse aspecte ce țin de arhitectura comunităților intenționale, a grupărilor de case sau a locuirii intermediare, la nivelul practicii se observă un număr limitat de astfel de ansambluri proiectate sau construite. *Tendențele naționale* de a experimenta tipologii noi de locuire sunt timide, puține proiecte având ca deziderat crearea unei comunități cu o coeziune socială mare și cu relații benefice cu restul societății. Majoritatea ofertelor de pe piață pentru un spațiu locativ destinat unui grup de proprietari sunt în general marcate de două extreme: locuințe colective tip bloc și locuințe individuale grupate poziționate în zonele periurbane. Dacă la blocuri spațiile comune se limitează la sistemul de circulații esențial din punct de vedere funcțional, la ansamblurile de case periurbane se constată în multe cazuri o arhitectură omogenă stilistic, cu limite puternic marcate și care favorizează apariția unor

comunități închise⁹ și a unor fenomene de segregare și enclavizare. Din punct de vedere social aceste variante de locuire în comun nu reușesc să aducă un plus calitativ.

Această situație reprezintă o *oportunitate* pentru studiul de față de a explora o zonă necartografiată la nivel național și parțial cartografiată la nivel internațional, mai exact cea a *relației dintre elementele de arhitectură și coeziunea socială în comunitățile intenționale contemporane*. Din această perspectivă, prin prezentarea *studiului de caz autohton* al unei comunități de tip coliving, lucrarea aduce în discuție verificarea aplicabilității acestor inițiative în România, deschizând o nișă de cercetare a acestui fenomen care încearcă să prindă rădăcini și la noi.

OBIECTIVELE CERCETĂRII

Principalele obiective pe care proiectul de cercetare și-a propus să le îndeplinească sunt următoarele:

- ***Obiectiv 1*** : identificarea și caracterizarea elementelor arhitecturale care stimulează coeziunea socială în comunitățile intenționale contemporane, precum și a mecanismului lor de acțiune;
- ***Obiectiv 2*** : definirea unui set de principii de „design pentru contact social”¹⁰ (tr.a.), (McCamant & Durrett, 1994) în vederea îmbunătățirii coeziunii sociale pe baza elementelor arhitecturale identificate anterior.

⁹ În literatura de specialitate internațională, aceste comunități sunt cunoscute ca „gated communities”.

¹⁰ „*Social contact design*”. Concepte similare: „*design for social contact*” (Fromm, 1991), „*design that facilitates community*” (Durrett, 2000). Pe parcursul lucrării ne vom referi la „design pentru contact social” ca fiind acel tip de proiectare de arhitectură care are ca scop îmbunătățirea interacțiunilor dintre oameni în vederea susținerii coeziunii sociale. Această abordare promovează dezvoltarea ansamblurilor de locuințe cu spații comune interioare și exterioare generoase, a deschiderii spre interiorul ansamblului a volumelor prin vitraje și terase ample, încurajarea vizibilității către spațiile comune, a grupării compacte a spațiilor, prevederea spațiilor de tranziție de tip semi-public și semi-privat, a poziționării parcajelor la periferia ansamblului, încurajarea circulației pietonale în detrimentul celei auto și realizarea unor dotări comune flexibile și amplasate în vecinătatea circulațiilor majore. Se consideră că prin aceste elemente se îmbunătățește interacțiunea socială dintre membrii comunității, putându-se astfel dezvolta un puternic spirit comunitar.

Pentru atingerea acestor obiective, procesul de cercetare a urmărit o schemă logică (Figura 1) în care s-a pornit de la niște ipoteze de lucru care au generat întrebări de cercetare și pentru ale căror răspunsuri s-a folosit un proces demonstrativ având la bază studiul de caz și rezultatele cercetărilor internaționale și naționale. Primul obiectiv a implicat trei ipoteze:

- *Ipoteza 1:* există coeziune socială în comunitățile intenționale contemporane;
- *Ipoteza 2:* există o relație între arhitectură și coeziunea socială în aceste comunități;
- *Ipoteza 3:* elementele arhitecturale îmbunătățesc coeziunea socială în comunitățile intenționale contemporane.

Toate aceste trei ipoteze au fost *confirmate* în cazul comunităților de tip cohousing (Vestbro, 2000), (Torres-Antonini, 2001), (Williams, 2005). Lucrarea de față aduce în prim plan verificarea acestor ipoteze și în cazul celorlalte tipuri de comunități intenționale contemporane (coliving, ecovillage), în acest scop fiind emise o serie de întrebări:

- *Întrebarea 1:* la restul comunităților intenționale contemporane, există o relație între arhitectură și coeziunea socială?
- *Întrebarea 2:* în ce măsură elementele de arhitectură pot stimula coeziunea socială?
- *Întrebarea 3:* care este mecanismul prin care are loc această stimulare?

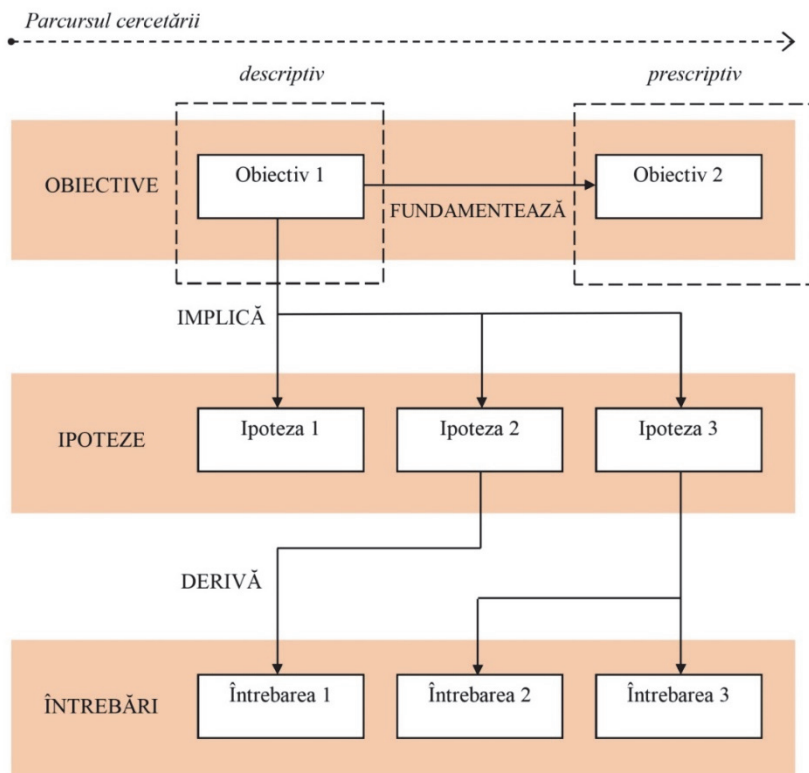

Figura 1. Diagrama cercetării.

Sursa: Autorul, 2020.

Dacă primul obiectiv are un caracter *descriptiv*, prin faptul că s-au identificat și caracterizat elementele de arhitectură care îmbunătățesc coeziunea socială în comunitățile intenționale contemporane precum și a mecanismului lor de acțiune, cel de-al doilea obiectiv are un caracter *prescriptiv*. Pe baza rezultatelor obținute în prima fază, s-a definit un set de principii de „design pentru contact social” iar în final s-au analizat validitatea și oportunitatea aplicării practice a acestor principii în cadrul proiectelor din spațiul românesc.

METODOLOGIA DE CERCETARE

Metodologia de cercetare se bazează pe o *perspectivă epistemologică stratificată* (Figura 2). Plecând de la general la particular, demersul științific se ancorează pe fiecare dintre aceste planuri succesive prin elemente specifice temei abordate.

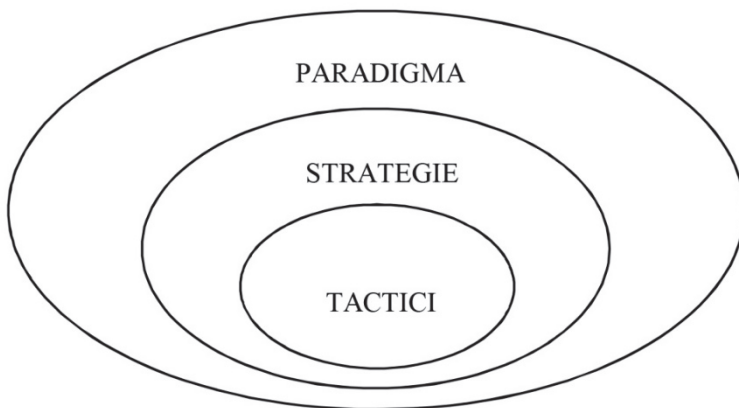

Figura 2. Perspectiva epistemologică a cercetării.

Sursa: Autorul, 2020.

Nivel general

La nivelul cadrului general, *paradigma de cercetare* în care operează studiul prezent este *intersubiectivă* (Groat & Wang, 2013). În spectrul sistemelor de interogare științifice, ea se află pe o poziție mediană între postpozitivism și constructivism. Conform acestei viziuni, lumea este cunoscută intersubiectiv, prin angajament socio-cultural, iar la nivel ontologic se poate obține o înțelegere comună a realității, chiar dacă există multiple perspective asupra acesteia. În această cheie de cercetare, devin importante valorile asociate intențiilor oamenilor și interpretarea sensurilor acțiunilor lor. Se conturează astfel o *abordare hermeneutică* a cercetării, care pleacă de la *asumpția* că modelarea fizică a spațiului este puternic ancorată într-un context cultural (în sens antropologic), într-un anumit orizont temporal și aflată la confluența unor factori diverși. Hermeneutica în

arhitectură se bazează pe premisa că ființarea în sine este fundamental interpretativă și presupune contextualitate, interacțiune și temporalitate (Hancock, 2001). Aplicând această abordare subiectului cercetării, rezultă că pentru a analiza arhitectura ansamblurilor comunităților intenționale contemporane este util să înțelegem în primul rând contextul cultural și social specific acestor comunități.

Nivel median

La nivelul median, considerat unul strategic, dizertația manifestă caracteristici de *cercetare calitativă* prin importanța acordată contextului, interpretării și semnificației. Aceasta implică utilizarea în studiu a unui raționament inductiv și a unor proceduri și instrumente de analiză specifice (Groat & Wang, 2013). În același timp trebuie precizat că o cercetare cantitativă este inadecvată studierii comunităților intenționale contemporane din cauza datelor brute insuficiente (Tummers, 2017). În cazul de față, raționamentul inductiv a presupus o analiză detaliată a unui studiu de caz autohton, compararea rezultatelor analizei cu cele obținute de cercetările internaționale și extrapolarea acestor rezultate într-un set de principii generale de proiectare.

Nivel particular

La nivelul particular, considerat unul tactic, studiul dovedește o *abordare interdisciplinară* (Figura 3). Cercetării arhitecturale de bază i s-au adăugat elemente de analiză din științele sociale și din EBS (Environment-Behaviour Studies) care reprezintă în sine o arie teoretică interdisciplinară situată între științele sociale și științele mediului construit (Kar & Sarkar, 2017). Metodele de analiză utilizate în cadrul lucrării sunt proprii acestei abordări interdisciplinare și cercetărilor calitative. S-a optat astfel pentru mixarea tacticilor de colectare a informațiilor prin muncă de teren, observații și interviuri (Creswell, 2014).

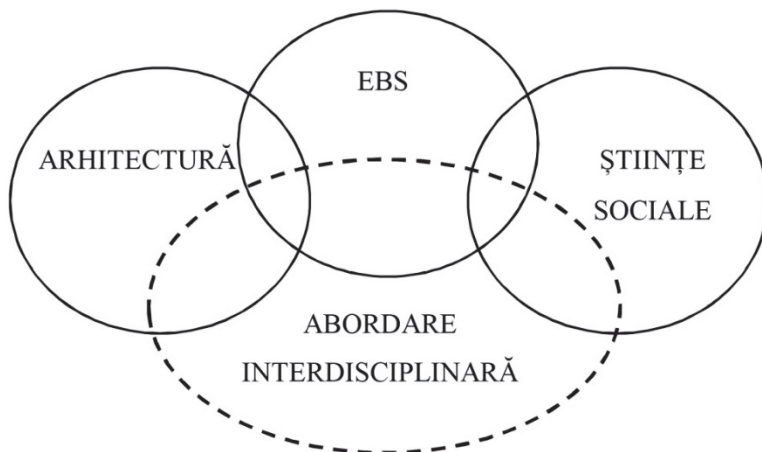

Figura 3. Abordarea interdisciplinară a cercetării.
Sursa: Autorul, 2020.

Pe palierul analizei arhitecturale, studiul a presupus, pe de o parte, o *cercetare teoretică* și, pe de altă parte, o *cercetare pe teren* prin care s-au reliefat aspectele spațiale ale ansamblului coliving ce a constituit studiul de caz. În acest scop, s-a realizat un relevu al ansamblului pe baza căruia s-au desenat ulterior planuri și schițe explicative. Toate aceste date și piese desenate au constituit fundamentul *analizei configurației spațiale* a ansamblului, utilizând metoda *Space Syntax* (Hillier & Hanson, 1984).

În ceea ce privește studierea coeziunii sociale, interacțiunile dintre membrii comunității au fost urmărite prin mijloacele caracteristice științelor sociale, cum ar fi antropologia, sociologia și psihologia mediului. Acestea au presupus acțiuni de cercetare pe teren, utilizând *observații directe* (de tip etic – cercetătorul a privit din afară comunitatea studiată, din perspectivă sincronică – subiectul a fost urmărit în starea prezentă) și *interviuri semi-structurate*.

Relația dintre arhitectură și coeziunea socială a fost studiată prin prisma analitică a *EBS* (Environment-Behaviour Studies) care oferă suportul teoretic de corelare al celor două concepte ce provin din arii disciplinare diferite.

Prin structurarea tuturor acestor metode de cercetare care au fost utilizate pe parcursul studiului, s-au obținut următoarele categorii:

- Metode de culegere a informațiilor:
 - o Studiul multidisciplinar al literaturii ce abordează subiectul lucrării în domeniile arhitecturii, urbanismului, antropologiei, sociologiei și psihologiei mediului;
 - o Studiu de caz;
 - o Cercetare pe teren;
 - o Observații directe;
 - o Releveu;
 - o Documentare fotografică;
 - o Interviuri semi-structurate;
- Metode de prelucrare a informațiilor:
 - o Selecția datelor relevante pe baza criteriilor urmărite;
 - o Structurarea datelor pe categorii;
- Metode de interpretare a informațiilor:
 - o Analiza precedentelor istorice ale comunităților intenționale;
 - o Analiza comparativă între studiul de caz și exemplele internaționale;
 - o Analiza spațială de tip Space Syntax;
 - o Analiza corelativă de tip EBS (Environment-Behaviour Studies);
 - o Sinteza datelor referitoare la relația arhitectură-coeziune socială.

De asemenea, precizăm faptul că studiul s-a ancorat pe *cercetările teoretice precedente* realizate în cadrul Universității de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu” din București și în care au fost tratate subiecte ce țin de influențele sociale în arhitectură, locuirea intermediară și comunitățile intenționale.

În ordine cronologică, amintim lucrarea de doctorat a doamnei prof. dr. arh. Ana-Maria Zahariade care a aprofundat binomul locuire/locuință printr-o detaliată analiză multidisciplinară. Considerând locuința nu doar ca pe un obiect arhitectural, ci și ca pe un habitat uman, această lucrare ne-a oferit bagajul teoretic de fundamentare conceptuală a direcției de cercetare. Tudor Grădinaru, prin doctoratul său intitulat „Locuirea urbană intermediară. Între individual și colectiv”, realizat în anul 2010 sub îndrumarea domnului prof. dr. arh. Virgil Onofrei, ne descrie amplu acest habitat intermediar de locuire semi-colectivă. Prin caracteristicile arhitecturale, comunitățile cohousing și ecovillage sunt incluse în acest tip de locuire situată între cea colectivă și cea individuală, studiul oferindu-ne un exemplu de prezentare

structurată a informațiilor și o multitudine de exemple internaționale de astfel de proiecte realizate. Implicațiile sociale în arhitectură au fost abordate de către doctoratul lui Mihnea Simiraș în 2012 denumit „Recuperarea vecinătății în cartierele de locuințe colective din București. Activități umane, relații sociale și spațiu”, având ca îndrumător pe doamna prof. dr. arh. Ana-Maria Zahariade. Prin conceptul de „vecinătate urbană” ca loc de manifestare al triadei activități umane-relații sociale-spațiu, studiul ne-a oferit un model de abordare corelativă a datelor arhitecturale și sociale. Doctoratul cu titlul „O abordare ecocentrică a habitatului uman” realizat de către Nicolae Dinu în 2014, având-o în calitate de conducător științific pe doamna prof. dr. arh. Cristina Olga Gociman, ne-a furnizat un suport teoretic important pentru definirea conceptului de comunitate.

Din punctul de vedere al subiectului comunităților intenționale contemporane, amintim lucrarea de doctorat din 2015 a lui Alexandru Nichifor „Ipostaze ale dezvoltării comunitare în arhitectura sustenabilă – comunitățile intenționale sustenabile”, coordonată de doamna prof. dr. arh. Victoria Ochinciuc. Acest studiu pune accentul pe elementele ce țin de sustenabilitate și relația acestora cu arhitectura în comunitățile de tip cohousing și ecovillage, oferindu-ne o amplă resursă teoretică pentru demersul nostru. Tot din anul 2015 remarcăm lucrarea de licență „Visul de fericire. Despre curajul de a trăi altfel”, elaborată de către Alexandra Petrișor, sub îndrumarea prof. dr. arh. Ana-Maria Zahariade, și în care ne este prezentat istoricul conceptului de comunitate, cu accent pe căutările contemporane. Lucrarea a fost utilă prin prezentarea detaliată a unei inițiative din România a unei comunități intenționale de tip ecovillage – Armonia Brassovia și care în anul 2015 era în plină dezvoltare. Ulterior, această comunitate a eșuat, fapt constatat în anul 2019 în timpul cercetării prezente. Din anul 2017 punctăm lucrarea de licență a Corinei Constantinescu Ștefănel, „De la utilizator la arhitectură. O perspectivă psihologică asupra programului de co-living”, îndrumată de șeful de lucrări dr. arh. Vlad Eftenie, lucrare care descrie comunitățile contemporane de tip coliving, utilizând un filtru de analiză adaptat din psihologia mediului. Acest studiu ne-a deschis o direcție de cercetare pe care am urmat-o și aprofundat-o prin studiul de caz prezentat.

DELIMITAREA ARIEI DE CERCETARE

Lucrarea de față tratează într-un mod detaliat un subiect punctual din sfera de cercetare arhitecturală contemporană. Pentru a delimita aria de studiu propusă și a determina conceptele cu care operăm, am recurs la utilizarea alternantă a două metode de definire, cea explicativă și cea apofatică. Prin

metoda explicativă, aria de studiu este privită din interiorul său și este descrisă prin ceea ce este, prin caracteristicile intrinseci care o particularizează. Prin *metoda apofatică*, aria de studiu este privită din exteriorul său și este definită prin ceea ce nu este, prin excludere. Considerăm că *mixajul celor două metode* în vederea delimitării ariei de cercetare este oportun pentru că ne aflăm pe un vector de cercetare teoretică aflat într-o stare relativ incipientă atât pe plan internațional, cât, în special, pe plan național, și în care conceptele cu care se operează nu au fost încă suficient decantate și ancorate teoretic. În acest context volatil, în care specialiștii nu găsesc întotdeauna un consens, devine importantă tocmai o astfel de delimitare clară.

În primul rând, trebuie precizat faptul că subiectul propus tratează doar problematica comunităților intenționale, nu și pe a celor dezvoltate organic, în timp. Chiar dacă anumite rezultate obținute sunt valabile și se pot aplica intuitiv și în cazul arhitecturii satelor sau a cartierelor urbane de mici dimensiuni, de exemplu, acestea ies din sfera noastră de analiză pentru că le lipsește tocmai această *intenție* exprimată programatic și urmărită sistematic, apariția lor ținând mai mult de un firesc al dezvoltării așezărilor umane și al evoluției mediului construit. Comunitățile intenționale nu apar spontan, ci au în spate o decizie clară a unui grup de oameni sau a unui inițiator.

În al doilea rând, tipurile de comunități intenționale alese pentru studiu, și anume comunitățile tip cohousing, coliving și ecovillage, nu sunt singurele astfel de comunități din contemporaneitate. Există în prezent și alte tipuri, dintre care amintim: *commune*, care se caracterizează prin egalitarism, împărtășirea inclusiv a veniturilor, a efortului de lucru, a resurselor și a întregii proprietăți; *cooperativele de locuințe*, numite și *co-op* în literatura anglo-saxonă (ex. Co-Op City din New York) și în care locuințele sunt deținute exclusiv de membrii unei asociații pe baza cumpărării unor acțiuni; *de tip tradițional*, și care au în spate o istorie de sute de ani (ex. cele cu fundamente religioase sau spirituale: mănăstiri, ashram-uri, kibbutz-uri, grupări anabaptiste de tip Amish). Am decis să excludem din aria de cercetare aceste tipuri de comunități pentru că în opinia noastră tocmai particularitățile lor le îngreunează adaptarea la contextul actual. În cazul comunităților tip *commune*, doctrina egalitară de împărțire totală intră în contradicție cu valorile promovate în majoritatea statelor dezvoltate prin capitalism și liberalism, anulând astfel sfera individuală. Cooperativele de locuințe ridică probleme în ceea ce privește lipsa unei flexibilități financiare de gestionare a proprietății care le îngreunează adaptarea la schimbările contextului economic. Pentru a rezista, multe dintre aceste ansambluri au avut nevoie de o infuzie de capital din partea autorităților publice locale sau naționale. În cazul comunităților religioase, încărcătura ideologică pe care acestea o

manifestă le determină uneori o poziție radicală față de societatea generală. Amintim aici negarea tehnologiei de către comunitățile Amish prin care acestea practic se autoizolează de societate și devin anacronice sau existența unor conducători autoritari prin care se instituie o ierarhie rigidă ce contravine valorilor democratice. În schimb, cele trei tipuri alese pentru a fi studiate se pliază pe sistemul neoliberal actual, nu neagă sfera individuală ci o înglobează în binomul privat-public, au flexibilitate economică pentru că schimburile cu exteriorul sunt constante, iar viziunile pragmatice și lipsa încărcăturii ideologice le permite integrarea cu succes în ansamblul societății.

În al treilea rând, trebuie să punctăm faptul că rezultatele cercetării se aplică stricto sensu comunităților intenționale contemporane, iar principiile de design pentru contact social nu sunt verificate în afara obiectului de studiu. Aplicabilitatea și valabilitatea acestora și în cazul altor scenarii locative nu intră în sfera prezentei lucrări, însă putem afirma că, din datele colectate din literatura de specialitate, nu există încă un consens la nivelul comunității științifice privind validitatea extrapolării rezultatelor și în cazul altor tipuri de scenarii locative. Există cercetători care au o poziție rezervată față de implementarea principiilor acestor tipuri de locuire colaborativă la scara medie a cartierului sau la scara generală a orașului și a societății în ansamblu (Kanter, 1973), (Williams, 2005), (Fromm, 2012).

În fine, la fel de important este să precizăm că, pe parcursul cercetării, am adoptat o *poziție critică și precaută* față de subiectul cercetat, o caracteristică pe care o considerăm potrivită, dată fiind abordarea științifică a demersului. Ne detașăm astfel de o susceptibilă idealizare a acestor comunități intenționale pe care nu le considerăm a fi un panaceu arhitectural al problemelor sociale, ci doar posibile alternative cu răspuns limitat și local. În același timp, le apreciem pentru valoarea lor de pionierat, de experiment și pentru intențiile lor pozitive de a propune soluții la subiecte actuale de mare importanță, cum ar fi sustenabilitatea, coeziunea socială a comunităților sau eficiența economică a locuirii.

1. ELEMENTE ARHITECTURALE CE CONTRIBUIE LA ÎMBUNĂTĂȚIREA COEZIUNII SOCIALE

Acest capitol al lucrării este structurat în trei părți.

În prima parte sunt *definite conceptele* cu care vom opera pe parcursul studiului pe baza celor mai recente informații din literatura de specialitate. În ordinea prezentării, ne vom ocupa de ceea ce în accepțiunea curentă înseamnă *comunitate, comunitate intențională, comunitate intențională contemporană, coeziune socială și design pentru contact social*.

În cea de-a doua parte este conturată *dimensiunea umană a arhitecturii* prin prezentarea corelată a informațiilor din științele sociale (antropologie, sociologie, psihologia mediului), din științele mediului construit și din cercetările interdisciplinare EBS (Environment-Behaviour Studies). Sunt prezentate *fundamentele din științele sociale, evoluția teoriilor sociale în arhitectură, relația dintre arhitectură și coeziunea socială și căile prin care arhitectura poate influența coeziunea socială*.

În partea a treia și finală a capitolului sunt prezentate *concluziile* referitoare la primul obiectiv al cercetării, și anume identificarea și caracterizarea elementelor arhitecturale care stimulează coeziunea socială în comunitățile intenționale contemporane precum și a mecanismului de acțiune din spatele acestei stimulări.

1.1. DEFINIREA CONCEPTELOR

1.1.1. COMUNITATE

Din punct de vedere sociologic, conceptul de „comunitate” a demonstrat de-a lungul timpului că este încărcat cu valențe complexe și abstracte care au prezentat provocări diverselor propuneri de definire și de esențializare ale termenului. Dificultatea a rezultat și din schimbarea contextului social care a atras cu sine o modificare a sensului și a modului de folosire a conceptului. În accepțiunea uzuală, o comunitate este:

„constituită dintr-un grup de oameni care împărtășesc un set de valori, un mod de viață, se identifică cu grupul și cu practicile acestuia și se recunosc unii pe alții ca membri ai aceluia grup.” (Pitulac, 2009, p. 78).

La bază, orice comunitate este un *grup de oameni*, dar reciproca nu este întotdeauna valabilă, nu orice grup de oameni constituind o comunitate. Mergând mai departe, am putea afirma că o comunitate este un grup de oameni care împărtășesc cel puțin un element comun, dar aceasta se aplică și altor colectivități, nu doar comunităților. Modul de ”aglutinare” al indivizilor este nuanțat, ține de gradul de încheiere socială și depinde în mare măsură de natura elementelor comune, de tipul de relații dintre membri, de timpul petrecut împreună etc. În acest sens, putem avea progresiv, de la cea mai slab coezivă la cea mai puternică, trei situații: *grup de oameni*, *colectivitate*, *comunitate*¹¹. Pentru ca un grup să devină comunitate, trebuie ca membrii grupului să exprime *solidaritate*, înțeleasă ca o formă de grijă reciprocă, iar la nivelul grupului să nu se manifeste injustiție sau exploatare, adică să nu apară o inegalitate socială.

¹¹ Spre exemplificare, putem alege ca grup de oameni pe aceia care circulă împreună cu metroul între stația X și Y pentru o durată de 2 minute și al căror element comun este acela că pentru intervalul de distanță și timp definit, ei merg în aceeași direcție (coeziune slabă). Colectivitatea poate fi, de exemplu, o asociație de proprietari a unei scări de bloc cu multe apartamente și în care vecinii se limitează la discuții de complezență, majoritatea dintre ei având contact minim definit de urcarea sau coborarea cu liftul (coeziune limitată). La polul opus vorbim despre veritabile comunități, cum ar fi ansamblurile monastice, în care membrii sunt uniți la un nivel profund prin împărtășirea unui sistem de valori spirituale și un mod de trai egalitar în care sunt împărțite și utilizate în comun toate resursele (coeziune puternică).

De asemenea, trebuie subliniat faptul că o comunitate este, în esență, mai mult decât totalitatea membrilor săi, având astfel un *caracter holistic*. Phil Bartle (2011) afirmă despre comunitate că este:

„o construcție sociologică, [...] un set de interacțiuni, comportamente umane cu un anumit înțeles și anumite așteptări între membri. Nu doar acțiuni, ci acțiuni bazate pe așteptări, valori, credințe și înțelesuri comune între indivizi.” (Bartle, 2011, p. 1).

Un moment important în istoria definirii termenului de comunitate îl reprezintă sfârșitul secolului XIX, atunci când Ferdinand Tönnies a introdus, prin lucrarea sa „*Gemeinschaft und Geselleschaft*”, o prezentare comparativă a conceptelor de *comunitate* și *societate*. Plecând de la modul în care acești termeni sunt utilizați în limbajul curent, Tönnies atribuie comunității dimensiunea intimă, de încredere, de trai împreună, în timp ce societatea este asociată dimensiunii publice. Dacă în comunitate suntem împreună cu ai noștri, societatea este alcătuită dintr-un grup de indivizi mai puțin uniți, relația fundamentală care guvernează societatea fiind schimbul de bunuri și servicii. Originalitatea gândirii lui Tönnies constă în faptul că surprinde prin aceste două concepte, fațete dihotomice ale unei realități umane constante și fondate pe resorturi psihologice.

Pentru Tönnies, comunitatea reprezintă un întreg, spre deosebire de societate care este o însumare a unor acțiuni individuale determinate de procesul de schimb. Modul specific de viață în comunitate conduce către o asociere invariabilă a termenului cu existența din vechime, cu mediul rural, în care indivizii conștientizează că sunt parte a unui tot unitar determinat de relații mutuale complexe. Formele înalte de comunitate se întâlnesc în două cazuri, familia și comunitatea religioasă, Tönnies afirmând că „studiul familiei este studiul comunității înseși, la fel cum studiul celei organice este studiul vieții.” (Tönnies, *Communauté et société. Catégories fondamentales de la sociologie pure*, 1977, p. 67 apud Pitulac, 2009, p. 180). În schimb, societatea este un grup de oameni care nu manifestă aceleași legături organice, indivizii fiind mai mult separați, sociologul german apreciind că într-o societate: „fiecare este pentru sine și se află într-o stare de tensiune față de toți ceilalți.” (Tönnies, *Communauté et société. Catégories fondamentales de la sociologie pure*, 1977, p. 81 apud Pitulac, 2009, p. 181). Aceste diferențe structurale dintre comunitate și societate influențează modurile de instituire a ordinii sociale în grupurile respective. Dacă într-o comunitate ordinea socială este dezvoltată prin cutume și convenții, în societate ea este impusă prin legislație. De-a lungul timpului, mărirea gradului de complexitate a formelor de agregare socială a condus la o pendulare dinspre

o voință organică spre o voință reflectată, proces observabil în transformarea graduală a satelor în orașe. În contextul actual, cele două concepte sociologice, comunitatea și societatea coexistă, chiar dacă am putea fi tentați să considerăm că, în urma evoluției istorice, comunitățile s-au diluat și se diluează treptat într-o societate globală ubicuă.

Diferențe	Comunitate	Societate
<i>Attribute</i>	Dimensiune intimă Încredere Trai împreună cu ai noștri (familia, comunitatea religioasă)	Dimensiune publică Schimbul de bunuri și servicii Grup de indivizi mai puțin uniți
<i>Mod de viață</i>	Organic	Formal
<i>Localizare</i>	Mediu rural	Mediu urban
<i>Instituirea ordinii sociale</i>	Cutume Convenții	Legislație

Tabelul 1. Diferențe între conceptele de comunitate și societate, după Ferdinand Tönnies.
Sursă: Autorul, 2020.

O altă abordare de definire a comunității presupune desfacerea conceptului în dimensiuni sau categorii analitice, care cuprind printre altele teritoriul, localizarea, numărul membrilor, specificul relațiilor etc. Se remarcă o tendință de definire a comunității prin asocierea termenului cu spațiul, considerându-se că această condiție este adecvată pentru dezvoltarea vieții de tip comunitar. Legătura dintre apropierea spațiului și comportamentele de sociabilitate a fost scoasă în evidență de numeroși cercetători care au analizat relația dintre atașamentul față de vecinătate și prezența unei rețele sociale active. Ca unitate de organizare socială, comunitatea de vecinătate sau de loc se desfășoară pe un palier intermediar între familie și oraș, fiind un tampon între individ și societate (Moser, 2009). Deși este un factor important al susținerii și dezvoltării unei comunități, spațiul nu este definitoriu.

Acest construct social nu trebuie neapărat legat de loc, numeroase comunități efervescente fiind nelocalizate, precum cele dezvoltate pe criterii de limbă, de interese sau cele care se desfășoară în mediul online (Dinu, 2014). În completare, Mardache (2017) identifică, preluând de la Longres, trei tipuri de comunități: locaționale, identificaționale și de interes. Cu toate că în lumea actuală oamenii sunt din ce în ce mai implicați în comunități care nu depind de un loc fizic, prezența unor interacțiuni sociale localizate este favorabilă dezvoltării unei rețele de sprijin social, personal, emoțional și informațional care vine odată cu proximitatea (Farahani, 2014). Am ajuns astfel la ceea ce reprezintă baza comunității, și anume *rețelele sociale*. Amploarea, forța sau rezistența acestei infrastructuri sociale depind în principal de contactele și interacțiunile dintre membrii comunității (Pitulac, 2009). Ele ajută comunitatea să realizeze anumite funcții în raport cu membrii săi, cum ar fi cea de socializare sau de control social.

Din cele prezentate, putem observa că termenul de comunitate poate fi analizat pe mai multe paliere care depășesc o asociere exclusivă cu un cadru fizic concret. Se dezvăluie astfel anumite caracteristici profunde ale conceptului prin care acesta se diferențiază de alte tipuri de grupări umane. În acest sens, considerăm că Tudor Pitulac (2009) a surprins cel mai bine toate aceste atribute în definiția sa dată comunității, motiv pentru care am decis să o preluăm și să o utilizăm în studiul nostru. Pe parcursul lucrării ne vom referi la o comunitate ca fiind:

„o formațiune socială rezistentă în timp, reunind un număr relativ restrâns de indivizi având un background cultural și statusuri sociale asemănătoare, și locuind pe o suprafață puțin extinsă, și între care există relații de cooperare bine stabilite și persistente, reușindu-se prin aceasta exercitarea unui control social eficient la nivelul grupului respectiv.” (Pitulac, 2009, p. 72)

Prin această definiție, conceptul de comunitate este legat de rezistența temporală a grupului, de agregarea unor indivizi care împărtășesc un fundal cultural și social asemănător, de utilizarea în comun a unui areal și, nu mai puțin important, de existența unei rețele sociale stabile care favorizează interacțiunile și cooperarea dintre membri.

1.1.2. COMUNITATE INTENȚIONALĂ

După cum am putut observa, termenul de comunitate înglobează o serie de caracteristici care s-au modificat de-a lungul timpului în funcție de contextul cultural și social mai larg la care s-au raportat. Flexibilitatea definiției face din acest concept sociologic un termen ”umbrelă” pentru un inventar consistent de tipologii și de forme de agregare comunitară. Așa cum remarcă Pitulac (2009), putem vorbi despre o multitudine de tipuri de comunități, cum ar fi cele lingvistice, formate în jurul cluburilor sau al asociațiilor, cele religioase, etnice, închise, dispersate, de sânge, ocupaționale, de aspirații etc. În tot acest spectru, un loc aparte este deținut de categoria *comunităților intenționale*.

Pentru ca o formă de agregare socială să fie considerată o comunitate intențională, aceasta trebuie să manifeste o serie de trăsături. Taylor, de la care a preluat și Pitulac (2009), atribuie comunităților intenționale un caracter cvasi-anarhist. În viziunea specialistului, caracterul anarhist sau cvasi-anarhist dat acestor grupuri nu se manifestă printr-o negare a statului național, ci relevă o independență a comunității față de stat. Din acest punct de vedere, se consideră că aceste comunități ar aparține tipului de comunitate închisă, alături de comunitățile primitive și de cele țărănești. Comunitățile intenționale au apărut în istorie ca o reacție la un model cultural și social dominant, printre exemplele consacrate numărându-se comunitățile de tip fourierist, kibbutz-urile etc. Exprimând câteodată o poziție contraculturală, ele sunt totuși localizate în societăți organizate sub o formă statală. Cvasi-anarhismul lor se exprimă printr-o izolare și suficiență economică care le permite să se detașeze de societatea generală. Continuând în această cheie, Pitulac afirmă despre acest tip de comunitate că: „încearcă de obicei să construiască în întregime o modalitate de viață alternativă raportat la aceea a societății din care parțial se retrag.” (Pitulac, 2009, p. 103).

În demersul nostru, ne detașăm de această viziune asupra comunităților intenționale, folosind exemplele contemporane, cum ar fi cele de tip cohousing, coliving sau ecovillage, pentru a fundamenta o perspectivă care evită generalizarea caracteristicilor descrise anterior. Suntem de părere că cvasi-anarhismul, doctrina egalitară, autosuficiența, izolarea față de restul societății, sunt însușiri specifice comunităților intenționale de tip utopic sau de tip „commune”, acestea nefiind valabile și în cazul cohousing, coliving sau ecovillage. Dacă în modelul „communes” vorbim despre comunități organizate în jurul principiului de egalitarism și de împărțire totală a resurselor, în cazul „ecovillage” avem de-a face cu comunități fondate pe principii ecologice și de sustenabilitate, iar la „cohousing” avem o organizare

în jurul unui principiu socio-spațial care susține un stil de viață comunitar. De aceea, considerăm adecvată definiția comunității intenționale propusă de *Foundation for Intentional Community* și pe care o vom utiliza pe parcursul lucrării:

„o comunitate intențională este un grup de oameni care au ales să locuiască împreună sau să împărtășească resurse pe baza unor valori comune. Acestea includ commune, ecovillage, cohousing, coliving, student coop și reprezintă modele pentru un stil de viață mai cooperativ, sustenabil și echitabil.”¹² (tr.a.)

Potrivit acestei definiții, sunt importante în cazul comunităților intenționale, pe de o parte, existența unui sistem valoric comun și, pe de altă parte, locuirea împreună în vederea promovării unui stil de viață specific. Vorbim așadar despre o *intenție* voluntară din partea unor oameni de a forma o astfel de comunitate, o alegere liber-consimțită. Într-o viziune asemănătoare, Sargisson (2012) consideră comunitățile intenționale ca fiind:

„grupuri de oameni care locuiesc și, câteodată, lucrează împreună pentru un scop comun. Rațiunea lor depășește tradiția, relațiile personale și legăturile de familie.”¹³ (tr.a.)

Prin aceste definiții putem observă trei caracteristici importante: *valorile comune, intenția și practicile comune* (prin care se reflectă valorile și intenția grupului) (Sargisson, 2012). În completare, Leafé Christian, de la care a preluat și (Mardache, 2016), subliniază faptul că într-o comunitate intențională este importantă și *coabitarea*¹⁴ (tr.a.), și existența unui *scop comun* către care să se îndrepte efortul membrilor pentru a obține un stil de viață care să reflecte valorile grupului (Figura 4).

Un alt aspect definitoriu pentru acest tip de comunități este *angajamentul* membrilor care este strâns legat și de rata de succes a comunității (Thies, 2000). Acesta poate să constituie motivul pentru care

¹² „An intentional community is a group of people who have chosen to live together or share resources on the basis of common values. You may have heard of a commune, ecovillage, cohousing, coliving or student coop. These are all types of intentional communities – models for more cooperative, sustainable and just ways of life”, sursă: <https://www.ic.org/>

¹³ „Intentional communities are groups of people who live (and sometimes work) together for some common purpose. Their raison d'être goes beyond tradition, personal relationships and family ties.” (Sargisson, 2012, p. 5).

¹⁴ „co-habitation”

comunitățile religioase sau sectare au rezistat cel mai mult. Dacă ne referim la succesul comunităților intenționale, pe care îl înțelegem ca măsură a longevității comunității, Clay (2017) apreciază că ele au cam aceeași rată de succes sau eșec ca inițiativele de tip start-up. În cazul *commune*-lor, care sunt sistemele cele mai închise de pe paleta comunităților intenționale, apar dificultăți în dezvoltare care sunt asemănătoare cu cele ale firmelor aflate la început: existența unei forțe de muncă necalificate și nespecializate sau bazarea pe surse externe de finanțare. Acestea creează probleme organizării și managementului entității. Alexa Clay este de părere că modelul economic din spatele unei comunități de tip *commune* nu este viabil pentru că aceste grupuri umane nu se pot auto-susține prin activități proprii, ci apelează la surse economice de tip mecenat, turism, închirieri de spații. În acest sens, ne sunt oferite două exemple, și anume comunitatea New Harmony a lui Owen, care nu avea membrii calificați pentru muncă, comunitatea trebuind astfel să se bazeze pe fondul privat a lui Owen și comunitatea Findhorn din Scoția, care rezistă în prezent datorită banilor obținuți din conferințe, workshop-uri și subvenții din partea statului. Suntem de părere că aceste probleme se aplică strict comunităților de tip *commune*, ele nefiind valabile în cazul *cohousing*, *coliving* sau *ecovillage* pentru că în aceste cazuri nu avem de a face cu comunități închise care se auto-gestionează din punct de vedere economic. În aceste grupuri, tot ce ține de resurse și activități economice generatoare de venituri intră în sarcina individuală a membrilor, și nu a comunității în ansamblu.

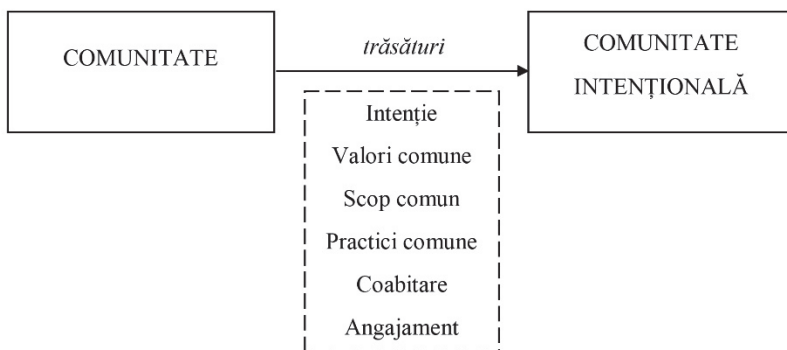

Figura 4. Trăsăturile comunităților intenționale.

Sursa: Autorul, 2020.

În final, trebuie subliniat caracterul flexibil al comunităților intenționale determinat de faptul că aceste grupuri împrumută trăsături de la comunitățile de loc, de la cele de interese, dar, mai nou, și de la cele virtuale, având o prezență din ce în ce mai activă în mediul online prin intermediul căruia devin angrenate într-o rețea internațională de comunități asemănătoare (Nichifor, 2015).

1.1.2.1. SCURT ISTORIC

Modelele de locuire asociate cu conceptele de comunitate intențională și de trai împreună au apărut în mod recurent în istorie ca alternative la formulele consacrate. Acest fenomen tinde să reapară în perioade în care societatea se confruntă cu o formă de criză economică, socială, culturală sau ecologică (Hagbert, Larsen, Thorn, & Wasshede, 2020). Locuirea în comunitate presupune o interacțiune spațială și socială care reliefează *zeitgeist*-ul¹⁵ și este motivată, potrivit Schmid, Eberle, & Hugentobler (2019), de trei categorii importante de factori: *economici*, *politici* și *sociali*. Decizia liber asumată de a îmbrățișa acest tip de locuire poate fi înțeleasă ca un răspuns la schimbările generale, oferind în același timp și o oportunitate pentru a reflecta asupra stilului dominant de a trăi și a locui. O radiografie a istoriei acestui mod comunitar de locuire ne reliefează anumite momente importante pe care le vom detalia în continuare.

Ashramuri, comunități taoiste, Homakoeion, comunități eseniene, mănăstiri benedictine

Primele mărturii ale unor grupări și așezări umane cu trăsături asemănătoare comunităților intenționale le putem identifica în Antichitate. În secolul VI î.e.n. s-au dezvoltat în India *ashramurile* budiste, bazate pe un stil de viață spiritual, iar în China au apărut *comunitățile taoiste*, având fundamente filosofice (Nichifor, 2015). Un exemplu interesant al acestei perioade este *comunitatea Homakoeion* din sudul Italiei actuale, fondată de Pitagora, comunitate care promova o serie de valori, cum ar fi intelectualismul, misticismul, egalitatea între sexe și vegetarianismul. Doctrina egalitară susținută de această comunitate presupunea împărțirea bunurilor, efortului de lucru și a meselor între toți membrii comunității. În

¹⁵ Spiritul vremii

perioada de tranziție dintre Antichitatea târzie și Evul Mediu timpuriu, apar comunitățile evreiești de tip sectar, *comunitățile eseniene*, conduse după preceptele morale ale Bibliei ebraice. De asemenea, în secolul IV e.n. se nasc primele comunități religioase creștine organizate sub forma unor ansambluri izolate ce favorizează ascetismul și ale căror dezvoltare și răspândire vor continua pe parcursul Evului Mediu. Un exemplu relevant îl constituie *mănăstirile benedictine* înființate de Sfântul Benedict de Nursia.

Comunități religioase anabaptiste (hutteriți, amishi, mennoniți)

O perioadă importantă în istoria comunităților intenționale este reprezentată de secolul XVI, atunci când apar două fenomene. Primul dintre acestea este legat puternic de Reforma protestantă. Sprijinind o formă radicală de protestantism, *comunitățile anabaptiste* se dezvoltă inițial în zona Germaniei. Apar astfel cele dintâi comunități religioase fondate de Hutterische Brüder din care provin comunitățile huterite și Bruderhof din prezent. Acest tip de comunitate a avut o dezvoltare puternică, fapt confirmat de cazul orașului Munster care a fost organizat după principii egalitare prin care locuirea și economia se desfășurau în comun. În continuarea acestei mișcări, iau amploare și alte tipologii de comunități spirituale dintre care aminti comunitățile Amish și cele menoite. Și în acestea se remarcă un stil de viață bazat exclusiv pe o interpretare radicală a Bibliei.

Apariția conceptului de Utopie

Cel de-al doilea fenomen important al secolului XVI îl constituie apariția conceptului de *Utopie*, introdus de Thomas Morus¹⁶ prin lucrarea sa „Utopia” care face trimitere la „Republica” lui Platon. Scrisă în 1516, lucrarea prezintă, prin intermediul fanteziei, o critică atât la adresa modului în care erau distribuite bogățiile, cât și a exploatarei păturilor defavorizate în Europa Evului Mediu târziu (Figura 5). Societatea-model din carte este construită pe o stigmatizare a societății Angliei contemporane, iar spațiul construit propus reprezintă mijlocul necesar realizării și transformării unei societăți rele într-una bună (Choay, 2011). Modelul spațial al orașelor Utopiei este proclamat de Morus pentru eficacitatea de a impune o structură socială. Uniformitatea și standardizarea urbană contrastează cu diversitatea contextului natural în care orașele se decupează. Spațiul antropic, raționalizat și geometrizat are scopul de a promova egalitatea dintre locuitori, căpătând astfel un rol fondator în instituționalizarea societăților umane (Choay, 2011). Dacă la Platon spațiul construit are un rol stabilizator în întemeierea noilor

¹⁶ În engleză, Thomas More.

societăți și colonii, iar organizarea spațială este doar un mijloc complementar pentru concepția socială, la Morus spațiul deține un rol central și este proclamat pentru eficiența sa. În paradigma morusiană, conceptul de utopie este alcătuit din trei elemente: societatea criticată, spațiul-model și societatea-model. Contextul în care a luat naștere scrierea lui Morus a avut un efect profund asupra acesteia, ea apărând în timpul domniei lui Henric al VIII-lea, într-o Anglie aflată într-o transformare structurală puternică, marcată de detașarea față de Biserica Catolică. Utilizarea termenului în lucrările ulterioare a înflorit în timpul Renașterii, iar mai apoi în secolul al XVIII-lea, dominat de revoluția industrială.

Figura 5. Gravură pentru cartea Utopia de Thomas Morus, 1516.

Sursa: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Isola_di_Utopia_Moro.jpg, 2023

Rod al unor căutări vizionare și experimentale, acest concept va reapărea ciclic în istoria arhitecturii. El va lua forma propunerilor renascentiste pentru orașe ideale, *orașul-grădină* al lui E. Howard,

falansterul lui C. Fourier, proiectele moderniste de tipul planului *Voisin* pentru Paris a lui Le Corbusier, ajungând până la proiectul *Venus* al lui J. Fresco, lista fiind departe de a fi exhaustivă. Abordarea utopistă propune o nouă societate armonioasă, guvernată de un sistem politic și legislativ regândit. Potrivit cercetătorilor Redd & Bisk (2015), sâmburele gândirii utopice rezidă în doctrina protestantă a Reformei, în special în atitudinea față de relația dintre religie și muncă. Spre deosebire de viziunea medievală prin care munca era prestată de oameni împărțiți în categorii profesionale structurate pe ierarhii, concepția lui Luther presupunea că toate muncile oferă aceeași demnitate spirituală fapt pentru care activitățile erau distribuite în mod egal membrilor comunităților.

Utopia este un concept a cărui definire prezintă anumite dificultăți, date fiind modurile variate de utilizare și profunzimea filosofică a eșafodajului său teoretic. Totuși, orice utopie articulează două poziții: o nemulțumire față de prezentul în care apare și o dorință pentru ceva mai bun în viitor (Sargisson, 2012). Utopiile implică criticism și creativitate în provocarea statu-quo-ului, printr-un proces de comparație și contrast față de societatea dominantă. Utopiștii privesc lumea de la o distanță critică ce le conferă de multe ori o perspectivă radicală.

Comunități *Shakers*

În secolul al XVIII-lea apar, în climatul cultural fertil al Angliei puternic industrializate și independente din punct de vedere religios, *comunitățile intenționale Shakers*¹⁷ care se devoltă din mișcarea Quakers. Aceste comunități autonome de tip religios își vor atinge apogeul în America secolului al XIX-lea. Modul de structurare era bazat pe un sistem de valori religioase influențând toate aspectele vieții și care a generat un mod specific de locuire. Membrii practicau o viață în comun, cât mai simplă, și care a determinat direct modul în care își gândeau și construiau edificiile. Propunând o arhitectură cu forme simple, pure, interioare austere cu puține piese de mobilier și cu un accent pe eficientizarea depozitărilor, *Shakers* sunt considerați a fi primii *minimaliști*, recunoscuți pentru iscusința în arhitectură și design-ul de mobilier. Practicarea celibatului din rațiuni religioase a atras cu sine diminuarea treptată a comunităților, fapt ce a condus în prezent la existența a doar 2 membri.

¹⁷ Shakers au fost recunoscuți inițial ca „Shaking Quakers” datorită comportamentului extatic din timpul slujbelor religioase care presupuneau și dansuri colective tumultuoase.

Comunități utopice oweniste

Începând cu secolul al XIX-lea, America oferă terenul fertil pentru dezvoltarea comunităților intenționale. Trecând peste perioada de pionierat de pe continentul european, multe comunități se mută dincolo de ocean în căutarea unui mediu mai liber. Această mișcare are loc într-o societate marcată de o industrializare puternică și în care s-a produs o alterare progresivă a mediului tradițional, și de o degradare și insalubritate a orașelor. În acest context, utopiștii reușesc pentru prima dată să depășească cu proiectul lor social statutul de simple texte și să construiască modelul spațial în realitate (Choay, 2011). Apar astfel primele comunități utopice legate de asociații bazate pe muncă și care aplică teorii sociale prin care se promovează egalitatea.

Un exemplu concludent sunt comunitățile fondate de Robert Marcus Owen. Acesta înființează în Scoția, la New Lanark, o primă comunitate-model în care membrii renunțau voluntar la toate posesiunile în favoarea comunității, pentru ca după aceea să primească, egal sau conform nevoilor, acces liber la servicii, neexistând remunerație pentru munca prestată (Pitulac, 2009). *Comunitățile oweniste* construite după acest tipar erau gândite cu grad mare de autonomie, având o școală, un magazin alimentar, piață de legume. Chiar dacă modelul era un experiment social cu tentă nedemocratică, chiar autocratică, succesul economic l-a determinat pe Owen să îl extrapoleze în America unde a înființat o comunitate asemănătoare la New Harmony (Figura 6).

Figura 6. Perspectivă aeriană a comunității New Harmony din S.U.A.,
gravură de F. Bate, Londra, 1838.

Sursa:

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:New_Harmony,_Indiana,_por_F._Bates.jpg, 2020.

Libertatea oferită tuturor doritorilor de a se înscrie în comunitate și lipsa unor criterii de selecție a determinat absența unui nucleu de membri dedicați care să fie capabili să presteze munci calificate, acest fapt conducând într-un final la dizolvarea comunității (Nichifor, 2015). Această compoziție eterogenă coroborată cu o inegalitate a efortului de muncă (există în general o relație dezechilibrată între munca prestată și beneficii), reprezintă surse de nemulțumire care sunt specifice comunităților intenționale de tip utopic (Pitulac, 2009). Din punct de vedere arhitectural, ansamblurile oweniste erau organizate în plan sub forma unui paralelogram detașat de sit printr-o platformă și care cuprindea clădiri de locuit, dar și de producție pentru o comunitate de 2000 de membri (Hagbert, Larsen, Thorn, & Wasshede, 2020). Cele peste 30 de clădiri care alcătuiau ansamblul New Harmony sunt astăzi încadrate într-o zonă protejată.

Falansterul

O altă tipologie de comunitate utopică specifică secolului al XVIII-lea și care este asociată cu numele lui Charles Fourier, o reprezintă *fałansterul*. Conform viziunii fourieriste, o comunitate ar putea obține o armonie socială prin cooperarea dintre membrii care își gestionează pasiunile și le exprimă în cadrul comunității. Membrii puteau să combine talentul, creația și lucrul în interiorul *fałansterului*. Ca așezare auto-suficientă și izolată, *fałansterul* propune o soluție spațială atomizată, cu unități împrăștiate în spațiul liber dominat de vegetație. Aceste corpuri de clădire pot fi replicate la infinit, putându-se obține la nivel compozițional, prin asociere, o atmosferă diferită de cea a aglomerărilor urbane contemporane. Prin îmbinarea muncii cu locuirea, *fałansterul* inspiră formulele ulterioare de cooperative locuite (Nichifor, 2015). Principiile compoziționale din spatele acestui model comunitar îl apropie de urbanismul orașelor-grădină propus de Ebenezer Howard, împreună reprezentând o critică la adresa societății contemporane și a orașului industrial.

Familisterul de la Guise

Modelul teoretic al falansterului a fost preluat și adaptat într-o serie de propuneri edificate dintre care se remarcă *Familisterul de la Guise*, construit de industriașul Jean-Baptiste André Godin. Ansamblul construit la Guise a găzduit în perioada de apogeu, o comunitate organizată într-un sistem de cooperativă ce cuprindea 1200 de membri, dintre care 900 erau muncitori care lucrau în fabrica Godin, recunoscută pentru producerea sobei cu același

nume. Cele trei clădiri care compuneau ansamblul erau conectate și plasate într-o configurație prin care s-a obținut o curte prin retragerea uneia dintre clădiri față de celelalte două aliniate.

Fiecare dintre aceste clădiri, cu regim de înălțime P+3, era de plan dreptunghiular, cu atrium central acoperit cu o cupolă de sticlă. La toate nivelurile, apartamentele se deschideau la interior către atrium prin cursive, iar accesul se realiza prin intermediul unui vestibul ce deservea două apartamente. Pe lângă locuințe, ansamblul cuprindea și spații comerciale, o creșă, o grădiniță, școli plus dotări de loisir și spații verzi. Cu toate că întreg ansamblul de la Guise a fost organizat sub forma unei cooperative care alătura funcțiunea de locuire celei de producție, comunitatea intențională era condusă de facto de către Godin, care era proprietarul locuințelor și al fabricii, membrii având doar dreptul de utilizare, nu și dreptul de proprietate. Acest model de comunitate intențională a inspirat o serie de proiecte similare în America, dar care în timp au eșuat.

Falansterul de la Scăieni

Un alt proiect realizat pe baza modelului falanster a fost realizat în România, la Scăieni, în perioada interbelică. Fourierist convins, Teodor Diamant înființează o comunitate de tip asociație care reprezintă un moment semnificativ în gândirea socială românească (Pitulac, 2009). Comunitatea intențională de la Scăieni reliefează interpretarea autohtonă a curentului socialist utopic care a avut la noi un accent vizionar și mai puțin o latură critică. Încă de la începutul demersului au apărut dificultăți în legătură cu situația economică și juridică a terenului, acesta fiind prins într-o complicată rețea de ipoteci și sarcini. Spre deosebire de modelul fourierist care presupunea o tipologie arhitecturală clară, construită pe baza unui proiect detaliat, la Scăieni lipsa fondurilor suficiente a făcut ca noile clădiri să nu poate fi construite, comunitatea optând să transforme și să locuiască în conacul existent pe proprietate. După o serie de acțiuni ostile din partea autorităților care nu agreau experimentul social a lui Diamant și după sechestrarea moșiei, comunitatea intențională de la Scăieni s-a dizolvat.

Apartament-hotelul american

Tot în secolul al XIX-lea apare în America o tipologie de locuințe pe care o putem considera prototipul comunităților intenționale de tip coliving. Hibrid între hotelul american și blocul de apartamente european, „apartament-hotelul” era o soluție folosită de oamenii înstăriți ca locuință

permanentă (Puigjaner Barbera, 2012). Succesul acestui mod de locuire s-a datorat parțial creșterii costurilor asociate întreținerii locuințelor în perioada de după Războiul Civil. Motivele acestei măririi a costurilor sunt legate atât de liberalizarea pieței de muncă, din ce în ce mai multe femei fiind angajate să presteze munci care erau înainte destinate exclusiv bărbaților, cât și de reducerea forței de muncă ieftine alcătuite în special din imigranți. Clădirile gândite în acest sistem au apărut în majoritatea orașelor americane, în special în New York, devenind în scurt timp foarte căutate în rândul bogaților, deoarece, prin această soluție, clienții erau degrevați de managementul locuinței și totodată primeau servicii de lux specifice hotelurilor de top. Un alt avantaj pe care îl ofereau aceste locuințe îl reprezenta localizarea acestora în centrul orașelor. Prin aceste caracteristici, acest model de locuire se apropie de inițiativele contemporane de tip coliving.

Kibbutz

Secolul XX reprezintă o perioadă prolifică pentru inițiativele de comunități intenționale. Debutul secolului se remarcă prin apariția primelor comunități de tip *kibbutz*, care sunt grupări colective utopice apărute în Israel, bazate inițial pe agricultură și care ulterior și-au adaptat activitățile la alte mijloace economice. Fondate pe un amestec de valori, cum ar fi socialism, egalitarism și zionism, aceste comunități s-au dovedit o formulă de succes, ele fiind astăzi o prezență importantă în Israel, în special prin aportul financiar al activităților industriale și de agricultură pe care îl au la PIB-ul național. Reușita acestei formule se datorează, pe de-o parte, statului israelian care încurajează această mișcare prin oferirea de terenuri spre concesiune și, pe de altă parte, kibbutz-urile și-au demonstrat adaptabilitatea la cererile societății generale, la evoluția activităților economice și la progresul tehnologic. Ele înglobează o combinație între mijloacele statului, pământurile și mijloacele de producție care sunt deținute de comunitate (Enfu & Yexia, 2015).

Comunități Camphill

Kibbutz-ul nu este singura tipologie de comunitate intențională apărută în secolul trecut și care a dăinuit până în prezent, un alt exemplu fiind cel al *comunităților Camphill*. Aceste comunități fac parte din mișcarea generală cu același nume și care promovează principiile filosofiei antroposofice conform căreia există o lume spirituală accesibilă experienței umane și care poate fi descoperită și înțeleasă obiectiv prin exercițiu

intelectual. Multe dintre ideile și conceptele din spatele acestui curent filosofic dezvoltat de Rudolf Steiner și-au găsit aplicabilitatea nu doar în comunitățile Camphill, ci și în sistemul educațional alternativ de tip Waldorf. Comunitățile intenționale comasează locuințe și școli și sunt destinate sprijinirii persoanelor cu dizabilități sau cu alte nevoi speciale. Prin implicarea acestor persoane în activități variate din cadrul comunității, se potențează rolul terapeutic, se intensifică interacțiunile sociale și se creează o rețea de sprijin reciproc. Prin valorile promovate, comunitățile Camphill își demonstrează succesul și longevitatea.

Dom Narkomfin

Tot în secolul XX apar primele proiecte de locuințe colective în Uniunea Sovietică, într-o perioadă de relativă stabilitate economică ce a urmat războiului civil din 1917. Implementând doctrina comunistă ce favoriza soluțiile la scară mare, arhitecții și urbanistii ruși gândesc organizări spațiale complexe. De asemenea, aceștia trebuie să se adapteze unui context marcat de o puternică industrializare și supra-aglomerare a orașelor socialiste ce determină o criză a locuințelor. La acel moment, soluția predominantă de locuire presupunea ca orice apartament să fie împărțit între mai multe familii într-un sistem denumit *kommunalka*. Fiecare familie utiliza o singură încăpere care devenea pe rând cameră de zi, loc de luat masa și dormitor, iar holurile, bucătăria și baia erau utilizate la comun, cu cealaltă familie sau celelalte familii. Alternativele la acest mod de locuire apar prin proiectarea și construirea unor noi clădiri care sunt destinate găzduirii a 800 de locuitori. Apartamentele din aceste clădiri nu sunt dotate cu băi și bucătării, acestea fiind utilizate la comun pe etaj. Zona de mese, spălătoria și creșa deserveau și ele întreaga comunitate.

Unul dintre exemplele relevante pentru această tipologie experimentală este *Dom Narkomfin* din Moscova (Hagbert, Larsen, Thorn, & Wasshede, 2020). Imobilul cu regim de înălțime de P+5 are la bază principiile moderniste (volum simplu, izolat de context și amplasat într-un spațiu verde, parter liber pe piloți, acoperiș în sistem terasă circulabilă, ferestre în bandă etc.) și a fost construit în stilul constructivist specific arhitecturii rusești din acea perioadă (Figura 7).

Figura 7. Dom Narkomfin din Moscova – vedere generală.

Sursa:

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Moscow,_Narkomfin_building_in_May_2021_03.jpg, 2023.

Schema funcțională interioară se bazează pe 54 de unități de locuit de tip duplex care sunt deservite de galerii de circulație la nivelul 2 și la nivelul 5. Conectată cu imobilul de locuit printr-o pasarelă acoperită se află o clădire vitrată, cubică ce cuprinde sala de mese și creșa. Dom Narkomfin reprezintă un experiment al teoriilor socialiste puse în practică prin intermediul arhitecturii.

Gândit ca un „condensator social”¹⁸, imobilul poate fi considerat un prototip de comunitate intențională care prefigurează soluțiile contemporane

¹⁸ Potrivit teoriei arhitecturale constructiviste, „condensatorul social” este un principiu spațial prin care se urmărește ca funcțiunile să se mixeze și să se intersecteze pentru

de coliving¹⁹. Chiar dacă este vorba despre o „intenție” externă din partea statului comunist și nu despre o inițiativă internă a unui grup de oameni, caracteristicile spațiale și arhitecturale susțin această asociere. În ambele cazuri, vorbim despre clădiri de sine stătătoare, compacte, care au la bază o schemă funcțională simplă, alcătuită din unități de locuit minimale deservite de circulații sub formă de coridoare închise și la care se adaugă diverse spații comune prin care se susțin interacțiunile sociale dintre locuitori. La *Dom Narkomfin*, prin dotările comune, cum ar fi bucătăriile (apartamentele aveau doar o chichinetă), creșa, spălătoria, s-a dorit încurajarea unui stil de viață socialist. Influența acestui experiment rusesc de locuire colectivă asupra inițiativelor ulterioare a fost puternică, Le Corbusier fiind unul dintre arhitecții care s-au inspirat din acest model pentru a realiza Unitatea de locuire (*l'Unité d'Habitation*), iar mai târziu Moshe Safdie, în proiectul pentru ansamblul de locuințe *Habitat 67*.

În a doua jumătate a secolului XX, mai exact în anii '60 și '70, se remarcă noi căutări de dezvoltare a unor comunități autonome pe care Kanter (1973) le consideră că fac parte din al treilea val de comunități intenționale utopice. Cercetătoarea americană a împărțit evoluția comunităților intenționale utopice (*commune*) în 3 perioade în funcție de viziunea critică pe care acestea au avut-o față de societatea generală. Astfel, primul val de comunități utopice a avut la bază idealuri religioase prin care se promova un stil de viață spiritual și care presupunea o comunitate condusă pe baza Bibliei. Această tipologie cuprinde exemple cum ar fi Shakers, comunitatea Oneida, Hutteriții, Bruderhof sau alte variațiuni anabaptiste. Deși interpretează diferit preceptele biblice, organizându-se astfel după o viziune proprie, toate aceste mișcări au în comun o critică adusă societății generale pe care o consideră decadentă și imorală. Al doilea val de comunități utopice se bazează pe o critică politico-economică a statului și a instituțiilor sale, manifestându-se după Revoluția Industrială care a produs mutații ample, aglomerări urbane, dislocări de populații, o redistribuire a capitalului. În acest context, apar utopiile socialiste pe care le-am detaliat anterior și care au avut suportul teoretic al ideilor lui Robert Owen sau Charles Fourier. Al treilea val de experimente comunitare utopice sunt impulsionate de o critică psiho-socială adusă societății generale, văzută ca mediu prielnic pentru dezvoltarea

a se crea premisele unor interacțiuni sociale la nivelul comunităților. Această teorie se sprijină pe ideea că arhitectura are capacitatea să influențeze comportamentul social al utilizatorilor.

¹⁹ Spre exemplu, comunitățile intenționale contemporane de tip coliving sunt inițiate și ele de un agent extern care este un investitor privat și nu de comunitatea care va locui în ansamblu.

diverselor problemele cu care se confruntă individul, cum ar fi alienarea, singurătatea sau izolarea socială. Referitor la comunitățile utopice americane, Rosabeth Kanter face o paralelă cu kibbutz-urile israeliene și punctează diferența majoră dintre acestea ca fiind relația cu societatea generală. În cazul kibbutz-urilor, acestea nu rămân izolate față de societate ci au schimburi active economice și culturale, ceea ce le-a conferit un grad ridicat de adaptabilitate și le-a determinat succesul și longevitatea, în timp ce comunitățile utopice americane rămân izolate și devin anacronice.

Comunități hippie

Din categoria de comunități utopice din a doua jumătate a secolului XX se disting cele care fac parte din *mișcarea Hippie* din S.U.A. Pornite de pe o poziție critică față de organizarea socială rigidă a societății americane, implicarea Americii în războiul din Vietnam și cultura dominantă, aceste comunități promovează valori universale de dragoste, libertate și emancipare sexuală (Nichifor, 2015). Un important vector pentru răspândirea ideilor l-a reprezentat muzica. Un exemplu interesant pentru valoarea sa arhitecturală și experimentală îl constituie comunitatea *Drop City*. Ansamblul era format din locuințe găzduite în domuri geodezice cu structură metalică și cu învelitoare din tablă, inspirate de arhitectura lui Buckminster Fuller și destinate unei comunități de artiști (Figura 8). Lipsa unei organizări comunitare și diferențele de personalitate dintre membri au condus la tensiuni în cadrul grupului ce au culminat cu dizolvarea acestuia. Totuși, modelul a inspirat realizarea unei comunități în Danemarca, în Copenhaga și care poartă numele de *Freetown Christiania*. Aceasta ocupă o zonă portuară dintr-o fostă bază militară dezafectată și care a fost ocupată inițial de oamenii fără adăpost. Treptat a atras persoane cu viziuni diferite față de poziția culturală dominantă, iar aceștia au format o comunitate care a atins la apogeu un număr de 1000 de indivizi. Valorile la care au aderat membrii sunt specifice mișcării hippie la care se adaugă unele poziții mai reactive de tip anarhic, intenția lor fiind aceea de a dezvolta o comunitate care să se guverneze și să se susțină singură din punct de vedere economic. În acest sens, un aport important l-a avut traficul de droguri ușoare care se practica liber în comunitate, consumatorii și distribuitorii fiind acceptați necondiționat. Trebuie menționat că acest comerț, în special cu cannabis, a fost tolerat de autoritățile daneze până în 2004. Negocierile purtate între guvern, primărie și comunitate au avut ca scop normalizarea statutului comunității din punct de vedere legal, în acest sens luându-se o serie de măsuri cum ar fi reglementarea și intabularea

proprietăților, introducerea unor impozite și taxe, dezvoltarea rețelilor de utilități și a serviciului de salubritate.

Figura 8. Drop City, S.U.A.

Sursa: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:DropCity.jpg> , 2023.

Considerații finale

Toate inițiativele descrise anterior pot fi înglobate în familia amplă a comunităților intenționale, chiar dacă dintr-o perspectivă puristă, unele dintre exemple se îndepărtează de de caracteristicile esențiale ce definesc această tipologie. Ne asumăm această poziție, deoarece suntem de părere că, pentru studiul de față, componenta doctrinară, ideologică, culturală și chiar socială este secundară, accentul lucrării fiind pus pe aspectele ce țin de arhitectură și de organizarea spațială. Spre exemplu, am decis să introducem exemplul *dom narkomfin* din Uniunea Sovietică pentru gândirea arhitecturală din spatele schemei funcționale și spațiale prin care se apropie în viziunea noastră de comunitățile intenționale contemporane de tip coliving, chiar dacă în literatura de specialitate acest model este prezentat ca o tipologie de locuințe colective. Totuși, exemplu este relevant pentru implementarea unei arhitecturi prin care s-a încercat susținerea interacțiunilor sociale la nivel comunitar.

Scurtul istoric prezentat este departe de a fi exhaustiv, scopul acestuia fiind de a puncta momentele importante care au condus la dezvoltarea comunităților intenționale contemporane. În urma acestui periplu, am remarcat trei tendințe.

- Prima ține de ciclicitatea acestor inițiative. Chiar dacă de-a lungul timpului au diferit la nivel formal sau doctrinar, ele exprimă, în

esență, o poziție critică față de societatea generală și cultura dominantă, propunând o alternativă.

- A doua tendință ține de gradul de răspândire a acestor comunități în societatea generală. În toată perioada studiată, nu am identificat vreun moment sau loc în care aceste comunități să reușească să se impună ca soluție la nivel arhitectural în plaja de tipologii de locuire, la nivel ideologic prin valorile promovate sau la nivel social prin organizarea propusă.
- A treia tendință exprimă o pendulare a acestor inițiative între două extreme. Pe de o parte, avem comunitățile organizate rigid, cu o ierarhie clară, cu un grad mare de autonomie, dar care, prin izolarea lor față de societatea generală, nu s-au adaptat schimbărilor, fapt ce a condus la eșecul lor. Pe de altă parte, avem comunitățile în care lipsa unei viziuni clare, a unor valori comune, a constrângerilor și a responsabilităților a dus către același destin. Succesul și longevitatea par a fi asociate cu acele comunități care au poziție echilibrată între aceste extreme, cum este cazul kibbutz-urilor. Pentru ca o comunitate intențională să prospere, ea trebuie să aibă schimburi cu exteriorul, iar dintre acestea, cele economice, prin care se produc venituri financiare, se achiziționează bunuri sau se prestează servicii, s-au dovedit a fi printre cele mai importante. De aici și comparația comunităților intenționale de tip *commune* cu inițiativele de tip *start-up* (Clay, 2017).

Modelul de comunitate	Momentul apariției	Locul	Fondator/i	Motivații	Caracteristici
Ashramuri	Sec. VI î.e.n.	India	Călugării budiști	religioase	bazate pe un stil de viață spiritual
Comunitățile taoiste	Sec. VI î.e.n.	China	Maeștrii tao	filosofice	viziune holistică asupra lumii
Comunitatea Homakoeion	Sec. VI î.e.n.	Sudul Italiei actuale	Pitagora	filosofice	intelectualism, misticism, egalitate între sexe și vegetarianism
Comunitățile eseniene	Sec. II e.n.	Zona Mării Moarte	Sectă evreiască	religioase	conduse după preceptele morale ale Bibliei ebraice

Mănăstirile benedictine	Sec. IV e.n.	Italia	Sfântul Benedict de Nursia	religioase	favorizează ascetismul
Comunități anabaptiste	Sec. XVI e.n.	Germania	Hutterische Brüder	religioase	conduse după o interpretare radicală a Bibliei
Utopia (concept teoretic)	Sec. XVI e.n.	Anglia	Thomas Morus	critică socială	propune o societate ideală care ocupă un spațiu-model
Comunitățile Shakers	Sec. XVIII e.n.	Anglia/ S.U.A.	Ann Lee	religioase	recunoscuți pentru iscusința în arhitectură și design-ul de mobilier
Falansterul (utopie socialistă)	Sec. XVIII e.n.	Franța	Charles Fourier	critică politico-economică	proiect pentru un ansamblu auto-suficient care îmbină locuirea cu producția
Comunitățile utopice oweniste (utopie socialistă)	Sec. XIX e.n.	Scoția, S.U.A.	Robert Owen	critică politico-economică	asociații bazate pe muncă, promovează egalitatea
Familisterul de la Guise	Sec. XIX e.n.	Franța	Jean-Baptiste André Godin	critică politico-economică	se inspiră din modelul teoretic al Falansterului
Falansterul de la Scăieni	Sec. XIX e.n.	România	Teodor Diamant	critică politico-economică	se inspiră din modelul teoretic al Falansterului
Apartment-hotelul american	Sec. XIX e.n.	S.U.A.	Hotelierii din New York	economice	hibrid între hotelul american și blocul de apartamente european
Kibbutz	Sec. XX e.n.	Israel	Comunitățile evreiești	socialism, egalitarism, zionism	s-au adaptat economic și au supraviețuit până în prezent

Comunitățile Camphill	Sec. XX e.n.	Scoția	Karl Konig	filosofia antropozofică	comasează locuințe și școli destinate persoanelor cu nevoi speciale
Dom Narkomfin	Sec. XX e.n.	Rusia	Statul comunist	comunism	locuințe colective realizate după principii moderniste, gândite ca un condensator social
Comunitățile hippie	Sec. XX e.n.	S.U.A., Danemarca	Drop city, Freetown Christiania	Critică psiho-socială	promovează valori universale de dragoste, libertate și emancipare sexuală

Tabelul 2. Rezumat al evoluției comunităților intenționale până în contemporaneitate.

Sursa: Autorul, 2020.

1.1.3. COMUNITATE INTENȚIONALĂ CONTEMPORANĂ

Reapariția în ultimele decenii a unor forme de locuire care presupun o organizare proprie a comunității și un stil de viață participativ, este legată de încercarea de a oferi soluții la probleme actuale, cum ar fi inechitatea economică, lipsa coeziunii și incluziunii sociale, sustenabilitatea etc. Aceste tipologii de locuire au fost reunite de către o parte însemnată a specialiștilor sub termenul-umbrelă de „locuire colaborativă”²⁰ (tr.a.), (Czischke, Carriou, & Lang, 2020). O primă tentativă de a defini această plajă tipologică pe baza unor trăsături comune i-a aparținut lui Fromm (1991), care nu a îngrădit teoretic conceptul, permițând astfel ca acestuia să i se adauge ulterior și alte variațiuni tipologice.

Locuirea colaborativă presupune în primul rând o formă de colaborare între membrii comunității, între membrii și actorii externi

²⁰ „Collaborative housing”

implicați în realizarea proiectului și o auto-organizare a comunității. Ea reunește tipuri diferite, precum cohousing, coliving, cooperative housing sau ecovillage. Deși aceste tipuri se diferențiază în funcție de forma legală, structura organizatorică sau regimul de proprietate, ele au câteva atribute comune, cum ar fi promovarea incluziunii și coeziunii sociale, a soluțiilor sustenabile sau a design-ului pentru contact social (Czischke, Carriou, & Lang, 2020). Clasificarea tipurilor de comunități intenționale este influențată de intensitatea interacțiunilor sociale și de nivelul de colaborare dintre membrii comunității. Vestbro, de la care a preluat și Tummers (2017), consideră faptul că prefixul „co-” din termeni precum „cohousing” sau „coliving” este o trimitere directă la ideea de colaborare, acest prefix regăsindu-se și în alte concepte asociate locuirii în comunitățile intenționale, cum ar fi „collaborative”, „communal” sau „collective”.

1.1.3.1. COHOUSING

Definiție

În studiul de față am decis să preluăm și să folosim definiția propusă de Cojan (2016), deoarece suntem de părere că aceasta înglobează toate proprietățile esențiale, păstrând în același timp o formulare concisă, simplu de utilizat. În accepțiunea cercetătorului, comunitățile intenționale contemporane de tip *cohousing* sunt:

„comunități dezvoltate, deținute și administrate în mod colaborativ de către membrii comunității și în care sunt mixate într-un mod creativ locuințe private cu spații comune, astfel încât să se dezvolte un simț al comunității păstrând în același timp un grad ridicat de intimitate la nivel individual.”²¹ (tr.a.)

După cum putem remarca din această definiție, cohousing-ul este motivat de dezvoltarea unei comunități coezive din punct de vedere social și în care membrii se susțin reciproc. La bază, aceste comunități sunt niște ansambluri de locuințe individuale grupate în jurul unei case comune și / sau al unui spațiu comun exterior, la care se adaugă diverse dotări utilizate în comun. Prin această schemă de organizare se obține un echilibru între

²¹ „resident-developed, -owned, and -managed cooperative communities that creatively mix private and common dwellings to recreate a sense of community, while preserving a high degree of individual privacy.” (Cojan, 2016, p. 22)

intimitate și contactul social (Cojan, 2016). În funcție de vârsta membrilor, există două modele de comunități cohousing, cele destinate unei comunități alcătuite din familii cu mai multe generații și cele care sunt gândite special pentru seniori.

Caracteristici

Încadrarea ansamblurilor cohousing în familia comunităților intenționale contemporane se bazează pe faptul că această tipologie implică existența unui grup de oameni care se angajează proactiv în urmărirea scopului de a locui împreună pe baza unui stil de viață care să le reflecte valorile comune (Jarvis, 2015). Fundamental, există o *intenție* clar exprimată de a căuta o alternativă mai bună la opțiunile standard de locuire. Apartenența tipologiei cohousing la comunitățile intenționale este susținută și de Sargisson (2012) care a demonstrat că în cohousing există cele trei elemente principale care definesc o comunitate intențională: *intenția*, *valorile comune* și *practicile grupului*. Intenția reliefată este de a dezvolta comunități locale puternice în care membrii să se simtă protejați și susținuți. Valorile identificate includ ecologismul, respectul pentru diversitate, integritate, responsabilitate și onestitate, acestea favorizând cooperarea, împărtășirea și participarea. Practicile recurente de la nivelul comunității cuprind organizarea mediului construit și a comunității cu scopul de a permite membrilor să își îndeplinească scopurile comune.

Plecând de la o nemulțumire și o critică a prezentului, cohousing-ul propune o nouă abordare a locuirii care să fie orientată pe comunitate și nu impune un mod de viață, așa cum se întâmplă în cazul unor alte tipologii de comunități (Constantinescu Ștefănel, 2017). Promovarea unui mediu social favorabil se realizează prin anumite principii democratice care stau la baza cohousing-ului și care fac ca această tipologie să nu aibă o viziune radicală, o ideologie, un caracter utopic, un lider puternic sau un mod egalitar de partajare a bunurilor. Potrivit lui Torres-Antonini (2001), diferența dintre cohousing și alte modele de comunități intenționale implică trei elemente majore: *respingerea ideologiilor*, *absența unei ierarhii sociale* și *lipsa unui sistem economic împărtășit*. Comunitățile cohousing nu ținesc un anumit segment al populației sau un grup doctrinar, sunt democratice, deciziile luându-se de către întreaga comunitate pe bază de consens, iar membrii sunt independenți din punct de vedere financiar și nu depind de comunitate pentru asigurarea veniturilor. Toate aceste diferențe sunt susținute și de către Jarvis (2011).

Majoritatea cercetătorilor sunt de părere că modelul cohousing este definit mai mult prin *caracterul socio-spațial* și mai puțin prin structura legală sau schema economică de achiziționare a terenului, de realizare a construcțiilor și de management al proprietății (Jarvis, 2015). Această *flexibilitate structurală* constituie un avantaj important al tipologiei cohousing față de celelalte comunități intenționale, oferindu-i acesteia posibilitatea de a putea fi adaptată pe diverse modele de locuire, cum ar fi locuințele sociale, locuințele în sistem cooperativ sau condominiile (Holtzman, 2010).

Dacă în familia comunităților intenționale contemporane tipologia cohousing are un loc clar definit, când ne raportăm la alte forme de locuire în comun din perspectivă organizatorică, situația este nuanțată, neexistând la nivelul specialiștilor o poziție unanim acceptată. De exemplu, Jarvis (2015), referindu-se la situația din S.U.A. consideră că există o diferență între condominiu și cohousing care ține de scopul cu care sunt construite ansamblurile, la condominiu accentul fiind pus pe latura privată a unităților individuale de locuit, în timp ce la cohousing accentul este pus pe spațiile utilizate în comun care subordonează locuințele private. Comparția comunităților cohousing cu cele de tip închis (*gated communities*) a dus la cristalizarea a două perspective diametral opuse.

Chiodelli & Baglione (2014) sunt de părere că cohousing-ul nu se diferențiază de *gated communities* din punctul de vedere al modului de organizare legală și administrativă, cercetătorii italieni considerând că ambele tipuri împărtășesc caracteristici importante și că împreună fac parte din familia „comunităților rezidențiale private”²² (tr.a.). Caracteristicile identificate sunt: multifuncționalitatea spațiilor comune, regulile de constituire și operare care sunt specifice fiecărei comunități în parte, auto-organizarea comunității, mecanismul de selecție a membrilor și valorile comune.

Ca răspuns la această poziție, Ruiu (2014) este de părere că ansamblurile cohousing sunt diferite de *gated communities*, chiar dacă au unele similarități în relație cu modul de organizare. Principala diferență punctată este motivația din spatele inițiativelor, la cohousing intenția de comunitate fiind un scop în sine, căutat și asumat, în timp ce la comunitățile închise ideea de comunitate nu este căutată explicit, putând fi în anumite

²² „Private residential communities”. După Chiodelli & Baglione (2014), aceste comunități sunt organizații bazate teritorial, deținute în mod privat, guvernate după reguli interne proprii și care oferă membrilor servicii și dotări colective.

cazuri doar un rezultat favorabil obținut conjunctural. O a doua diferență identificată se referă la faptul că o comunitate cohousing pleacă de la o inițiativă „bottom-up” (ascendentă), motorul dezvoltării fiind însăși comunitatea, în schimb gated communities au în spate de multe ori o logică de tip „top-down” (descendentă), acestea fiind produse ale unor mecanisme de piață imobiliară. Un alt palier pe care se manifestă diferențe între cele două tipologii este cel al siguranței. Dacă la comunitățile închise se pune accent puternic pe măsurile de securitate, cum ar fi sistemele de supraveghere directe sau video, prezența gardurilor înalte pe perimetrul ansamblului, la comunitățile cohousing siguranța este susținută indirect prin modul de configurare al grupării de case, astfel încât spațiile comune să fie vizibile și „supravegheate” din unitățile de locuit.

Referitor la aceste puncte de vedere diferite, suntem de părere că această divergență se manifestă exclusiv în jurul aspectelor organizatorice, legale și administrative ale acestor tipuri de comunități și nu ating în mod direct palierul arhitectural. De aceea, exprimarea unei poziții față de acest subiect este secundară scopului lucrării de față care este motivată în special de rațiuni arhitecturale. Considerăm că o comunitate intențională de tip cohousing este definită prin caracterul său socio-spațial și mai puțin prin forma de organizare juridică.

După această prezentare a conceptului de cohousing prin raportare la alte tipologii, ne vom concentra în continuare asupra celor 6 caracteristici definitorii ale acestui tip de comunitate intențională contemporană (Figura 9). Aceste trăsături pe care Cojan (2016) și Holtzman (2010) le consideră fundamentale în zugrăvirea conceptului sunt:

- *Procesul participativ.* În comunitățile cohousing, membrii decid împreună caracteristicile viitoarei comunități, ale ansamblului construit și principiile pe baza cărora se va organiza și administra comunitatea. În acest proces, care de multe ori consumă timp, ei sunt consiliați de diverși specialiști, astfel încât proiectul să corespundă valorilor, dorințelor și nevoilor lor.
- *Design pentru contact social.* Mediul construit are un rol important în viața comunității prin capacitatea sa de a încuraja interacțiunile și contactele dintre membri, potențând astfel spiritul comunității. În acest sens, în proiectarea ansamblului se urmărește gruparea compactă a locuințelor pentru a maximiza spațiul liber comun, poziționarea centrală a casei comune care reprezintă funcțiunea principală, gruparea locurilor de parcare la periferia ansamblului pentru

a încuraja interacțiunile spontane și a spori siguranța copiilor, dotarea locuințelor cu o curte privată, ferită și cu spații semi-private frontale prin care să se facă trecerea graduală de la zona publică (comună) a ansamblului la locuința propriu-zisă.

- *Spații și dotări comune.* Acestea sunt esențiale conceptului de cohousing și reprezintă polul activităților comune și de socializare. Proiectate pentru o utilizare zilnică, ele cuprind în majoritatea exemplelor o bucătărie generoasă și un spațiu care să permită luatul mesei de către întreaga comunitate, dormitoare pentru oaspeți, cameră de relaxare, cameră de joacă pentru copii, spălătorie / uscătorie, atelier, bibliotecă, grădină de legume sau de flori etc.
- *Management propriu.* Comunitățile cohousing se auto-guvernează. Toți membrii se implică în toate activitățile comune și în luarea deciziilor ce țin de administrare sau de acceptarea noilor locuitori.
- *Structură non-ierarhică.* Aceste tipuri de comunități au la bază un proces decizional democratic care determină absența unei ierarhii rigide, fiecare decizie luându-se în comun de către toți membrii, prin atingerea unui consens sau prin vot majoritar. Prin această formulă se evită apariția unor lideri care să monopolizeze și să își impună punctul de vedere.
- *Venituri individuale.* Din punct de vedere financiar, în ansamblurile cohousing veniturile membrilor sunt separate și obținute prin căi individuale, spre deosebire de comunitățile de tip egalitar (*commune*) care implementează un sistem economic împărțit.

De asemenea, trebuie precizat faptul că în comunitățile cohousing un rol important este deținut de *activitățile comune*. După Choi & Paulsson (2011), acestea reprezintă forța principală de activare a comunității și de cultivare a simțului comunitar. În urma studierii comunităților cohousing din Suedia, cei doi cercetători au arătat că cea mai frecventă activitate comună este luatul mesei împreună (*common meal*) urmată de întâlnirea membrilor la cafea, toate acestea având loc în casa comună. Acest lucru este confirmat de studiul lui Torres-Antonini (2001) care a demonstrat că masa comună reprezintă una din activitățile cele mai importante în cazul comunităților cohousing din S.U.A.

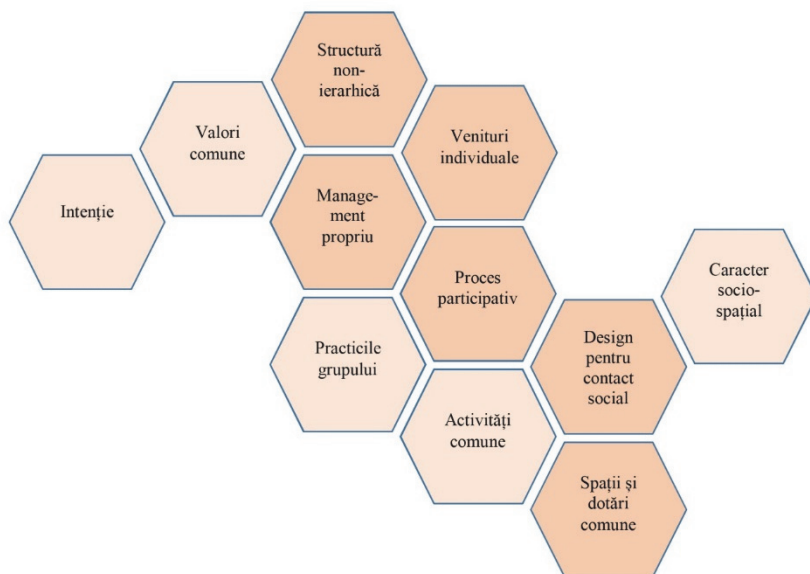

Figura 9. Caracteristicile comunităților de tip cohousing.
Sursă: Autorul, 2020.

Factorii apariției fenomenului cohousing

Apariția fenomenului cohousing în anii '70 este legată de un context general caracterizat de pierderea simțului comunitar, de discrepanța dintre cererile cumpărătorilor și variantele de spații de locuit de pe piața imobiliară și de lipsa unor alternative pentru locuințele în sistem colectiv (Cojan, 2016). Majoritatea cercetătorilor localizează începutul cohousing-ului în Danemarca

și îl pun în relație cu apariția în presa daneză a două articole²³ care au stimulat dezvoltarea a trei comunități cohousing între 1972 și 1976 (Cojan, 2016). Există însă cercetători care plasează începutul mișcării cohousing în Suedia, unde, între anii '30 și '60, au apărut niște ansambluri de locuințe cu caracteristici asemănătoare cu cohousing și care erau inspirate din modele sovietice de locuințe colective.

Preluându-l pe Graham Meltzer, Sargisson (2012) reliefează diferențele dintre prototipurile de cohousing din anii '70 din Danemarca și Suedia prin raportare la forma, scara și intenția comunităților. Dacă modelul suedez „*kollektivehus*” se bazează în general pe clădiri cu regim mediu sau mare de înălțime, fiind motivat de o agendă feministă prin care se dorește îmbunătățirea vieții femeilor care lucrează printr-un sistem de îngrijire comună a copiilor în timpul serviciului, la modelul danez „*bofoelleskab*” se folosesc clădiri cu regim mic de înălțime, iar motivația ține în principal de o schimbare socială care promovează comunitarismul. Pionerii scandinavi ai mișcării cohousing au fost nemulțumiți de calitatea locuirii urbane pe care o considerau cauză pentru alienarea și izolarea socială specifică orașelor vremii, căutând astfel soluții prin care să refacă valorile pierdute ale comunităților. Deși câteodată aceste tendințe de dezvoltare a unui mod alternativ de locuire a avut nuanțe radicale și parțial utopice, ele au rămas ancorate într-o critică pragmatică a prezentului. Aceasta le-a permis să fie înglobate în mișcarea generală pro-comunități specifică spațiului scandinav din acele vremuri și astfel să devină o tipologie de locuire importantă (Sargisson, 2012).

Dezvoltarea fenomenului cohousing

Conform literaturii de specialitate, dezvoltarea fenomenului cohousing, de la apariția în spațiul scandinav în anii '70 și până în prezent, poate fi împărțită în *trei mari faze* (Cojan, 2016).

²³ Articolul „The missing link between utopia and the dated one family house” scris de Jan Gudmand-Hoyer în 1968 și în care este descrisă o comunitate experimentală din Copenhaga din anii '60, alcătuită dintr-o suită de case dezvoltate în jurul unei piscine comune; articolul „Children should have one hundred parents” scris de Bodil Graae în 1967 care prezintă avantajele locuirii într-o comunitate pentru creșterea și îngrijirea copiilor.

Prima fază este legată de apariția primelor comunități cohousing în Danemarca, Suedia și Olanda în anii '70 și care au avut la bază *susținerea valorilor feministe* (Suedia) și *întărirea spiritului comunitar* (Danemarca).

Modelul suedez este constituit din locuințe colective care au în comun o bucătărie generoasă și alte dotări conexe, toate acestea fiind conectate la unitățile individuale printr-o rețea de circulații. După Vestbro (2000), modelul are 3 sub-categorii:

- Unitatea colectivă de locuit care se bazează pe serviciile unui personal angajat și prin care femeile care lucrează sunt degrevate parțial de sarcinile gospodărești;
- Prototipul suedez de cohousing care cuprinde 15-20 de locuințe și în care membrii se ocupă de sarcinile ansamblului printr-un efort colectiv distribuit în mod egal;
- Al treilea sub-grup care reprezintă un mix între cohousing și azilurile pentru seniori, spațiile comune fiind destinate ambelor categorii de utilizatori.

Referitor la modelul danez de cohousing, Larsen (2019) identifică trei etape de dezvoltare.

- În prima etapă, comunitățile cohousing implementează o arhitectură „densă și joasă”²⁴ (tr.a.) care presupune gruparea în jurul unui spațiu comun a unor unități de locuit cu densitate mare și cu un regim mic de înălțime, amplasate în general la periferia orașelor.
- În etapa a doua, s-a modificat sistemul de proprietate pe baza căruia erau organizate comunitățile. Se trece de la o organizare de proprietăți private cu cotă individuală din spațiile comune la proprietatea cooperativă unică²⁵ (tr.a.), în care membrii primesc dreptul de a locui pe baza deținerii de acțiuni.
- Cea de-a treia etapă este marcată de o delimitare mai clară a sferei private de cea publică (comună) și de amplasarea în zona periurbană a ansamblurilor, ca efect al prețurilor ridicate ale terenurilor. De asemenea, motivația oamenilor de a locui în comunitățile cohousing s-a transformat dintr-un idealism cu tentă experimentală într-un pragmatism al gestionării schimbărilor sociale.

²⁴ „dens-low architecture”

²⁵ „cooperative housing sau coop”

A doua fază a fenomenului cohousing se află în strânsă legătură cu migrația conceptului din Europa scandinavă în S.U.A. unde s-a dezvoltat exponențial începând cu anii '90. Introducerea modelului de locuire pe continentul american a fost realizată de către arhitecții Kathryn McCamant și Charles Durrett care au patentat termenul „cohousing” și care au publicat o carte esențială pentru mișcarea cohousing americană și nu numai, „Cohousing: A Contemporary Approach to Housing Ourselves”, publicată pentru prima oară în 1988.

Modelul de cohousing american are anumite caracteristici care îl deosebesc de cel scandinav. De exemplu, raportat la motivația din spatele proiectelor, comunitățile cohousing americane introduc și aspecte ce țin de securitate și sustenabilitate (Cojan, 2016). Din punctul de vedere al regimului de locuire, dacă la exemplele europene avem locuințe închiriate, locuințe deținute de proprietari individuali sau un mix între acestea, la majoritatea comunităților americane locuințele sunt deținute și folosite de proprietari privați. La aceasta se adaugă și absența finanțărilor din partea statului în cazurile nord-americane spre deosebire de Europa unde, de multe ori, statul se implică activ în dezvoltarea comunităților cohousing pe care le include în politicile pentru locuințe sociale (Sargisson, 2012).

A treia fază de dezvoltare a fenomenului cohousing este în relație cu răspândirea acestui model de comunitate intențională în zona Asiei de Sud-Est și pe continentul european, în țări precum Italia, Germania sau Marea Britanie. Exemplele din această fază sunt caracterizate de atenția pe care o acordă unor principii de proiectare legate de provocări actuale, precum sustenabilitatea, adaptabilitatea la specificul local sau regional, accesibilitatea economică (Cojan, 2016).

În prezent, mișcarea cohousing cunoaște o extindere puternică în America de Nord și este determinată de faptul că acest model de locuire combină caracteristici din două paradigme importante care au prins deja aderență pe continentul american: New Urbanism și Intentional Communities (Torres-Antonini, 2001). Totodată, DePaulo (2015) este de părere că diverse elemente care până acum erau specifice ansamblurilor cohousing sunt incorporate și în alte tipologii de locuire, cum ar fi „cartierele de buzunar”²⁶ (tr.a.) sau „fundătura”²⁷ (tr.a.). Totuși, trebuie precizat că toate aceste alternative de locuire care implică o comunitate reprezintă un segment limitat al pieței imobiliare care este în continuare dominată de soluțiile standard. Potrivit lui Williams (2007) în cazul Statelor Unite, această situație se

²⁶ „Pocket neighborhood”

²⁷ „Cul-de-sac”

datorează faptului că mișcarea cohousing este mai puțin compatibilă cu valorile americane prin comparație cu soluțiile „clasice”, cum ar fi casa individuală detașată din zona suburbană. Cu toate acestea, este posibil ca soluția cohousing să devină mai populară odată cu dezvoltarea unor noi valori (pro-mediu și pro-comunitate) și nevoi (un mediu de viață sigur, dezvoltat social și care să sprijine individul). Tot Williams (2007) este de părere că mișcarea cohousing are potențial să fie adoptată de un segment mai mare al populației, iar acest viitor ține în mare măsură de o mai bună promovare printr-un marketing comercial intens și deschiderea către parteneriate cu actori externi.

Un avantaj important al soluțiilor de locuire de tip cohousing și care ar putea atrage mai mulți oameni este costul de construire mai mic. Figueira & Trevisan (2019) arată că în ansamblurile realizate în sistemul *baugruppen*, care este varianta germană a cohousing-ului, se economisește între 25% și 35% din costul total de construire al ansamblului prin scoaterea profitului dezvoltatorului și a antreprenorului general. La acest avantaj economic contribuie, în cazul particular al Germaniei, și faptul că sistemul bancar din această țară sprijină aceste inițiative prin oferirea unor împrumuturi avantajoase.

Comunitățile intenționale de tip cohousing nu prezintă însă doar avantaje, ci vin și cu unele provocări pe care trebuie să le depășească. Un posibil aspect negativ al cohousing-ului este cel al compoziției grupului uman. Studiile sociologice realizate pe aceste comunități au determinat profilul rezidentului pe care îl identifică drept o persoană caucaziană, cu educație înaltă și cu venituri medii (Figueira & Trevisan, 2019). Acest profil este confirmat de Chiodelli & Baglione (2014) care, în completare, afirmă că în comunitățile cohousing există riscul de apariție a omogenității sociale, etnice și ideologice, deoarece grupurile etnice și cele cu venituri mici tind să fie excluse din cauza lipsei mijloacelor financiare. Există riscul ca aceste comunități să devină insulare și deconectate de mediul urban în care sunt inserate (Shafique, 2018). Un al doilea risc punctat de Chiodelli & Baglione (2014) este lipsa integrării sociale a comunităților cohousing în cartier sau în vecinătatea imediată. Această segregare se datorează auto-suficienței funcționale și relaționale pe care comunitatea o manifestă și care este întărită prin caracterul introverit al organizării spațiale.

Arhitectura cohousing

În privința arhitecturii, comunitățile cohousing se remarcă prin faptul că, în majoritatea cazurilor, acestea se proiectează pe baza principiilor „*design-ului pentru contact social*”. Arhitectura este văzută nu doar ca un mod de organizare a spațiului fizic în care se petrec activitățile comunității, dar și ca o exprimare directă a valorilor și idealurilor grupului (Tummers, 2017). Mijloacele arhitecturale specifice au ca scop principal *încurajarea interacțiunilor sociale* dintre membri, prin aceasta considerându-se că se poate influența pozitiv coeziunea socială a comunității (Williams, 2005). Comunitățile cohousing apelează adesea la *arhitectura participativă*, comunitatea fiind implicată activ în proiectarea și realizarea ansamblului. Se dezvoltă astfel o dinamică socială prin care membrii se cunosc, interacționează, decid împreună înainte ca ansamblul să fie construit, lucru ce conduce la o toleranță și acceptare sporită și astfel se limitează factorii de apariție a conflictelor (Tummers, 2017).

Potrivit lui Jarvis (2011), cohousing este din punct de vedere arhitectural, un ansamblu ce presupune gruparea unor locuințe private cu suprafețe mai mici decât media pentru a maximiza spațiile comune în care au loc interacțiunile sociale. Modul de viață specific unui asemenea ansamblu presupune *utilizarea intensă a dotărilor comune* pentru diverse activități zilnice. Spațiile utilizate în comun sunt generoase și au o suprafață de 10-20% din suprafața totală construită (Vestbro, 2000). Prin modul de grupare a locuințelor în jurul nucleului comun, comunitățile cohousing se aseamănă cu ansamblurile de tip „cluster”, propuse și descrise de Christopher Alexander în lucrarea „Pattern Language” din 1977 (Tummers, 2017). Această organizare spațială centripetă a locuințelor aduce cu modul de aranjare a oamenilor în jurul unei mese (DePaulo, 2015). În completare, Jarvis (2011) este de părere că ordonarea caselor sub formă de potcovă în jurul spațiului comun, soluție care este întâlnită des în cohousing-urile din S.U.A., este o trimitere la modul de organizare a taberelor primilor coloniști americani care își amplasau astfel căruțele din rațiuni de securitate.

Tendința de planificare a comunităților cohousing sub formă de *ansambluri grupate* (clustere) permite o amprentă la sol mai mică a locuințelor în favoarea spațiului liber comun, aducând beneficii din punctul de vedere al economiei de materiale de construcții sau al reducerii costurilor de întreținere cu impact direct asupra sustenabilității și accesibilității economice (Holtzman, 2010). Modul de grupare ține cont de principiile design-ului pentru contact social, casele fiind aranjate astfel încât interacțiunile și contactele dintre membri să apară natural și spontan. Tipurile uzuale de grupare sunt sub formă de curte interioară, potcoavă sau stradă

pietonală cu unități de o parte și de alta (Jarvis, 2015). McCamant și Durrett, preluați de Holtzman (2010) nuanțează aceste categorii, introducând și tipologia combinată stradă + curte și pe cea de alee interioară acoperită, către care debușează locuințele individuale (Figura 10).

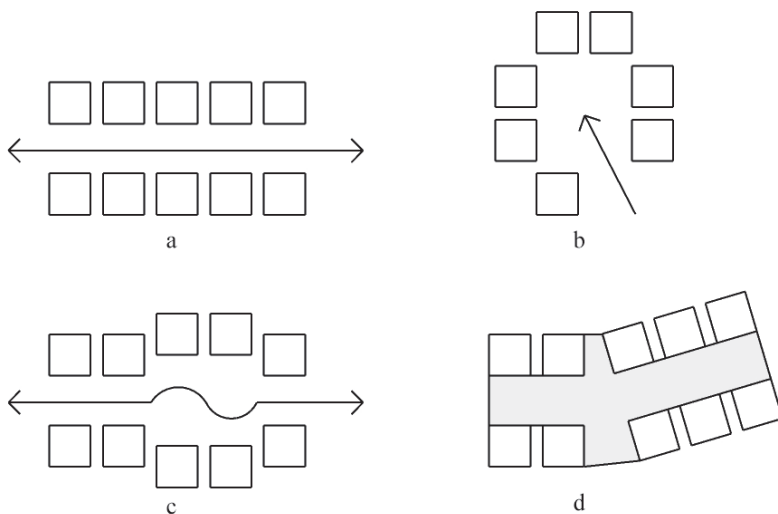

Figura 10. Tipuri de organizare spațială la cohousing, după McCamant și Durrett.

Preluare și adaptate de la (Holtzman, 2010, p. 21), 2023.

a – stradă pietonală, b – curte, c – stradă + curte, d – alee acoperită.

Această structurare tipologică a ansamblurilor cohousing nu epuizează toată gama de posibilități, multe dintre comunități implementând soluții hibride. O bună organizare a planului de situație presupune ca ansamblul să fie adecvat contextului în care se inserează și să țină cont de orientarea cardinală, topografia terenului, mărimea comunității și posibilitățile financiare ale inițiatorilor.

Din punctul de vedere al dimensiunilor unei comunități cohousing, acestea variază în mod uzual între 12 și 36 de unități individuale, plaja dimensională care este stabilită empiric, pe baza exemplurilor de succes și care ține cont de abilitatea comunităților de a se organiza, de a funcționa și de a se auto-susține (Holtzman, 2010). În S.U.A., potrivit lui Fromm (2000), limitele

numărului de unități ale unui cohousing sunt extinse între 8 și 42 de locuințe, iar pentru Chapin (2011), un cohousing are în general între 12 și 30 de case. În toate aceste intervale, remarcăm faptul că valoarea medie de 24 de unități pe care o avansează Fromm este confirmată.

Indiferent de modul de organizare al ansamblului sau de dimensiunile comunității, elementul de bază în oricare cohousing este reprezentat de *casa comună*²⁸ (tr.a.). Aceasta este amplasată central între locuințe, în câmpul vizual al acestora și include o bucătărie generoasă, zonă de luat masa pentru întreaga comunitate, zonă de relaxare, cameră pentru oaspeți, cameră de joacă pentru copii și zonă comună de spălătorie / uscătorie (Fromm, 2000). Opțional, se mai pot adăuga funcțiuni, cum ar fi birouri, bibliotecă sau atelier. Conform studiului realizat de Fromm (2000) care a analizat 24 de ansambluri cohousing din S.U.A., casa comună are în medie o suprafață construită de 300 m². Pentru ca această suprafață să nu ridice costul asociat construirii locuințelor individuale, suprafața acestora este micșorată prin proiectarea unor soluții compacte. În comunitățile cohousing, casa comună este mai mare și mai scumpă decât unitățile individuale (Torres-Antonini, 2001).

Prin rolul pivotal la nivelul ansamblului, casa comună este locul cel mai activ din punct de vedere social, multe dintre activitățile zilnice ale comunității fiind legate de acest spațiu. Aceasta presupune și un nivel sonor amplificat în interiorul și în jurul funcțiunii, zgomotul fiind o problemă semnalată frecvent de locuitori (Fromm, 2000). Totuși, acest neajuns poate fi reglat prin arhitectură în mai multe feluri, prin configurația generală a ansamblului, astfel încât casa comună să fie ușor distanțată de locuințe, plantarea unei vegetații în jurul acesteia cu rol de barieră fonică sau utilizarea unor soluții tehnice de izolare acustică a anvelopantei. Aceste măsuri trebuie implementate cu grijă pentru a nu anula principiul de vizibilitate asupra casei comune pe care majoritatea cercetătorilor îl consideră foarte important pentru susținerea rolului de nod social pe care această spațiu îl are într-un cohousing (Torres-Antonini, 2001).

Dacă această funcțiune este folosită des de membrii comunității depinde în mare măsura de localizarea ei în ansamblu și de modul în care este proiectată. În acest sens, Chapin (2011) face următoarele recomandări:

- *Localizare.* Cel mai bun loc pentru casa comună este în punctul de maximă vizibilitate al ansamblului, pe unde trec zilnic membrii comunității, de obicei tangent la aleile principale care leagă parcare comună de locuințe. Este bine

²⁸ „Common house”

ca adiacent casei comune să existe un spațiu exterior deschis și bine luminat.

- *Funcțiuni.* Spațiile principale ale casei comune sunt bucătăria și dining-ul cărora este recomandabil să li se adauge o zonă de spălătorie / uscătorie, cameră pentru copii și alte funcțiuni, după caz. Dining-ul, care este cel mai mare spațiu, este bine să fie flexibil, astfel încât să poată fi utilizat și pentru alte activități, pe lângă luatul mesei. Pentru a nu face zgomot, zona în care se spală vasele trebuie izolată de restul bucătăriei și de locul de luat masa, eventual într-o anexă proprie.
- *Detalii tehnice.* Închiderile către zona de dining și către bucătărie trebuie să fie transparente pentru a putea fi văzute din exterior activitățile care se petrec în interior și pentru a-i atrage pe membrii care trec pe lângă casa comună. Dining-ul trebuie finisat la interior cu materiale fonoabsorbante pentru a limita zgomotul, iar luminatul artificial al acestui spațiu trebuie să fie flexibil și ajustabil, astfel încât să se adapteze diverselor activități care pot avea loc.

Locuințele individuale dintr-un cohousing sunt proiectate astfel încât să se obțină un echilibru între partea din față, care are un caracter mai public și care se deschide către interiorul ansamblului, și spatele casei, care este mai privat (Chapin, 2011). De obicei, într-un cohousing se folosesc două sau trei tipuri de locuințe care se repetă, măsură prin care se scad costurile asociate construirii (Fromm, 2000). Această standardizare ridică probleme în fazele inițiale ale proiectului, atunci când comunitatea trebuie să aleagă și să se pună de acord cu privire la modelele pe baza cărora se vor realiza locuințele. Sunt situații când, din rațiuni economice, comunitatea a optat pentru un ansamblu omogen cu un singur tip de casă care se repetă, locuințele având aceeași volumetrie, aceeași structură de rezistență și aceleași materiale, diferențele fiind doar la nivelul gamei cromatice a fațadelor.

Spațiile de tranziție dintre curtea comună a ansamblului și intrarea în casă sunt foarte importante în configurația arhitecturală, datorită rolului social pe care îl au. Această zonă semi-privată cuprinde o terasă acoperită care protejează intrarea principală în locuință și care este deschisă pe laturi, ridicată ușor de la sol și accesată printr-un pachet de trepte. În fața acesteia este prevăzută o mică curte verde, delimitată spre exterior de un gard jos care marchează teritorial limita și care poate fi dublat de un rând de arbuști. Parcurgerea acestui filtru dintre public și privat presupune o trecere graduală prin niște praguri care gestionează echilibrul dintre interacțiunea socială

specifică zonei comune a ansamblului și intimitatea caracteristică locuinței individuale (Torres-Antonini, 2001).

În fine, dar la fel de important, trebuie precizat faptul că în majoritatea ansamblurilor cohousing *parcarea autovehiculelor se face periferic*, într-un parcaj deschis cu locuri destinate fiecărei locuințe și vizitatorilor, motiv pentru care unitățile nu au garaje sau locuri de parcare individuale. Prin această măsură, interiorul ansamblului este liber de mașini, iar membrii comunității pot să interacționeze spontan în drumul lor de la parcare la locuință și viceversa, fapt ce mărește gradul de contact social și întărește simțul comunității (Fromm, 2000).

1.1.3.2. ECOVILLAGE

Definiție

În legătură cu conceptul de *ecovillage*, s-au emis mai multe definiții, dar acestea sunt parțiale și nu reușesc să cuprindă toate caracteristicile esențiale. Din acest motiv, definirea cu precizie a conceptului este dificilă (Moravcikova & Furjeszova, 2018). Deși nu există un consens asupra unei formulări unice, am decis să utilizăm în studiul de față una dintre cele mai des folosite definiții, cea propusă de Robert și Diane Gilman. Conform acestora, o comunitate ecovillage este:

„o așezare la scară umană, complet dotată, în care activitățile umane sunt integrate inofensiv în mediul înconjurător, într-un mod care susține o dezvoltare umană sănătoasă, cu multiple centre de inițiativă și care este capabilă să continue în viitor pe termen nedefinit.”²⁹ (tr.a.)

Caracteristici

Din definiția de mai sus, observăm faptul că o comunitate ecovillage are un *caracter integrat*. Acesta se manifestă prin înglobarea activităților de bază de la nivelul comunității cu scopul și viziunea acesteia, într-un mod care

²⁹ „a human-scale, full-featured settlement in which human activities are harmlessly integrated into the natural world in a way that is supportive of healthy human development, with multiple centres of initiative, and (which) can successfully be continued into the indefinite future.” (Moravcikova & Furjeszova, 2018, p. 695)

promovează sustenabilitatea, binele colectiv și individual (Stănică, Stănică, & Olaru, 2017). *Stimularea sustenabilității* se realizează pe patru paliere: sustenabilitatea ecologică, economică, socială și culturală. Această abordare stratificată este considerată de către Global Ecovillage Network³⁰, cea mai amplă platformă online dedicată mișcării internaționale ecovillage, esențială pentru misiunea unei comunități de acest tip. Conform G.E.N., o comunitate ecovillage este:

„proiectată atent prin procese participative deținute local în toate cele patru dimensiuni ale sustenabilității (socială, culturală, ecologică și economică) cu scopul regenerării mediului natural și social.”³¹ (tr.a.)

Prin scopul lor, comunitățile ecovillage urmăresc o schimbare a stilului de viață dominant, bazat pe consumerism și care a accelerat diverse dezechilibre ale mediului înconjurător, și nu să se izoleze de restul societății. De aici reiese o caracteristică importantă, și anume că aceste comunități sunt *deschise* față de cultura și economia dominantă, ele nefiind gândite ca niște enclave sau ansambluri izolate ale unei culturi de nișă.

O altă trăsătură prin care comunitățile ecovillage se disting de celelalte tipuri de comunități intenționale contemporane o reprezintă *accentul pus pe ecologie*. Acesta devine un principiu fundamental nu doar în proiectarea și realizarea ansamblului, ci și în organizarea acestuia. Principalele mijloace prin care este susținut acest element pivotal sunt: eficientizarea proceselor de consum și reciclare, practicarea grădinăritului de subzistență, utilizarea materialelor și tehnicilor de construcție prietenoase cu mediul. Pe lângă valorile ecologice, valorile de ordin social au și ele un rol important, după cum ne demonstrează Nichifor (2015) prin studiul său asupra eco-satelor din România.

³⁰ Pe parcursul lucrării vom folosi acronimul G.E.N. pentru a desemna Global Ecovillage Network. Stănică, Stănică & Olaru (2017) consideră că scopul acestei rețele este de a conecta diverși actori decizionali motivați de dezvoltarea la scară globală a unor comunități reziliente cu ajutorul cărora să se promoveze o lume cu un viitor sustenabil. Paleta celor implicați variază de la factorii decizionali politici, organizații non-guvernamentale, antreprenori, cercetători până la oameni care vor să devină membrii unor comunități ecovillage.

³¹ „[...] a community that is consciously designed through locally owned participatory processes in all four dimensions of sustainability (social, culture, ecology and economy) to regenerate social and natural environments.” sursă: <https://ecovillage.org/projects/what-is-an-ecovillage/>

Referitor la viziunea pe care comunitățile ecovillage o propun, Stănică, Stănică & Olaru (2017) sunt de părere că aceasta acționează asupra organizării vieții de zi cu zi a comunității și a activităților din cadrul grupului și este susținută prin ansamblul de reguli ale comunității, organizarea cadrului fizic, interacțiunile sociale dintre membri și conexiunea cu mediul exterior. Ansamblul de reguli și norme pe baza cărora este organizată comunitatea conduce la o eficientizare a activităților și un management mai bun. Fiind organizate democratic, comunitățile oferă membrilor resorturile decizionale prin care regulile se pot modifica pentru a fi mai bine adaptate dinamicii grupului. În cazul tipurilor de ecovillage cu economie împărtășită, regulile pot susține echitatea diviziunii efortului de muncă și prin aceasta se descurajează apariția tensiunilor sociale. Interacțiunile sociale formale, de tipul întâlnirilor stabilite cu întreaga comunitate, au rolul de întări coeziunea socială și de a îmbunătăți relațiile dintre membri. În cadrul acestor întâlniri, se iau decizii consensuale sau votate democratic. Conexiunea cu mediul exterior are un rol important în promovarea comunității și a stilului specific de viață. Cu acest scop, comunitățile ecovillage oferă dotări pentru agroturism, organizează activități educative, cum ar fi cursuri, conferințe sau chiar stagii de cercetare.

Caracteristicile comunităților ecovillage definesc totodată și o paletă de diferențe față de celelalte comunități intenționale contemporane. În acest sens, Meltzer (2013) face o paralelă între comunitățile de tip cohousing și cele de tip ecovillage, urmărind o serie de criterii.

- Din punctul de vedere al mediului în care se inserează, cohousing-urile sunt predominat urbane, iar ecovillage sunt rurale.
- Raportat la dimensiuni, comunitățile ecovillage sunt mai mari și eterogene spre deosebire de cele de tip cohousing care sunt mai mici și mai omogene. Dacă un cohousing are, în general, o dimensiune de 20-40 gospodării și 50-100 membri, un ecovillage poate avea constant 150-500 membri.
- Diferența de scară are implicații directe asupra procesului decizional și a managementului comunității. La cohousing, dată fiind dimensiunea mai mică, deciziile se pot lua la comun, prin exprimarea voturilor și argumentelor pro și contra de către întreaga comunitate în timpul ședințelor planificate (democrație directă). La ecovillage, acest lucru este greu realizabil, motiv pentru care apare o compartimentalizare și specializare la nivel organizatoric,

deciziile căzând în sarcina anumitor reprezentanți (democrație reprezentativă).

- Omogenitatea grupului, în cazul cohousing, se manifestă prin prezența majoritară a unor membri cu valori și stiluri de viață similare, în timp ce un ecovillage reunește membri cu stiluri variate de viață și diferiți din punct de vedere demografic.
- La nivelul viziunilor, ecovillage-urile sunt mai inovative și aspiraționale, iar cohousing-urile au o abordare mai pragmatică. Dacă ecovillage se concentrează pe aspectele ce țin de mediul înconjurător, fiind explicit „verzi”, cohousing accentuează latura socială, iar aspectele de mediu sunt implicit abordate.
- La nivel economic, comunitățile cohousing nu au o economie comună, în schimb unele tipuri de comunități ecovillage implementează principii economice egalitare.

Diferențe generale	Ecovillage	Cohousing
<i>Localizare</i>	Mediul rural	Mediul urban sau periurban
<i>Mărime</i>	150-500 membri	50-100 membri
<i>Sistem decizional</i>	Prin reprezentanți	Direct, toți membrii
<i>Viziune</i>	Inovativă, aspirațională	Pragmatică
<i>Grupul uman</i>	Eterogen, divers demografic	Relativ omogen
<i>Accentul comunității</i>	Sustenabilitate, ecologie	Coeziune socială

Tabelul 3. Diferențe generale între comunitățile de tip ecovillage și cohousing, după Graham Meltzer.
Sursă: Autorul, 2020.

Un nivel important la care se pot observa foarte bine diferențele structurale dintre cohousing și ecovillage este cel al arhitecturii. Dacă la cohousing discutăm despre ansambluri omogene stilistic și calitativ, la ecovillage putem avea compoziții care cuprind case diferite din punctul de vedere al formei, stilului sau calității (Meltzer, 2013). Acest fapt se datorează unei abordări diferite de management de proiect, la cohousing, fiind o comunitate mai mică, grupul de rezidenți se cunoaște de la început și astfel proiectul poate fi planificat clar, spre deosebire de ecovillage care, fiind mai mare, este inițiat în general de către o parte din rezidenți, restul urmând să se alăture pe parcurs, motiv pentru care un ecovillage nu este planificat rigid, ci

astfel încât să poată să se adapteze unei dezvoltări organice. La această diferență contribuie și poziționarea ansamblurilor, ecovillage fiind de obicei amplasate în mediul rural în care avem densități mai mici, volume răsfrirate și reguli compoziționale mai relaxate. Cohousing este amplasat de obicei în mediul urban sau periurban în care discutăm despre un țesut construit coeziv, cu o densitate ridicată, definit de reguli urbanistice stricte, și în care volumele arhitecturale trebuie să dovedească o coerență internă și o integrare adecvată în context.

Aspectele arhitecturale ce țin de sustenabilitate diferă și ele în cadrul celor două tipologii. Spre deosebire de cohousing, care au o scară mai mică și sunt poziționate în situri urbane, comunitățile ecovillage pot încorpora mult mai bine soluții tehnologice sustenabile, cum ar fi, de exemplu, morile de vânt sau sistemele de încălzire pe bază de biomasă (Meltzer, 2013). Acest fapt se datorează amplasării favorabile a comunităților ecovillage în zone naturale libere care le oferă posibilitatea nu doar să testeze diverse tehnologii verzi, ci și să își producă în mod organic o parte însemnată din hrană. În multe cazuri, casele sunt dotate și cu panouri solare pentru încălzirea apei și panouri fotovoltaice pentru obținerea energiei electrice, sisteme de colectare a apelor de ploaie sau a celor uzate pentru a fi tratate și reutilizate în irigarea culturilor.

Diferențe arhitecturale	Ecovillage	Cohousing
<i>Localizare</i>	Mediul rural	Mediul urban sau periurban
<i>Stil</i>	Eterogen	Omogen
<i>Organizarea ansamblului</i>	Răsfrirat	Compact
<i>Densitatea construitului</i>	Scăzută	Medie sau ridicată
<i>Planificarea generală</i>	Flexibilă, loc pentru dezvoltare ulterioară	Clară, de la început
<i>Implementarea tehnologiilor și soluțiilor sustenabile</i>	Ridică	Limitată

Tabelul 4. Diferențe la nivel de arhitectură între comunitățile de tip ecovillage și cohousing, după Graham Meltzer.
Sursă: Autorul, 2020.

Factorii apariției fenomenului ecovillage

Apariția comunităților intenționale contemporane de tip ecovillage s-a grefat pe o mișcare ecologică amplă care și-a propus să caute soluții la provocările actuale ce țin de schimbarea climatică, diminuarea biodiversității și epuizarea resurselor naturale (Stănică, Stănică, & Olaru, 2017). Un pas important a fost lansarea conceptului-umbrelă sub care această nouă paradigmă operează. În acest scop, Organizația Națiunilor Unite, prin raportul Brundtland din 1987, a definit *sustenabilitatea* ca un proces prin care „se urmărește acoperirea nevoilor societății fără a compromite abilitatea generațiilor viitoare în a-și servi propriile nevoi” (Stănică, Stănică, & Olaru, 2017, p. 72). Această abordare intră în contradicție cu sistemul economic dominant al capitalismului și al pieței libere care au condus la o creștere exponențială pe mai multe planuri și care se dovedește că nu mai poate fi susținută. Devine astfel necesară o schimbare a viziunii dominante din ultima perioadă. Complexitatea provocărilor climatice presupune ca soluțiile gândite să nu se concentreze doar pe un factor izolat, ci să acționeze simultan pe trei planuri: economic, social și de mediu (Moravcikova & Furjeszova, 2018). Recent, cercetătorii au adăugat acestui trio, un al patrulea element reprezentat de planul cultural. Această extindere se bazează pe importanța pe care cultura (în sens antropologic) o are în deciziile și acțiunile oamenilor.

În toată această schimbare către o lume preocupată de aspectele ecologice și de sustenabilitate, comunitățile intenționale de tip ecovillage au rol important, deoarece sunt considerate ca fiind un prim pas în tranziția către o nouă societate. Ele sunt modele care oferă posibilitatea testării locale a diverselor soluții și tehnologii verzi pentru ca ulterior acestea să poată fi încorporate pe scară largă. Ecovillage-urile sunt astfel niște veritabile „laboratoare” pentru căutarea unui stil de viață cu impact ecologic redus. Se remarcă două direcții de abordare, una „low-tech”, care se bazează pe scăderea costurilor prin utilizarea muncii manuale și a materialelor locale și reciclate, și una „high-tech”, care presupune implementarea celor mai noi tehnologii verzi (Moravcikova & Furjeszova, 2018). Totuși, trebuie să precizăm faptul că anumiți cercetători sunt circumspecți în privința capacității comunităților de tip ecovillage de a produce schimbări sistemice majore, considerându-se că prin retragerea din arena politică și economică generală oamenii din aceste comunități nu mai au pârgurile necesare pentru a schimba cadrul instituțional și de a influența opinia publică (Fotopoulos, 2000).

Dezvoltarea fenomenului ecovillage

Dacă la origini comunitățile ecovillage erau concentrate în jurul componentei ecologice, pe măsura trecerii timpului acestea au început să se aplece și asupra elementului social și spiritual, ajungându-se ca în prezent toate aceste trei motivații să fie abordate holistic de către noile proiecte. Spiritualitatea s-a dovedit importantă pentru că ea reprezintă un puternic vehicul de mobilizare a resorturilor interioare ale membrilor prin care aceștia decid să adere la un sistem comun de valori (Moravcikova & Furjeszova, 2018). Totuși, trebuie să precizăm că prezența spiritualității între valorile pe care se fondează un ecovillage nu este obligatorie, multe dintre exemplele de succes actuale fiind bazate stric pe valori seculare, religia rămânând o opțiune personală.

În mișcarea ecovillage actuală un rol însemnat îl are componenta socială, dat fiind că viziunea pe care o promovează aceste comunități nu presupune doar o lume sustenabilă din punct de vedere ecologic, ci și una în care se dezvoltă și coeziunea socială atât la nivel de comunitate, cât și între diverse grupuri umane. Într-un cadru social adecvat, membrii unui ecovillage se vor dezvolta sănătos în plan fizic, mental, emoțional și spiritual. Îmbinarea tuturor acestor elemente conduce la un nivel ridicat de bunăstare. Potrivit studiului realizat de Upadhyay & Hyde (2011) asupra comunității Currumbin din Queensland, Australia, 75% dintre membri afirmă că sunt satisfăcuți de relațiile sociale din cadrul comunității, aceștia considerând că ecovillage-ul le oferă posibilități de interacțiune, evenimente, ajutor reciproc și un mediu propice pentru creșterea copiilor.

La nivelul mișcării generale ecovillage, cercetătorii au observat în ultimul timp o serie de modificări legate de identitatea, rolul și impactul acestor comunități. Toate acestea conturează o tranziție de la o viziune centripetă, în care accentul se punea exclusiv pe auto-suficiența comunității respective, la o viziune centrifugă care presupune ca aceste comunități să se deschidă către societate, să creeze alianțe cu comunitățile vecine, grupurile de cetățeni sau diverse organizații (Moravcikova & Furjeszova, 2018). Prin această deschidere, comunitățile stabilesc puncte de legătură cu autoritățile locale și naționale sau cu alte organisme care le împărtășesc viziunea și valorile. Un rol activ în promovarea parteneriatelor și difuzarea informațiilor îl are *Global Ecovillage Network*. La aceasta se adaugă transferul de cunoștințe către societate prin utilizarea tehnologiilor verzi experimentate în ecovillage sau prin programele educaționale pe care comunitățile le oferă tinerilor, cercetătorilor sau celor interesați de acest subiect.

Arhitectura ecovillage

La nivelul cadrului construit, comunitățile ecovillage manifestă o puternică *abordare ecologică*. Dezvoltarea unei arhitecturi sustenabile atinge toate scările de intervenție, de la configurarea ansamblului general până la soluțiile de detaliu. Amplasate, în general, în mediul rural, comunitățile ecovillage beneficiază de suprafețe generoase pe care se pot dezvolta, iar aceasta conduce la obținerea unei *densități scăzute* a construitului. Poziționarea răsfirată a unităților de locuit contribuie la creșterea intimității caselor. În general, planul de organizare al ansamblului este gândit să aibă o anumită *flexibilitate* prin care să se lase loc dezvoltării ulterioare. Motivele care stau în spatele acestei abordări gravitează în jurul dimensiunilor mari ale comunităților ecovillage și al caracterului eterogen al grupului uman.

Referitor la locuințele individuale, acestea sunt proiectate și realizate, în general, cu un regim mic de înălțime, P sau P+1. Ele se remarcă printr-un aspect organic care le permite să se integreze în mediul înconjurător și să se deosebească între ele prin diversitatea stilistică (Stănică, Stănică, & Olaru, 2017). Deși la nivel formal asupra arhitecturii locuințelor nu se impun reguli interne ale comunității, fiecare casă trebuie gândită astfel încât să aibă o amprentă ecologică minimă. Din acest motiv, multe dintre comunități au implementat deja în construcții conceptul de nZEB³², așa cum este cazul unuia dintre cele mai longevive și de succes ecovillage, Findhorn din Scoția. În realizarea celor 61 de construcții din acest ansamblu s-au folosit materiale naturale și alcătuiți ventilate speciale ale pereților prin care se elimină necesitatea barierei de vapor. Utilitățile sunt furnizate local prin mijloace tehnologice performante, cum ar fi încălzirea cu biomasă, panouri fotovoltaice, turbine de vânt și pompe de căldură. Toate aceste caracteristici tehnice sunt conforme cu un set de principii de proiectare pe care comunitatea Findhorn le aplică și care presupun³³:

- O soluție spațială și structurală cât mai simplă, care să nu implice detalii de execuție complicate și forță de muncă specializată;
- Utilizarea încălzirii pasive, prin orientarea volumului și vitraje;
- Utilizarea panourilor solare pentru încălzirea apei calde menajere;
- Termoizolarea eficientă a anvelopantei ($U = 0,2 \text{ W/m}^2\text{C}$);
- Folosirea geamurilor termoizolante triple ($U = 1,65 \text{ W/m}^2\text{C}$);
- Utilizarea, acolo unde este posibil, a termoizolației din celuloză;
- Folosirea materialelor de construcții locale, cum ar fi piatra și lemnul și a celor reciclabile;

³² nZEB – nearly Zero Energy Building

³³ Sursă: <https://www.ecovillagefindhorn.com/index.php/building>

- Proiectarea pereților în sistem ventilat pentru a se elimina bariera de vapori;
- Utilizarea pardoselilor înălțate care să permită ventilarea, evitându-se astfel acumularea radonului;
- Izolarea circuitului electric pentru reducerea emisiilor electromagnetice;
- Reducerea consumului de apă prin folosirea instalațiilor eficiente;
- Colectarea și reutilizarea apei de ploaie pentru irigații.

Nu doar locuințele individuale, ci și spațiile și dotările comune sunt proiectate pe baza principiilor sustenabile. Prin utilizarea la comun a spălătoriilor, bucătărilor sau a spațiilor de relaxare, se evită dublarea inutilă a acestora în cadrul fiecărei case. Astfel, se eficientizează spațiile și se reduc costurile asociate întreținerii. Această măsură ecologică aduce și beneficii sociale pentru că respectivele spații comune devin polii activi ai comunității, membrii acesteia utilizându-le pentru întâlniri, luatul mesei și recreere. Principiul nu se aplică exclusiv la ecovillage, ci este comun și celorlalte tipologii de comunități intenționale contemporane, cum ar fi cohousing și coliving.

1.1.3.3. COLIVING

Definiție

Coliving este cel mai nou tip de comunitate intențională contemporană dintre cele trei pe care lucrarea de față le abordează. La nivel internațional, cercetarea acestuia se află în stare incipientă, motiv pentru care o definiție clară a fenomenului este dificil de oferit în prezent. Totuși, considerăm că definiția propusă de CUSHMAN & WAKEFIELD (2019) este suficient de largă pentru a îngloba principalele trăsături, drept care vom opera cu ea pe parcursul studiului. Conform acesteia, coliving-ul este:

„O comunitate de chiriași în căutarea socializării, comodității, flexibilității și accesibilității financiare. O clădire multi-familială cu un scenariu coliving este una în care comunitatea și împărțirea spațiilor comune sunt fundamentale și sunt adesea încurajate prin platforma operatorului coliving-ului. Clădirea poate avea un mix de unități tradiționale de locuit, micro-unități și unități dedicate coliving-ului. O unitate coliving este formată din spații comune, cum ar fi living, dining sau bucătărie

comună și spații private pentru fiecare chirie, cum ar fi dormitoare și băile individuale.”³⁴ (tr.a.)

Caracteristici

După cum putem observa, coliving-ul este un tip de locuire care se bazează pe o relație contractuală prin care se închiriază spații locative, plasându-se între programul unui cămin studențesc și cel hotelier (Constantinescu Ștefănel, 2017). Diferența față de restul comunităților intenționale contemporane constă în faptul că mișcarea coliving este gândită ca o *inițiativă a unui dezvoltator* (developer-led) și cu o *structură „descendentă”* (top-down) spre deosebire de cohousing și ecovillage care sunt inițiative ale unor comunități (community-led) și cu o structură „ascendentă” (bottom-up) (Hoppenbrouwer, 2019), (Figura 11). Aceasta presupune că inițiatorul proiectului are în vedere, printre altele, și obținerea unui profit, din acest punct de vedere coliving-ul reprezentând un nou tip de investiție imobiliară. Dacă la cohousing și ecovillage vorbim despre o locuire permanentă, coliving-ul poate fi considerat un *tip de locuire colectivă cu caracter temporar* (Constantinescu Ștefănel, 2017).

Față de celelalte soluții de locuire temporară pe bază de închiriere, cum ar fi cele B&B (Bed and Breakfast, exemplu Airbnb), coliving-ul se diferențiază de acestea prin diverse caracteristici. În acest sens, KNIGHT FRANK (2019) precizează că durata de închiriere este mai mare în cazul coliving-ului față de Airbnb, la coliving având o medie de 9-12 luni în timp ce la B&B doar 1-2 săptămâni. Din punctul de vedere al dotărilor și utilităților, ansamblurile coliving oferă oportunități pentru coabitare și colaborare în timp ce infrastructura B&B este gândită pentru călătorii sau turiștii care își doresc un loc confortabil pe termen scurt și accesibil din punct de vedere financiar.

³⁴ „A community of tenants seeking socializing, convenience, flexibility and affordability. A multifamily building with a coliving situation is one where community and sharing of common space is fundamental, often facilitated by the operator's platform. The building may have a mix of traditional unit types, micro-units and coliving units. A coliving unit is comprised of shared areas such as living room, dining room and kitchen with private bedroom and bathroom for each renter.” (CUSHMAN & WAKEFIELD, 2019, p. 23)

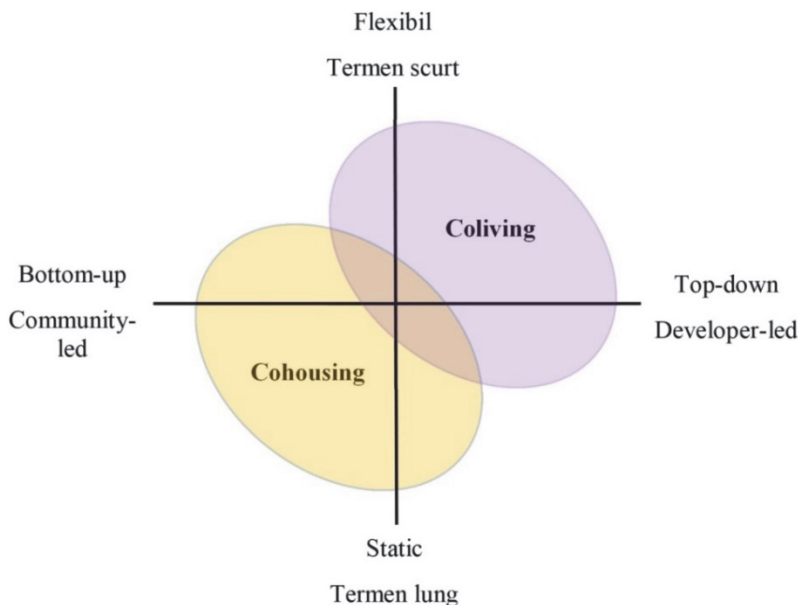

Figura 11. Diferențele dintre coliving și cohousing.
 Preluat și adaptat de la (Hoppenbrouwer, 2019, p. 12), 2020.

Tot o caracteristică importantă a coliving-ului o reprezintă existența *operatorului ansamblului* care intermediază relația dintre proprietarul sau investitorul clădirii și chiriași. Acesta preia clădirea și o transformă în coliving prin realizarea unei scheme funcționale ce cuprinde nu doar spațiile efective de cazare, ci și spațiile comune ce permit interacțiunea socială și spații de lucru de tip coworking. Se obține în acest fel o comasare în același imobil a celor trei tipuri esențiale de spații³⁵ despre care vorbește sociologul Ray Oldenburg. Tot operatorul se ocupă și de gestiunea întregului ciclu de viață al investiției, promovarea ansamblului, colectarea chiriilor, mentenanța proprietății și organizarea comunității (Kumar & Hatti, 2019). Prin densitatea

³⁵ Din punctul de vedere al mediului social, pe lângă mediul locuinței (primul spațiu) și locul de muncă (al doilea spațiu), Ray Oldenburg argumentează că mai există „un al treilea spațiu” în care are loc socializarea (exemple: biserica, cafeneaua, librăria, parcul). Aceste spații sunt importante pentru coeziunea comunitară, angajamentul civic și pentru întărirea apartenenței sociale (Oldenburg, 2001).

sporită și eficiența funcțională, această schemă locativă prezintă avantaje pentru proprietar, oferindu-i acestuia venituri din închiriere cu 8-10% mai mari față de formulele clasice. Aceste avantaje economice îi determină pe mulți investitori din segmentul imobiliar să își diversifice portofoliul și să investească și în aceste tipuri de inițiative considerate momentan ”de nișă”³⁶ (CUSHMAN & WAKEFIELD, 2019). Această tendință este valabilă și pentru spațiile de birouri de tip *coworking*.

Din punctul de vedere al chiriașului, coliving-ul îi aduce și acestuia un avantaj financiar comparativ cu soluțiile clasice de chirie, sistemul coliving fiind cu 20% mai ieftin decât varianta chiriei individuale (CUSHMAN & WAKEFIELD, 2019). Totodată, chiriașul primește un spațiu complet mobilat și utilat și posibilitatea să se alăture unei comunități alcătuite din oameni cu viziuni compatibile. O altă trăsătură a comunităților coliving este utilizarea intensă a tehnologiei moderne în managementul comunității, 90% dintre operatorii de coliving formându-și comunitățile prin folosirea mijloacelor de comunicare digitală (Grasso, 2018). Operatorii ansamblurilor dezvoltă diverse aplicații mobile și platforme online dedicate comunicării dintre aceștia și chiriași. Această infrastructură virtuală este utilizată, pe de o parte, pentru transmiterea de informații și de feedback în legătură cu aspecte ce țin de organizarea ansamblului, de serviciile oferite și, pe de altă parte, este folosită ca vehicul de comunicare între membrii comunității, ea dezvoltându-se de multe ori într-o veritabilă comunitate virtuală care o dublează pe cea fizică (KNIGHT FRANK, 2019).

Factorii apariției fenomenului coliving

Apariția și extinderea comunităților intenționale de tip coliving este strâns legată de schimbările contextului global. În ultimii ani s-a remarcat o intensificare a căutării și dezvoltării unor soluții viabile la diversele probleme sociale, economice sau de mediu cu care ne confruntăm. La nivel economic, unele dintre aceste căutări sunt axate pe reducerea costurilor asociate locuirii, lucrului sau transportului, iar o importantă direcție de acțiune este obținerea unei eficiențe economice superioare prin împărțirea costurilor la mai mulți utilizatori și reducerea implicată a presiunii economice individuale. Se observă astfel o amplificare a modurilor alternative de transport rutier (“*share*”, de exemplu Uber), a spațiilor de birouri la comun (*coworking*), a spațiilor de cazare în regim propriu de închiriere (de exemplu, *Airbnb*).

³⁶ „niche asset class”

În această *mișcare generală de utilizare în comun* (share), dezvoltarea unor soluții de locuit alternative, cum ar fi cele de tip coliving, a rezultat într-un mod firesc. Coliving-ul vine însoțit, în general, de coworking, care a stat la baza ideii și în siajul căruia s-a dezvoltat (OUTSITE, 2019). Apariția fenomenului coliving la începutul secolului XXI este legată de eferescența economică a companiilor IT din zona San Francisco care a atras un număr mare de antreprenori și programatori (Constantinescu Ștefănel, 2017). Aceștia au început să locuiască și să lucreze împreună în spații care au devenit cunoscute sub denumirea de „*hacker houses*”, care la început reprezentau o variantă de locuire temporară organizată asemănător unui cămin studentesc și care a evoluat treptat spre o formulă proprie. Referindu-se la situația mișcării coliving din S.U.A. în anul 2019, studiul celor de la CUSHMAN & WAKEFIELD relevă faptul că, în principal, optarea pentru sistemul coliving se face din *rațiuni economice*, chiriașii fiind motivați de un cost global mai mic și de flexibilitatea perioadelor și condițiilor de închiriere. La această alegere contribuie în mod direct prețurile mari ale proprietăților și ale chiriilor din centrele urbane aglomerate.

Pe lângă acest cadru general cauzal pe care l-am conturat, trebuie adăugați anumiți *factori specifici* ce au favorizat apariția acestor comunități, cum ar fi schimbările demografice și ale stilului de viață, schimbarea stilului de muncă și dezvoltarea unei piețe imobiliare receptive (OUTSITE, 2019).

Din punct de vedere demografic, *publicul-țintă* pentru coliving îl reprezintă cohorta demografică denumită Generația Y sau Milenialii³⁷. Studiul intitulat HOMY, realizat de Bond Society în anul 2018 și care s-a bazat pe analiza a 30 de ansambluri coliving de pe glob, a relevat faptul că majoritatea chiriașilor sunt tineri cu vârste cuprinse între 30-35 ani (51%) urmați de către tineri de 25-30 ani (26%) (Grasso, 2018). Totodată, 77% dintre chiriași sunt persoane singure. Familiarizați timpuriu cu tehnologiile de comunicare, media sau digitale, tinerii din această generație adoptă, în general, o viziune politică și economică liberală, fapt ce le conferă o înclinație și o deschidere către experimentarea unor inițiative proprii, acestea fiind susținute și de către o educație superioară, 50% dintre ei având diplomă de master și 30% diplomă de licență (Constantinescu Ștefănel, 2017, p. 26). Un segment important din această grupă demografică lucrează în domeniul IT sub formă de liber-profesioniști. Prin specificul muncii, ei beneficiază de independență și mobilitate susținute în special de mediul online, având nevoie doar de un echipament minimal (laptop) și o conexiune la Internet. Acești

³⁷ „Millennials” în literatura internațională

„nomazi digitali”³⁸ (tr.a.) utilizează avantajele tehnologiei pentru a-și valorifica competențele într-un mod de lucru pe proiect, și nu pe baza unui contract de angajare clasic. Lipsiți astfel de limitările unei ancorări fizice sau contractuale, ei folosesc avantajul acestei independențe pentru a trăi experiențe noi și variate și mai puțin pentru a acumula posesiuni. Pentru nomazi, relocarea continuă și călătoria reprezintă calități ale acestui mod de viață. Din acest punct de vedere, ei sunt atrași de locuirea în ansambluri coliving și de munca în spații de birouri de tip coworking. Pe lângă cei care lucrează în domeniul informatic, în sistem freelancing, există în Generația Y o categorie importantă de tineri care studiază la facultăți sau urmează cursuri de formare profesională în alte orașe decât cel în care au reședința de bază. Potrivit studiului realizat de KNIGHT FRANK (2019), atunci când își aleg un spațiu de locuit temporar, aceștia urmăresc și ei să aibă acces facil la locul de muncă și la infrastructura socială.

În întâmpinarea acestor dorințe, dezvoltatorii ansamblurilor coliving vin cu o promovare ce se bazează pe ceea ce ei numesc principiul celor 3C (Confort, Comunitate, Colaborare)³⁹ (tr.a.). *Comoditatea* este asigurată prin localizarea ansamblurilor în apropierea facultăților, a zonelor de birouri și la o distanță mică față de transportul public și de zonele de relaxare și alimentație publică. *Comunitatea* reprezintă nu doar o valoare de bază a modelului locativ, dar și un puternic mijloc de marketing pentru atragerea persoanelor singure care se mută într-un oraș străin. În completarea acestui deziderat vine și *Colaborarea* stimulată prin activitățile comune organizate⁴⁰ sau spontane și prin configurarea spațiilor comune ale ansamblului care încurajează contactul social.

Dezvoltarea fenomenului coliving

Din punctul de vedere al dezvoltării mișcării coliving la nivel global, cercetările indică faptul că nu vorbim despre un fenomen omogen, ci despre anumiți *poli regionali cu ritm diferit de creștere*. Spre exemplu, studiul celor de la The Housemonk, realizat de către Kumar & Hatti (2019), ne arată că până la nivelul anului 2019 mișcarea coliving s-a dezvoltat accelerat în S.U.A., China și India. În Europa avem momentan un ritm de extindere mediu, iar în țări precum Singapore, Noua Zeelandă sau Australia, mișcarea

³⁸ „Digital nomads” în literatura internațională, termen introdus de Makimoto și Manners în 1997 în lucrarea „Digital Nomad”

³⁹ „Convenience, Community, Collaboration”

⁴⁰ 90% dintre ansamblurile coliving au un *community manager* care se ocupă de organizarea diverselor activități pentru membri (Grasso, 2018)

este în curs de dezvoltare. Aceiași autori estimează prezența a 400 de operatori coliving la nivel global în 2019 față de 160 de operatori identificați în anul 2016. În Europa sunt în jur de 40 de operatori, iar ritmul de dezvoltare este mai puțin intens decât în Asia, cercetătorii descriindu-l ca fiind optimist precaut. Unul dintre primele ansambluri apărute în spațiul european și care și-a câștigat o poziție fermă pe piață este *The Collective* din Londra.

În același timp, trebuie să punctăm faptul că mișcarea coliving nu este lipsită de provocări dintre care unele sunt specifice regiunilor în care aceste ansambluri se dezvoltă, iar unele obstacole se regăsesc pe plan internațional. Kumar & Hatti (2019) au identificat trei probleme majore.

Prima dintre acestea ține de urbanism și se referă la faptul că o clădire ce găzduiește un coliving este prin natura ei o clădire cu funcțiuni mixte, preponderent locuire plus servicii și alimentație publică, iar aceasta ridică o problemă în modul în care astfel de clădiri sunt încadrate în regulamentele locale de urbanism și în cele de taxare ale primăriilor. Din acest motiv este greu uneori a se obține autorizații pentru astfel de inițiative. În plus, sunt situații specifice, cum ar fi cea din S.U.A., unde în majoritatea orașelor există o zonificare strictă a ariilor urbane, în special a suburbiilor care sunt reglementate în sistem de locuințe unifamiliale izolate cu regim mic de înălțime. Dat fiind că cererea de locuințe este foarte mare, iar aceste suburbii nu pot acoperi nevoile unei populații în creștere, apar două fenomene. Pe de o parte, orașele își extind necontrolat zonele periurbane (*sprawl*), iar, pe de altă parte, zona centrală a orașelor se densifică, ducând la creșterea prețurilor pe metru pătrat și implicit la *gentrificare*. Cum ansamblurile coliving ținesc tocmai aceste zone centrale pentru motivele pe care le-am detaliat anterior, aceste investiții pleacă din start cu un cost ridicat asociat terenului cumpărat sau al clădirii care urmează a fi transformată (ROAM CO-LIVING, 2016).

A doua problemă ține de aspectele economice ale unor astfel de investiții. Investitorii care doresc să își finanțeze investiția printr-un împrumut bancar ajung de multe ori să plătească dobânzi mai mari, din cauza faptului că băncile au dificultăți în a încadra împrumutul ca împrumut pentru proprietăți comerciale (dobânzi mai mari) sau ca împrumut pentru locuințe (dobânzi mai mici), problemă provenită din caracterul funcțional mixt. La aceasta se adaugă și comisioanele mai mari percepute de bancă, aceasta considerând că investițiile coliving prezintă un risc mai mare față de soluțiile „clasice” imobiliare.

O a treia problemă derivă din modul în care astfel de inițiative sunt percepute la nivelul societății. Adresându-se cu predilecție unui segment restrâns al populației, și anume tinerilor necăsătoriți de 20-30 de ani, coliving-

ul este uneori suspectat că, prin omogenitatea socială a viitoarei comunități de chiriași, va conduce la un proces de gentrificare în zonele în care se va implementa. Spre exemplu, în Europa conceptul de coliving este deja contestat de unele mișcări civice anti-gentrificare.

În ceea ce privește viitorul mișcării coliving la nivel global, *predicțiile* exprimate în majoritatea cercetărilor sunt *optimiste*, în ciuda provocărilor descrise anterior. Din perspectiva analizelor financiare, se consideră că mișcarea coliving a trecut de faza incipientă și începe să aibă o poziție stabilă pe piața investițiilor imobiliare. Coliving-ul este și va fi un produs foarte bun pentru investiții în domeniul imobiliar și mișcarea va atrage în continuare capital și va avea o expansiune rapidă (CUSHMAN & WAKEFIELD, 2019). La această perspectivă optimistă contribuie indicatorii obținuți în anul 2019 și care arată spre exemplu că în S.U.A. peste 52% din totalul locurilor de cazare de tip coliving au intrat pe piață în anul precedent, iar investițiile în ansambluri coliving au crescut de la 0.2 miliarde dolari în 2017 la 2.2 miliarde dolari în 2018 (CUSHMAN & WAKEFIELD, 2019, p. 49). De asemenea, pe măsură ce coliving-ul se va dezvolta în piețele imobiliare din țările puternic industrializate, mișcarea se va extinde pe plan internațional și va pătrunde și în piețe noi cu potențial ridicat, cum ar fi Emiratele Arabe Unite, Australia sau Brazilia (Kumar & Hatti, 2019). Deschiderea piețelor imobiliare către soluțiile de tip coliving este de durată, nu doar momentană.

Conform KNIGHT FRANK (2019) la această previziune participă decisiv următorii factori:

- *Demografici* – Segmentul din populație care constituie Generația Y și care reprezintă publicul-țintă pentru coliving este în creștere; adăugăm aici și creșterea cu 10% a numărului celibatarilor și a celor neangajați într-o relație de lungă durată în 2014 comparativ cu 2004, fapt ce atrage și o creștere cu 29% a celor care împart locuința cu alte persoane decât partenerul / a (Constantinescu Ștefănel, 2017, p. 26);
- *Urbanistici* – urbanizarea accelerată și migrația internă conduc la o cerere tot mai mare de locuințe în orașele dezvoltate;
- *Economi* – cererea crescută de locuințe duce la un preț ridicat al metrului pătrat și implicit al locuinței în ansamblu iar populația tânără nu dispune de mijloacele financiare necesare pentru a putea achiziționa o proprietate doar din fonduri proprii, optând în acest sens fie pentru o locuire în sistem de închiriere, fie pentru achiziționarea locuințelor prin împrumuturi bancare. Concomitent, cererea mare a sectorului de locuințe, în cazul de față în sistemul coliving, este atractivă pentru investitorii imobiliari care decid să

își direcționeze capitalul în acest segment ce le poate oferi un profit substanțial;

- *Socio-culturali* – împreună cu mișcarea complementară de coworking, coliving-ul vine în întâmpinarea unor schimbări ale stilului de viață și de muncă, propunând un mediu alternativ de locuire pentru liber-profesioniști, categorie care are o dezvoltare accelerată (spre exemplu în S.U.A., deja 36% din forța de muncă este liber-profesionistă, iar prognozele arată că în 2027 acest segment va fi majoritar, iar în China, deși procentul actual al liber-profesioniștilor din totalul forței de muncă este de doar 15%, politicile guvernamentale de trecere de la o economie bazată pe producție la una pe servicii va antrena o dezvoltare a muncii independente).

Piața imobiliară de locuințe va fi supusă în continuare provocărilor ce țin de mărirea și densificarea populației urbane, creșterea prețurilor, schimbările demografice și stilul de viață. De asemenea, se observă o tendință globală de creștere a numărului de chiriași de la 52% în 2005 la 60% în 2013 și implicit scăderea numărului de proprietari (Constantinescu Ștefănel, 2017, p. 25). Toate aceste tendințe la nivel global ce țin de dinamica populației și a pieței imobiliare, evoluția stilului de muncă și de locuire sunt caracterizate de mobilitate și flexibilitate și se regăsesc în bună parte și în tendințele naționale. Prin modul cum este gândită și configurată, soluția de locuire în sistem coliving deține acele calități prin care poate să ofere un răspuns viabil la aceste provocări (Green, 2017).

Operator	Țară	Anul apariției	Localizare	Planuri de expansiune	Rata de ocupare	Fonduri atrase
The Collective	Marea Britanie	2016	Londra	în S.U.A. și Germania	100%	420 mil \$
Common	S.U.A.	2015	New York, San Francisco, Washington, Chicago, Seattle	10.000 membri până la finalul lui 2020	75% cu contract pe 12 luni	63 mil \$
Ollie	S.U.A.	2012	New York, Boston, Jersey, Los Angeles, Pittsburgh	extindere în aceleași orașe	100%	15 mil \$
You+	China	2012	majoritatea orașelor din China	extindere în China	90%	20 mil \$

Tabelul 5. Exemple de operatori importanți de coliving.
 Preuate și adaptate de la (KNIGHT FRANK, 2019, pp. 22-23), 2020.

Arhitectura coliving

Spre deosebire de locuințele individuale, în care accentul arhitectural este pus pe intimitate, în cazul ansamblurilor coliving concepția arhitecturală trebuie să echilibreze intimitatea camerelor de locuit private cu zonele comune care sunt gândite pentru socializare și comunitate. Încurajarea interacțiunilor sociale dintre membrii comunității este importantă și se realizează printr-o *abordare arhitecturală centrată pe utilizator*⁴¹ (tr.a.), (Kumar & Hatti, 2019). În această perspectivă, instrumentele de investigare și analiză specifice științelor sociale devin esențiale pentru arhitect. Acesta trebuie să creioneze o soluție care să îndeplinească o serie de cerințe din partea unor locuitori care se schimbă frecvent în ansamblurile coliving. Totuși, profilul general al utilizatorului poate fi radiografiat, după cum putem observa în studiul sociologic realizat de SPACE10 (2020), laborator de cercetare și proiectare susținut și finanțat de IKEA. Sondajul online intitulat „One Shared House 2030” și-a propus să identifice anumite caracteristici ale evoluției mișcării coliving la nivel global. La data accesării studiului (01.06.2020), eșantionul cuprindea peste 150.000 de intervievați, iar

⁴¹ „Human-centric approach”

rezultatele parțiale arătau că majoritatea acestora, indiferent de sex, vârstă, starea civilă sau țara de proveniență:

- Preferă să locuiască în oraș;
- Își doresc ca doar spațiile comune din ansamblu să fie pre-finisate, în timp ce spațiile private să și le poate amenaja singuri;
- Vor limite clare între spațiile private și spațiile comune;
- Consideră că ar putea renunța la bucătăria proprie pentru o bucătărie comună, dacă acest lucru le-ar permite un spațiu privat mai flexibil;
- Sunt dispuși să împartă grădina și spațiul de lucru (biroul) cu ceilalți membri;
- Cred că cele mai importante două avantaje ale sistemului coliving sunt prezența posibilităților variate de socializare și împărțirea costurilor asociate locuirii.

Dacă analizăm aceste rezultate împreună cu principiile arhitecturale pe baza cărora soluțiile coliving sunt proiectate, vom remarca faptul că între acestea există o puternică corelație. Prin aceasta, se confirmă că soluția arhitecturală răspunde cerințelor utilizatorilor, iar folosirea informațiilor și metodelor specifice științelor sociale în procesul de proiectare a ansamblurilor coliving este oportună.

O conturare generală a unei astfel de soluții presupune o clădire urbană, cu spații comune finisate și utilizate astfel încât să susțină o sociabilitate ridicată și cu spații private personalizate, cu o limită clar definită între comun și privat care poate fi materializată sub forma unui filtru, prag, trecere sau spațiu-tampon. Spațiile comune interioare pot fi spații de lucru, birouri, bucătărie generoasă comună, iar cele exterioare pot fi curțile, grădina comună sau acoperișul tip terasa. Unitățile individuale private sunt spații flexibile care pot avea opțional bucătărie proprie, prezența acestei funcțiuni nefiind o condiție sine qua non în cazurile în care prepararea și servirea mesei pot fi făcute în bucătăria comună.

Spre deosebire de conformările specifice comunităților cohousing și ecovillage, unde unitățile private reprezentate de casele unifamiliale pot avea o autonomie față de ansamblu, la coliving zona privată se află într-o relație de interdependență cu zona comună. Aceasta se datorează în special faptului că la coliving locuința este limitată la o „celulă ireductibilă” alcătuită din dormitor, grup sanitar și eventual chicinetă. Chiar dacă într-un caz extrem putem presupune că un utilizator ar putea locui o perioadă limitată doar într-o astfel de unitate cu o schemă funcțională minimală, modul lui de viață ar fi viciat de absența unor activități care au loc în spațiile utilizate în comun. Din

acest punct de vedere considerăm că soluțiile cohousing și ecovillage oferă posibilități superioare de independență față de viața comunității, chiar dacă această atitudine nu este dezirabilă în cazul comunităților intenționale. Această adaptabilitate se bazează pe faptul că, în aceste ansambluri, locuințele sunt gândite pe baza unor scheme funcționale mai generoase ce cuprind toate spațiile necesare vieții de zi cu zi, spațiile și funcțiunile comune nefiind în sine indispensabile, ci doar opțiuni suplimentare.

Elemente utilizate în comun	Cohousing	Coliving
<i>Spațiile și dotările comune</i>	Grădină comună	Living room / Cameră de oaspeți
	Casă comună	Cameră de studiu / birou
	Spălătorie	Grădină comună
	Loc de joacă	Bibliotecă de instrumente
	Bucătărie comună	Sală de fitness
		Bucătărie comună
		Piscină
		Terasă / bar
<i>Servicii și activități</i>	Auto-organizare	Portar
	Mentenanță	Curățătorie
		Spălătorie
		Menaj
		Platformă digitală
		Manager de activități

Tabelul 6. Elementele utilizate în comun la cohousing și la coliving.
Preluat și adaptat de la (Hoppenbrouwer, 2019, p. 13), 2020.

1.1.4. COEZIUNE SOCIALĂ

Coeziunea socială este un subiect intens analizat și dezbătut în domenii științifice cum ar fi sociologia sau psihologia. În arhitectură și urbanism, aceasta este studiată, în principal, în lucrările care se ocupă de viața socială a centrelor urbane sau a cartierelor și, secundar, în cele dedicate locuirii. Viața socială este urmărită în științele mediului construit prin raportare la efectele mediului fizic asupra comportamentelor sociale ale indivizilor (Farahani, 2014). Deoarece coeziunea socială este un noțiune amorfă și complexă, asupra ei nu s-a emis până în acest moment o definiție universal acceptată (Manole, 2012). Acest fapt presupune ca direcțiile de analiză ale conceptului să urmărească anumite caracteristici ale coeziunii sociale care sunt mai clare și asupra cărora există un consens în comunitatea științifică.

În acest sens, atunci când vorbim despre coeziune socială ne referim implicit la ideea de *incluziune* și la sentimentul de *apartenență* (Sundelin, 2019). Preluând de la Fonesca et al. (2019), Sunderlin (2019) consideră că pentru atingerea unei coeziuni sociale este nevoie de legături stabile între 3 elemente: individ, comunitate și instituții (societatea generală). La nivel individual, fiecare om are nevoie de un motiv sau mai multe pentru a dori să facă parte dintr-o comunitate, iar acestea provin din credințele și valorile personale. La nivel comunitar, pentru a apărea coeziune în cadrul grupului, acesta trebuie să ofere mediul propice pentru membri și pentru relațiile care se stabilesc între aceștia. La nivelul societății generale, instituțiile prin care aceasta acționează trebuie să creeze o structură de norme și legi prin care se pot gestiona posibilele conflicte și prin care se fixează parametrii unei bune funcționări a tuturor celor 3 planuri: individual, comunitar și societal.

În cazul comunităților intenționale, o parte din aceste atribute, care aparțin în mod uzual instituțiilor, sunt preluate de însăși comunitatea care devine astfel entitatea ce gestionează mecanismul decizional sau de control social. În orice comunitate intențională, apariția conflictului este inevitabilă și se poate rezolvă în două moduri: fie prin impunerea deciziei unui lider autocratic (cazul comunităților tip *commune* cu fundamente religioase), fie prin găsirea unui consens stabilit în mod democratic de către toți membrii comunității (cum se practică în comunitățile de tip cohousing). De aceea, Metcalf (2012) este de părere că factorul-cheie pentru succesul unei comunități este *viziunea comună* și mai puțin dacă membrii sunt întotdeauna de acord, evită conflictul sau se plac reciproc. Împărtășirea unei viziuni comune la nivelul unei comunități este favorizată de existența în componența comunității a unor membri care să aibă *valori comune*. Potrivit McMillan &

Chavis (1986), valorile personale sunt dobândite prin cultură și din familie. Atunci când oamenii care împărtășesc valori similare se apropie, aceștia află că au nevoi, priorități și scopuri similare și astfel consideră că prin alăturare reciprocă pot obține toate acestea într-un mod mai eficient. De aceea, valorile comune reprezintă în majoritatea cazurilor forța integrativă pentru comunitățile coezive. Existența unor valori împărtășite și a sentimentelor de apartenență sunt apreciate ca fiind dimensiuni asociate cu coeziunea socială de către Manole (2012) care preia de la Jenson.

Coeziunea socială atinsă la nivelul unei comunități este legată de multe ori cu noțiunea de "simț al comunității" cu care are în comun o serie de trăsături. Conform lui Nichifor (2015), care a preluat de la McMillan & Chavis (1986), *simțul comunității* este definit ca:

„un sentiment al apartenenței pe care îl au membrii, un sentiment că membrii contează unii pentru ceilalți și pentru grup, și o credință comună că nevoile membrilor vor fi satisfăcute prin intermediul angajamentului lor de a fi împreună.” (Nichifor, 2015, p. 40)

Tot Nichifor (2015) este de părere că *simțul comunității* presupune o investiție personală a membrilor și o implicare emoțională a acestora în comunitate. După același autor, conceptul de *simț al comunității* cuprinde 4 elemente: apartenența, influența, integrarea și satisfacerea nevoilor, legătura emoțională dintre membri. Apartenența se referă la sentimentul unui individ că face parte dintr-un construct mai amplu, că a investit o parte din sine pentru a deveni membru al comunității și astfel se leagă afectiv de grup. Influența este un concept bidirecțional, care acționează dinspre comunitate spre individ și reciproc. Aceste forțe aparent contradictorii pot opera simultan, comunitatea având puterea să influențeze fiecare membru în mod individual, dar și anumiți membri pot genera o influență asupra comunității. Integrarea și satisfacerea nevoilor reprezintă o motivație pentru membri de a face parte din grupul respectiv. Totodată, acestea le motivează comportamentul și le întărește legăturile, mecanisme ce conduc la validare și apreciere la nivel personal. Cel de-al patrulea element, legătura emoțională dintre membri, se bazează pe o istorie a experiențelor și a activităților comune pe care membrii le-au trăit și prin care s-au apropiat afectiv. Aceasta se aplică și în cazul membrilor care nu au participat efectiv la aceste momente, dar care se identifică cu ele. Aceste 4 elemente interacționează într-un mod dinamic în formarea și menținerea unui simț al comunității. La rândul lor, aceste elemente au sub-elemente care acționează în feluri particulare (McMillan & Chavis, 1986).

În cazul *apartenenței*, existența unor limite duce la marcarea unui mediu interior protector în care poate apărea intimitatea. Prin aceste limite sigure se dezvoltă în individ o siguranță emoțională pe care acesta o atribuie comunității. De aici apare un simț al apartenenței și al identificării cu grupul care ajută la formarea unui sistem de simboluri care particularizează comunitatea și prin care se întăresc limitele față de exterior. Discutăm astfel despre acțiuni de tip cauză-efect care se înlanțuiesc într-un tipar circular.

Referitor la *influență*, atunci când comunitatea influențează un membru, crește reciproc și capacitatea membrului respectiv de a influența comunitatea. Acest lucru este vizibil în special în exemplul conducătorilor, oamenii fiind mai înclinați să urmeze un conducător care ascultă și poate fi influențat parțial de grup decât un lider autocratic care își impune voința fără consultarea grupului.

Integrarea și satisfacerea nevoilor are la bază o motivație naturală a oamenilor de a se asocia în forme comunitare pentru a-și satisface nevoile într-un mod mai eficient sau pe care nu le pot îndeplini individual. Membrii unei comunități sunt fericiți să îi ajute pe alți membri, tot așa cum sunt fericiți și să fie ajutați. Această dinamică explică de ce comunitățile de succes au în spate o asociere de persoane între care se stabilesc relații reciproc satisfăcătoare.

Legătura emoțională dintre membri se stabilește în urma unor interacțiuni de calitate. Aceste interacțiuni marchează momente importante pe care membrii le trăiesc împreună și care se adună într-o istorie colectivă care îi va face să se apropie. Momentele pot fi relevante și pentru membrii care nu au participat la ele, dar pe care aceștia le identifică ca fiind importante pentru comunitate. Un exemplu în acest sens poate fi situația unui membru care a intrat în comunitate mai târziu și care cunoaște și își însușește toate etapele de la înființarea comunității până în momentul adeziunii sale la grup.

Toate elementele de mai sus care definesc și conturează simțul comunității se manifestă pe palier individual, putând fi considerate un barometru al gradului de satisfacție personală a membrilor. Alegerea de asociere într-o comunitate ține de o motivație internă, fiecare membru făcând în acest sens o investiție personală. Aceasta determină în mod direct gradul de angajare a membrului în comunitate. Fiind o decizie liberă și personală, ea se diferențiază de coerciție care ar fi o măsură din exterior asupra individului. Kanter (1973) consideră *angajamentul* individual ca fiind important din punct de vedere social în formele de agregare comunitară, deoarece se bazează pe o dorință voluntară, proprie și asumată a membrilor de a se conforma regulilor comunității, și nu pe o forțare a acestora.

Angajamentul reprezintă o relație dintre interesele proprii ale membrilor și cerințele sociale ale comunității. Pentru a atinge o stare de echilibru între aceste forțe contrare, angajamentul se bazează pe bunăvoința membrilor de a face ceea ce este necesar pentru menținerea și dezvoltarea comunității, fiind conștienți că doar prin intermediul comunității își pot satisface dorințele pentru care au decis în primă fază să se asocieze. O persoană este angajată într-o relație sau într-un grup atâta timp cât simte că prin aceasta își împlinește o anumită parte din ea (Kanter, 1973). De aceea, în cazul comunităților, angajamentul formează o conexiune între interesul propriu și interesele grupului.

La nivelul comunității, angajamentul acționează asupra a trei aspecte: păstrarea membrilor, coeziunea socială a grupului și controlul social. Păstrarea membrilor presupune o dorință a acestora de a rămâne în comunitate pentru a continua să își îndeplinească rolul din acea comunitate. Coeziunea socială indică abilitatea membrilor de a rămâne împreună pentru a clădi o forță colectivă prin care să se opună amenințărilor externe care ar putea periclita însăși existența grupului. Controlul social se bazează pe dorința membrilor de a accepta cererile comunității, de a se conforma valorilor și normelor acesteia. Toate acestea presupun însă ca individul să renunțe la ceva în detrimentul angajamentului față de comunitate. Acesta poate fi definit ca un cost al apartenenței pe care orice sistem social îl are. Din acest motiv, ideea de a face parte dintr-o comunitate implică o alegere voluntară a individului dintr-o paletă de posibilități și renunțări.

Angajamentul față de coeziunea și solidaritatea unui grup are nevoie de o investiție a întregului fond emoțional și afectiv al persoanei. Această investiție poate fi influențată, pe de-o parte, de factori personali, cum ar fi o atitudine pro-comunitară și pro-socializare (Williams, 2005), și, pe de altă parte, poate varia în funcție de vârstă. În acest sens, Bouma & Voorbij, 2009) arată că vârsta are un efect asupra gradului de implicare socială, oamenii cu cât înaintând în vârstă, cu atât fiind mai puțin implicați în viața comunității.

După cum am arătat, coeziunea socială are în spate niște mecanisme de acțiune la nivel individual și colectiv care o plasează într-o sferă conceptuală apropiată de noțiunea de simț al comunității cu care împărtășește o serie de trăsături. Pentru studiul de față, definirea clară a conceptului este subordonată înțelegerii parametrilor prin care coeziunea socială poate fi influențată pozitiv într-o comunitate. În acest scop, dintre elementele reliefate, considerăm că o atenție particulară trebuie acordată *împărtășirii unei viziuni comune* din partea membrilor care se ghidează după valori asemănătoare. Totodată, încurajarea *sentimentului de apartenență*, care reprezintă o punte între coeziune și simțul comunității, este importantă. Prin

acesta, membrii se identifică cu comunitatea în care vor investi din ce în ce mai multe resurse și energii, fapt ce influențează în mod direct gradul de angajament.

1.1.5. DESIGN PENTRU CONTACT SOCIAL

„Design-ul pentru contact social” este o traducere a noțiunii de „social contact design” din literatura de specialitate anglo-americană și care a fost introdusă pentru prima dată de arhitecții americani Kathryn McCamant și Charles Durrett (Sanguinetti, 2014). La început, acest concept arhitectural s-a aplicat exclusiv comunităților intenționale de tip cohousing, termen de asemenea atribuit pentru prima dată aceluiași arhitecti americani care au introdus modelul cohousing în America în anii '90, după o preluare și adaptare a modelului scandinav. Ulterior, design-ul pentru contact social s-a transformat într-o abordare arhitecturală care poate fi extrapolată și în cazul altor tipologii de locuire în comun. Scopul acestui tip de proiectare, sensibil la aspectele sociale, îl constituie îmbunătățirea interacțiunilor și contactului dintre oameni în vederea dezvoltării coeziunii sociale la nivelul comunităților. Se pleacă astfel de la premisa că mediul construit are capacitatea să susțină un asemenea demers printr-o serie de principii și măsuri punctuale. Pe parcursul timpului, s-au dezvoltat concepte similare cu cel de „social contact design”, cum ar fi „design for social contact” (Fromm, 1991) sau „design that facilitates community” (Durrett, 2000) și care la nivel fundamental au aceleași caracteristici.

Abordarea arhitecturală a *design-ului pentru contact social* promovează:

- Dezvoltarea ansamblurilor de locuințe cu spații comune interioare și exterioare generoase;
- Deschiderea spre interiorul ansamblului a volumelor prin vitraje și terase ample;
- Încurajarea vizibilității către spațiile comune;
- Gruparea compactă a spațiilor și gradarea acestora de la comun la privat;
- Prevederea spațiilor de tranziție de tip semi-public, semi-privat;
- Poziționarea parcajelor la periferia ansamblului și încurajarea circulației pietonale în detrimentul celei auto;
- Realizarea unor dotări comune adaptabile pentru comunitate și amplasate în vecinătatea căilor majore de circulație;

- Proiectarea unor locuințe mai mici decât media, cu bucătării minimale și fără zone de spălătorie; această pierdere de spațiu de la nivelul unităților private va fi compensată prin spațiile comune generoase, cum ar fi bucătărie mare comună cu loc de luat masa, zonă de spălătorie / uscătorie, sală de fitness, cameră de hobby / atelier, dormitoare pentru oaspeți sau cameră de divertisment.

Se consideră că prin aceste elemente se îmbunătățește interacțiunea socială dintre membrii comunității, putându-se astfel dezvolta un puternic simț al comunității (Williams, 2005). McCamant și Durrett atrag atenția asupra faptului că aceste principii de proiectare sunt specifice nevoilor comunităților în care se implementează, drept care orice soluție arhitecturală propusă trebuie adaptată contextului fizic particular, mărimii comunității, bugetului etc. (Torres-Antonini, 2001). Referitor la impactul pozitiv pe care design-ul pentru contact social îl generează asupra comportamentului social al membrilor comunităților cohousing, Williams (2007) identifică anumite trăsături ale mediului fizic care sunt corelate cu aspecte sociale:

- Prezența, mărimea și poziția centrală a casei comune influențează interacțiunile sociale, participarea, sprijinul reciproc, unitatea și siguranța;
- Divizarea spațială pare să influențeze interacțiunea socială;
- Conformarea circulațiilor și posibilitățile de supraveghere afectează sentimentul de siguranță;
- Accesibilitatea și densitatea (proximitatea unităților de locuit) influențează rețeaua de sprijin dintre vecini;
- Casa comună este decisivă pentru încurajarea participării și unității în cadrul comunității;
- Densitatea (proximitatea), conformarea generală, gradarea de la comun la privat, calitatea, tipul și funcționalitatea spațiilor comune, sunt factori-cheie care influențează interacțiunile sociale în cohousing.

Aceste legături dintre principiile de intervenție arhitecturală și variabilele sociale care definesc o comunitate coezivă sunt confirmate de Torres-Antonini (2001) care demonstrează că există o relație directă între:

- Amplasarea dotărilor, matricea de circulații și interacțiunea socială;
- Proximitate și sprijin;
- Folosirea în comun a proprietății și participarea și unitatea în cadrul comunității.

Este susținută astfel ideea că existența unor strategii de design pentru contact social contribuie la formarea și dezvoltarea unui simț al comunității.

Dar aceste principii arhitecturale nu se aplică exclusiv comunităților de tip cohousing, ci pot fi implementate într-un cadru mai larg. În acest sens, Constantinescu Ștefănel (2017) extrage din *limbajul tiparelor de design*⁴² al lui Christopher Alexander o serie de tipare de proiectare care se pot aplica și în cazul comunităților de tip coliving. Sentimentul de apartenență al membrilor la comunitate este întărit prin gruparea densă și centrală a funcțiunilor de interes în jurul unui nod irigat de circulațiile importante și prin delimitarea clară a teritoriului comunității. Pentru că luarea mesei împreună în comunitate este un act social recurent care întărește simțul comunității, locul comun de luat masa trebuie proiectat astfel încât să fie poziționat central în configurația ansamblului, să aibă o bucătărie generoasă la care să se adauge și o zonă pentru socializare și să se acorde atenție luminării și confortului. Gradarea spațiilor de la public (comun) la privat susține o plajă largă de interacțiuni stratificate pe gradele de familiaritate dintre indivizi. La fel de însemnat, spațiile comune importante ar trebui amplasate tangențial circulațiilor principale, astfel încât să ofere membrilor posibilitatea să aleagă dacă le accesează sau nu. Varianta în care aceste spații ar fi plasate chiar pe căile de circulație ar constrânge utilizatorii să le parcurgă, iar varianta în care ar fi poziționate periferic ar face ca aceste spații să nu fie active și să nu susțină interacțiunile sociale.

După cum am punctat mai devreme, design-ul pentru contact social nu este limitat din punct de vedere aplicativ doar la arhitectura din spatele comunităților intenționale contemporane de tip cohousing sau coliving, el putând fi utilizat cu succes și în alte tipologii de locuire în care se dorește dezvoltarea unei comunități coezive și a unei convivialități între membrii comunității respective. Această observație este susținută de Chapin (2011) care arată că o parte dintre principiile acestei abordări arhitecturale se aplică unei game largi de tipologii de locuire pe care cercetătorul american a reunit-o sub termenul-umbrelă de „cartier de buzunar”⁴³ (tr.a.). Conform definiției propuse, *cartierul de buzunar* este:

⁴² Conform traducerii oferite de Constantinescu Ștefănel (2017) a termenului „pattern language” care desemnează o metodă de proiectare inspirată din programare și care a fost dezvoltată de arhitecții Christopher Alexander, Sara Ishikawa și Murray Silverstein. Conceptul a fost introdus prin lucrarea ”A Pattern Language: Towns, Buildings, Construction” în 1977 și s-a dezvoltat în timp ca un instrument de proiectare arhitecturală și urbanistică care a influențat diverse abordări în special pe continentul american, cum ar fi mișcarea New Urbanism. Sistemul propus se bazează pe utilizarea unor rețete spațiale care și-au demonstrat valabilitatea în în timp și care se pot aplica de la scara orașului până în detaliu, la scara proiectării de mobilier.

⁴³ „Pocket neighborhood”

„o grupare coerentă de case învecinate sau apartamente organizate în jurul unui spațiu comun exterior, cum ar fi o grădină, o alee pietonală, o serie de curți conectate sau o alee transformată, și care este clar definit teritorial și este administrat în comun. Aceste ansambluri pot fi urbane, periurbane sau rurale.”⁴⁴ (tr.a.)

În cazul acestor ansambluri, elementul-cheie este spațiul comun exterior, de aceea unitățile de locuit se deschid spre el printr-o terasă acoperită și deschisă pe laturi care devine și o interfață între sfera comună și sfera privată. Prin caracterul semi-privat, terasa gestionează relația exterior-interior la nivelul locuințelor, motiv pentru care ea capătă o atenție sporită în proiectare. Conform lui Chapin (2011), în design-ul acestei terase arhitectii ar trebui să țină cont de următoarele principii:

- Pentru a susține caracterul de spațiu important de tranziție, terasa să fie inclusă în aparatul principal de acces în locuință;
- Dimensiunile acesteia să permită amplasarea unei mese cu scaune și să nu fie doar un mic spațiu acoperit în fața intrării;
- Terasa să fie lăsată deschisă pe laturi și conturată perimetral printr-o balustradă de înălțime medie care să nu obtureze vizibilitatea;
- Accesul în casă să nu fie amplasat median pe terasă, segmentându-se astfel spațiul de relaxare în două, ci să fie excentric, pentru a se crea o zonă generoasă într-o parte pentru locul de luat masa sau de relaxare.

În completarea acestor principii de intervenție asupra terasei, Chapin (2011) propune și o serie de măsuri arhitecturale cu caracter general dintre care amintim:

- La nivelul curților individuale frontale, tranziția de la public sau comun către privat să se facă gradual prin 5 elemente, și anume: limita de arbuști, gardul de înălțime joasă, grădina propriu-zisă, balustrada terasei și terasa;
- Spațiile exterioare de tip curți să aibă marginile clar definite, lucru care se poate obține cu ajutorul gardurilor, vegetației sau chiar prin modul de amplasare a clădirilor;

⁴⁴ „*Pocket neighborhoods are cohesive clustered groups of neighboring houses or apartments gathered around a shared open space – a garden courtyard, a pedestrian street, joined backyards, or a reclaimed alley – all of which have a clear sense of territory and shared stewardship. They can be in urban, suburban, or rural areas.*” (Chapin, 2011, p. 10)

- În cazul ansamblurilor de tip fundătură (*cul-de-sac*), pentru ca acestea să nu se transforme în comunități închise (*gated community*), să se proiecteze o rețea transversală de alei pietonale care să interconecteze ansamblurile;
- În cazul ansamblurilor grupate în jurul aleilor ocazional carosabile, să se ia măsuri prin care aceste spații să fie sigure pentru activitățile sociale, în acest scop, traficul rutier să fie descurajat printr-un pavaj pietonal care nu este confortabil pentru rularea mașinilor cu viteză.

Reliefarea acestor exemple variate, în care a fost folosit design-ul pentru contact social, ne demonstrează că această abordare de proiectare are o plajă amplă de acțiune. Principiile reunite sub această metodă nu au un caracter absolut, fiind necesar ca ele să fie adaptate fiecărui proiect în parte, motiv pentru care trebuie considerate mai degrabă ca un ghid de bune practici ce au fost confirmate empiric în timp, și nu ca un set de reguli stricte.

1.2. DIMENSIUNEA UMANĂ A ARHITECTURII

1.2.1. FUNDAMENTE DIN ȘTIINȚELE SOCIALE

În domeniul *științelor sociale*, cum ar fi antropologia, sociologia și psihologia mediului, este cunoscut faptul că trăsăturile biologice ale ființelor umane nu definesc specia decât într-o măsură parțială. În plus, s-a demonstrat că rolul cel mai important în definirea caracteristicilor specifice umane îl are *cultura*⁴⁵, Monaghan & Just (2000) oferind în acest sens exemplul unei credințe la care un individ aderă în mod voluntar, cum ar fi celibatul și care ignoră și chiar se opune unui instinct biologic, așa cum este nevoia sexuală. Totodată, transmiterea în comunitate și în timp a elementelor ce țin de cultură se realizează prin *simboluri* și nu prin genetică (Bartle, 2011). Acestea au fost prezente încă de la începuturile omenirii și au influențat nu doar indivizii, ci și grupurile umane. Toate elementele culturale și sociale ale unei comunități, de la tehnologie până la credințele comune, sunt stocate și transmise mai departe prin simboluri (Bartle, 2011).

Rapoport (1969) arată că omul a fost o ființă creatoare de simboluri înainte de a deveni o ființă creatoare de unelte și că acesta a atins specializarea în mit, religie și ritual înaintea desăvârșirii abilităților ce țin de aspectele

⁴⁵ Pe parcursul lucrării, termenul va fi folosit cu sensul utilizat în științele sociale, nu cel din accepțiunea generală.

materiale ale culturii. Primele forme de dans, cântat și ritual au apărut înaintea dezvoltării uneltelor sau a formelor primitive de case. Acest argument este folosit împotriva determinismului fizic, cercetătorul fiind de părere că viziunea deterministă prin care un singur factor fizic este cauza ce poate explica forma construită este incompletă, adaptarea la climă, tehnica constructivă, materialele de construcții sau amplasamentul nefiind explicații suficiente pentru varietatea formelor construcțiilor. În importanta sa lucrare „House Form and Culture”, cercetătorul demonstrează că *în definirea formei unei case, factorii socio-culturali primează*, locuințele fiind încărcate încă din perioada primitivă cu valori și simboluri, iar forma lor este rezultatul unei alegeri dintr-o paletă mare de posibilități.

Atunci când vorbim despre simboluri, vorbim implicit și despre un sistem de codare-decodare a acestora, care este propriu unui grup, unei societăți sau culturi. Simbolul, și mesajul pe care acesta îl înmagazinează, capătă astfel o *semnificație* pentru emițător și pentru receptor. Pop (2015) consideră că:

„Sistemul de codare al unui mediu este foarte strâns legat de dimensiunea culturală. Unul din atributele culturii este acela de a-i face cunoscut fiecărui membru modul în care se face decodarea indiciilor din mediu. Acest proces se poate produce în două feluri: fie prin educația culturală (sau enculturație) – care presupune învățarea acestui cod încă din primii ani de viață, asemănător limbajului – sau prin aclimatizare culturală (sau aculturație) – situație întâlnită în cazul imigranților care trebuie să învețe noul sistem de codare al culturii adoptive la o vârstă matură.” (Pop, 2015, p. 107)

Pentru Moser (2009) individul este condiționat de contextul social și cultural în care evoluează, iar relația individului cu mediul nu poate fi înțeleasă decât dacă se ține cont de contextele sociale și culturale în care această relație se petrece. Când ne raportăm la arhitectură, cultura devine importantă în percepția spațiului și a formei, deoarece indiciile din mediul construit sunt interpretate conform unui sistem de codare stabilit cultural. În același timp, cadrul construit devine parte integrată a culturii și se stabilește astfel o relație de interdependență între mediu și societatea care îl locuiește (Pop, 2015).

O casă este croită, în general, după „tiparul” vieții omului care o locuiește și reprezintă un martor al modului propriu de locuire (Biciușcă, 2005). Pentru ca o locuință „să îmbrace” viața oamenilor, ea trebuie să fie

adecvată din punct de vedere cultural, putând astfel să fie înțeleasă într-o dublă ipostază, ca *unitate de locuit* și ca *habitat uman* (Zahariade, 1990). În științele sociale, locuința este importantă, deoarece este considerată forma edificată a unei culturi prin intermediul căreia cercetătorul poate desluși caracteristicile unei colectivități umane. Se ajunge astfel la definirea locuinței ca *mediu de locuire* (Moser, 2009) sau ca *spațiu al vieții* (DePaulo, 2015). Prin încărcarea cu valențe sociale, locuința își depășește statutul de simplu obiect arhitectural.

Mai departe, modul în care locuințele se grupează constituie prima verigă de alcătuire a unei așezări umane, această *vecinătate imediată* (Zahariade, 1990) reprezentând cadrul în care se desfășoară practicile cotidiene de locuire împreună cu ceilalți. Logica de grupare a caselor dă naștere unui anumit tip de spațiu la nivelul unității de grupare, un spațiu de articulare, cu caracter intermediar și în care se manifestă convivialitatea (Zahariade, 1990). Așezările fixează oamenii și de aceea nu putem vorbi despre locuire în absența unei comunități stabile (Biciușcă, 2005). Suntem de părere că relația care se stabilește între o comunitate și o așezare umană este asemănătoare celei existente între individ și locuința sa, deoarece ambele forme construite reliefează modul de viață specific al celor care le locuiesc, iar legătura este gestionată de cultură. Conform acestei perspective, o așezare umană nu este doar o sumă de construcții și spații, ci reprezintă un produs cultural al comunității pe care o găzduiește. Phil Bartle consideră că:

„O așezare umană sau o comunitate este mai mult decât o colecție de case. Este o organizație umană (socială și culturală). Casele, care sunt produse culturale ale umanității, fac parte din una din cele șase dimensiuni ale societății sau ale culturii, dimensiunea tehnologică.”
(Bartle, 2011, p. 2)

În completare, Rapoport (1990) este de părere că, pentru a funcționa la modul optim, mediul construit - în cazul nostru, ansamblul ce cuprinde locuințele - trebuie să fie potrivit din punct de vedere cultural comunității. Legătura dintre elementele ce țin de mediul de locuire, cuprinzând formele și condițiile fizice, și coeziunea grupurilor umane poate produce fenomene de acceptare sau respingere (Zahariade, 1990). De aceea, pentru a obține spații adecvate, acestea trebuie să combine trei elemente esențiale: forma fizică, experiența senzorială și activitatea umană (Montgomery, 2005). La nivel arhitectural, legătura care se stabilește între activitatea umană și spațiul în care are loc conturează funcțiunea (Simiraș, 2012).

Fie că vorbim despre un singur individ și locuința lui, fie despre comunitate și ansamblul de locuințe, în ambele cazuri avem de a face cu *actul locuirii*, care poate fi înțeles ca o *investire reciprocă între delimitare și învecinare*. Augustin Ioan este de părere că:

„Vecinătatea presupune alăturarea – fără suprapunere – de locuri stabil(izat)e prin gesturi ale zidirii (centrare, organizare, limitare); atare locuri sunt cele care îngăduie individuarea, ascunderea, ocrotirea, tocmai aceste trăsături fiind cele care îngăduie apoi învecinarea.” (Ioan, 2017).

În această cheie, locuirea poate fi înțeleasă ca un „arhipelag de insule individuale” (Ioan, 2017), iar *limita* capătă un statut special în conturarea locuințelor sau a întregului ansamblu față de exterior. Marcarea limitelor este importantă pentru că prin acest act se definește caracterul spațiilor, al comportamentelor asociate acelor spații și proprietarului lor, iar prin acestea se evită potențialele conflicte (Rapoport, 1990). Limita definește grupul și îl evidențiază față de mediul înconjurător, face distincția dintre membri și non-membri, având un rol puternic din punct de vedere social (McMillan & Chavis, 1986). Kanter (1973) este de părere că limitele se pot stabili pe baza a două principii, afirmative și negative. Cele afirmative se referă la includerea a doar ceea ce este acceptat de grup, restul fiind exclus, iar cele negative cuprind totul, mai puțin ceea ce grupul exclude în mod explicit.

Limita nu trebuie să capete întotdeauna o formă fizică, ea poate fi difuză și cu toate acestea să puncteze o schimbare de caracter a spațiului, motiv pentru care trebuie considerată mai mult ca un prag al unei schimbări calitative (Pop, 2015). Totuși, în cazul comunităților puternice, se observă limite puternice care sunt fizice, sociale și comportamentale (Kanter, 1973). Spre exemplu, în cazul comunităților utopice, se consideră că izolarea fizică, geografică și existența unor limite puternice reduc „pericolul” lumii exterioare asupra comunității, motiv pentru care o bună parte din exemplele din această tipologie fiind amplasate la distanță față de așezările umane, de canalele navigabile sau de căile ferate. Conform antropologiei arhitecturale, printr-o limită puternică între interior și exterior se obține o structură polară de tip opoziție (binară) (Egenter, 1992). Când limitele devin prea puternice, comunitatea din interior este închisă, fapt care duce la o segregare și o scădere a valorilor comunitare. Buchli (2013) oferă exemplul *comunităților închise* („gated communities”) ca așezări în care locuitorii renunță la spiritul comunității pentru o siguranță sporită, această alegere fiind întărită prin materialitatea formelor construite care exprimă frica, antropologul numindu-le *temnițe ale fricii* („fortresses of fear”). Tipul de locuire are deci capacitatea

să întărească anumite măsuri sociale (Kanter, 1973). Spre exemplificare, aducem în discuție comunitățile intenționale de tip *Shakers* în care membrii erau puși să locuiască în clădiri diferențiate pe sex, măsură luată cu scopul de a dilua relațiile de tip familial sau sexual și de a încuraja celibatul și relația individului strict cu comunitatea.

Din perspectivă evolutivă, există studii care arată că modul de grupare a oamenilor în comunități la scară mică, de tip tribal (20-40 indivizi), cu relații sociale foarte strânse și cu membri puternic implicați în viața comunității, a reprezentat un element-cheie ce a asigurat supraviețuirea și dezvoltarea speciei umane în perioada preistorică (Grinde, 2016). De asemenea, numărul membrilor dintr-o astfel de comunitate respectă limita numărului Dunbar⁴⁶ (150 indivizi). Mergând mai departe, Grinde (2009) aduce argumente prin care arată că modul de viață specific comunităților intenționale se aseamănă cu modul de viață tribal, ancestral. Printre caracteristicile comune, cercetătorul punctează dimensiunea redusă a comunității care permite individului să stabilească conexiuni emoționale cu ceilalți membri, o viață socială care gravitează în jurul grupului, și nu doar al familiei nucleare, existența unei ierarhii limitate, luarea deciziilor prin consens și activități realizate în comun și care generează venituri împărțite total sau parțial de către membri.

Pentru cea mai mare parte din istoria umanității, oamenii au fost vânători-culegători, iar acest lucru presupunea organizarea în grupuri relativ mici, mobile, adaptate stilului de viață nomad. Aceste grupări erau puternic coezive pentru că membrii erau reciproc dependenți pentru procurarea hranei, îngrijirea copiilor sau pentru protecție. Stilul de viață în comun a continuat în societățile agrare până la sfârșitul Evului Mediu când, datorită viziunii protestante, familia nucleară devine o unitate socială puternică (Strauss, 2016). Procesul a fost definitivat în secolul XIX, când industrializarea a permis acestei celule de bază a societății să nu mai depindă de împărțirea resurselor și a efortului de muncă cu familia extinsă, așa cum era specific societăților agrare precedente. După o perioadă în care a dominat peisajul formațiunilor de organizare socială, familia tradițională cunoaște în prezent un oarecare regres. DePaulo (2015) consideră că, în societatea contemporană, noua unitate de bază o reprezintă individul, dar acest fapt nu blochează

⁴⁶ Numărul Dunbar este o limită cognitivă propusă de antropologul Robin Dunbar, potrivit căruia numărul de persoane cu care un individ poate menține relații sociale stabile este în jurul valorii de 150. Extrapolând rezultatele obținute prin studiul primatelor, antropologul a demonstrat existența unei relații între dimensiunile creierului uman și mărimea medie a grupurilor sociale.

tendința naturală a oamenilor de a se organiza sub forme comunitare, aceasta manifestându-se din cele mai vechi timpuri din motive de siguranță sau pentru realizarea contactelor sociale și economice.

În prezent, remarcăm un reviriment al locuirii împreună care are la bază, pe de-o parte, creșterea speranței de viață și, pe de altă parte, izolarea socială caracteristică marilor aglomerări urbane (Shafique, 2018). Locuirea în comun este pentru toți adulții, indiferent de vârstă sau circumstanțe (DePaulo, 2015). În același timp, trebuie subliniat faptul că acele comunități care sunt create în mod artificial prin impunerea unor mecanisme din exterior, nu sunt la fel de viabile precum cele care se dezvoltă organic, din interior, și aceasta deoarece procesul dezvoltării unei comunități este de lungă durată, implicând gestionarea diversității, schimbării și adaptării (Dinu, 2014). De asemenea, în orice inițiativă de formare a unei comunități cu intenția de locuire împreună este necesar să se țină cont că orice grup uman se confruntă cu două provocări: îmbătrânirea grupului și transformarea mediului exterior (Kanter, 1973).

1.2.2. TEORIA SOCIALĂ ÎN ARHITECTURĂ – DE LA DETERMINISM LA PARADIGMA TRANZACȚIONISTĂ

Începuturile cercetării în arhitectură, ale influenței factorilor sociali și culturali asupra mediului construit, sunt legate de studiile realizate în anii '60 de către specialiști, precum Jan Gehl sau Jane Jacobs. Aceștia au analizat modul prin care mediul construit și caracteristicile sale afectează viața socială a spațiilor publice urbane (Farahani, 2014). În acea perioadă s-a demonstrat că ipotezele conform cărora oamenii dezvoltă un simț al comunității doar prin faptul că locuiesc unii lângă alții nu sunt în totalitate precise (Montgomery, 2005). A început astfel să se dezvolte o nouă arie de studiu care s-a concentrat pe relația dintre formele construite și coeziunea grupurilor umane.

Până în acel moment, exista o divergență între specialiștii din urbanism legată de factorii care determină calitatea spațială urbană sau spiritul locului. Pe de-o parte, erau cei care accentuau importanța caracteristicilor fizice, cum ar fi deschiderile ample, pasajele, reperele, stilurile arhitecturale, ornamentația și, pe de altă parte, erau cei care subliniau importanța substratului psihologic legat de lecturarea unui loc, viziune exprimată de hărțile mentale propuse de Kevin Lynch. În încercarea de a stabili o punte între cele două perspective, Jane Jacobs introduce ideea potrivit căreia activitatea este producătoare sau oglindire a calității mediului

construit (Montgomery, 2005). Cercetătoarea arată că spațiile urbane de succes sunt bazate pe o viață de stradă vibrantă.

În domeniul științelor mediului construit au apărut numeroase teorii care s-au fundamentat pe ipoteza că mediul fizic are un impact determinant asupra oamenilor (Dayaratne, 2002). Potrivit acestei paradigme, pe care Dayaratne (2002) o numește *determinism arhitectural*⁴⁷ (tr.a.), mediul construit determină comportamentul uman și, prin urmare, între acestea se stabilește o relație cauzală directă (Figura 12).

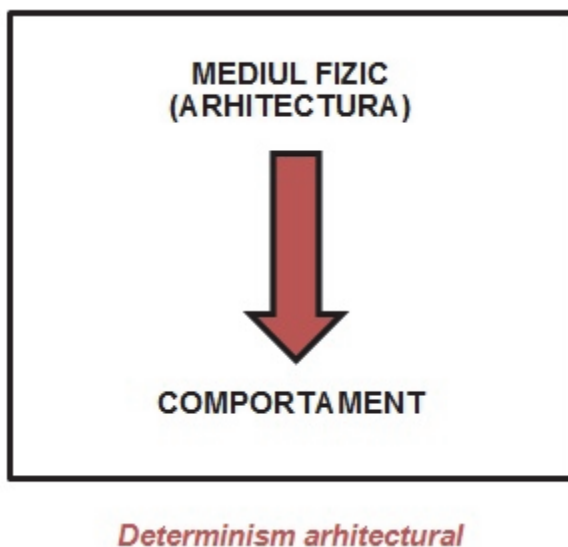

Figura 12. Modelul determinismului arhitectural.
Preluat și adaptat de la (Dayaratne, 2002, p. 40), 2020.

Se consideră că un mediu potrivit va produce automat efecte sociale benefice. Dar aceste teorii, care încă sunt folosite pe alocuri, au fost contestate de către cercetătorii din științele sociale care au arătat că *arhitectul și urbanistul au doar o influență limitată asupra relațiilor sociale*, aceștia neputând să determine intensitatea și calitatea relațiilor, ci doar să influențeze contactul vizual și contactul social inițial dintre oameni (Gans, 1961). În ciuda descoperirilor din științele sociale, prin care se demonstrează că factorii

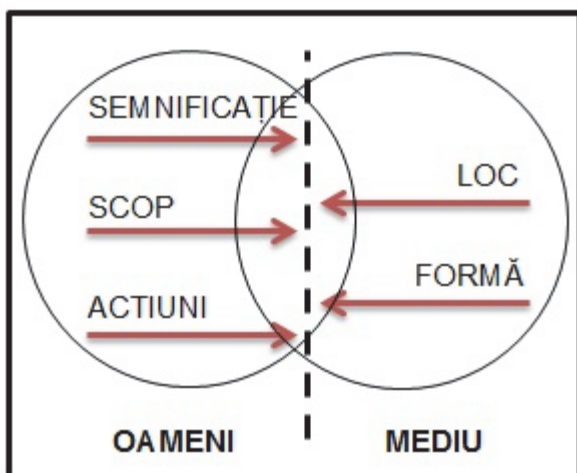
⁴⁷ „Architectural (environment) determinism”

de design nu determină singuri interacțiunile sociale și nici nu produc coeziunea socială, numeroși arhitecți și urbanști continuă să ignore complexitatea relației dintre organizarea spațială și viața grupurilor umane (Broady, 2017). Arhitectura este complementară activității umane, nu o determină, funcția ei socială principală fiind aceea de a facilita desfășurarea vieții.

Doctrinei determinismului arhitectural, Broady (2017) îi opune argumentul formulat pentru prima dată de către Herbert Gans care a identificat o *distincție între mediul potențial și mediul efectiv*. *Forma fizică este doar un mediu potențial* care oferă indicii despre comportamentul social. Mediul efectiv, cu totalitatea variabilelor semnificative care influențează comportamentul, include nu doar mediul fizic, ci și structura socială și attributele culturale ale oamenilor care îl populează. Așadar, aceste descoperiri au contribuit la modificarea paradigmei deterministe, prin adăugarea și a altor attribute relației dintre oameni și mediu.

Se dezvoltă astfel un nou model, denumit *paradigma tranzacționistă*⁴⁸ (tr.a.) și care se bazează pe natura reciprocă a relațiilor dintre oameni și medii (Dayaratne, 2002). Aceasta ia în considerare oamenii, mediul, contextul social și contextul psihologic, demonstrând că nu există nici o relație cauzală directă între aceste entități (Figura 13).

⁴⁸ „Transactionist paradigm”

Paradigma tranzaționistă

Figura 13. Modelul paradigmei tranzaționiste.
Preluat și adaptat de la (Dayaratne, 2002, p. 42), 2020.

În acest model, oamenii și mediile nu sunt considerate entități statice, complet separate, care interacționează sau se influențează reciproc, ci sunt înțelese ca organisme care evoluează și care au anumite componente comune. Tranzaționismul propune o dialectică care evoluează permanent între acțiunile umane și contextele în care apar aceste acțiuni umane (Dayaratne, 2002).

După cum am putut remarca, *factorii fizici pot influența anumite aspecte ale interacțiunii sociale*, iar acest efect nu se extinde neapărat și la celelalte dimensiuni ale comunității, cum ar fi apartenența, influența, bunurile comune etc. Din acest motiv, Talen (2000) recomandă o „eliberare” de doctrina determinismului fizic în planificarea urbană și în arhitectură. Cercetătoarea îndeamnă specialiștii mediului construit să își concentreze, în schimb, eforturile pe scopuri tangibile, cum ar fi proiectarea unor spații publice accesibile și de calitate. De asemenea, este la fel de important de subliniat faptul că în mediul construit se manifestă structurile sociale, înțelegându-se prin aceasta ceea ce Hillier & Hanson (1984) numesc *logica*

*socială a spațiului*⁴⁹ (tr.a.). Despre relația reciprocă dintre mediul construit și societate, Cojan (2016), preluând de la Hillier & Hanson, afirmă:

„tipurile diferite de formațiuni sociale se pare că au nevoie de o anumită organizare spațială, la fel cum tipurile diferite de organizări spațiale necesită o structură socială particulară care să le susțină.”⁵⁰ (tr.a.)

Spațiul (mediul construit) nu este doar un produs al structurii sociale, ci este, în același timp, și un factor de influență asupra structurii sociale. El nu reprezintă doar o exprimare edificată a valorilor și principiilor unei societăți, ci are și capacitatea să influențeze societatea prin regulile și logica proprie.

1.2.3. RELAȚIA DINTRE ARHITECTURĂ ȘI COEZIUNEA SOCIALĂ

Grupurile umane au grade diferite de coeziune socială, iar acestea sunt influențate de diverși factori, cum ar fi trăsăturile particulare ale indivizilor care formează grupul, dinamica relațiilor dintre aceștia, valorile și interesele comune. În funcție de acești factori, unele grupuri pot fi mai „închegate” decât altele. Un parametru important prin care se manifestă coeziunea socială este prezența *simțului comunității* care reprezintă un sentiment al membrilor de apartenență la grup, de importanță pe care și-o atribuie unii altora și de încredere în atingerea scopurilor comune prin angajamentul colectiv (McMillan & Chavis, 1986).

Totuși, dezvoltarea unei coeziuni sociale puternice nu se poate face fără un fundament solid care este constituit din relațiile sociale dintre membri. *Întinderea, puterea și rezistența acestor relații depind de contactele (interacțiunile) sociale și fizice dintre membrii comunității* (Pitulac, 2009). Prezența unor interacțiuni sociale recurente și menținerea unor contacte sociale permanente este un indicator al participării la viața socială a comunității și este esențială pentru coeziune. Hoppenbrouwer (2019) este de părere că interacțiunile sociale dintre locuitorii unui ansamblu le oferă acestora informații despre ceilalți rezidenți și despre structura socială a comunității. Chiar dacă relațiile care se stabilesc cu vecinii sunt, în general,

⁴⁹ „Social logic of space”

⁵⁰ „different types of social formation, it would appear, require a characteristic spatial order, just as different types of spatial order require a particular social formation to sustain them” (Cojan, 2016, p. 33)

considerate a fi „legături slabe”, ele sunt importante, deoarece influențează pozitiv atașamentul fizic, sentimentul de siguranță și familiaritatea. În completare, Cojan (2016) afirmă:

„Coeziunea socială rezultă din dezvoltarea încrederii, reciprocității și legăturilor, toate acestea fiind influențate semnificativ de interacțiuni și participarea în comunitate.”⁵¹ (tr.a.)

Aceasta implică faptul că interacțiunea socială poate genera o influență pozitivă asupra dezvoltării încrederii dintre membrii comunității și poate contribui la o coeziune socială ridicată.

După cum am demonstrat anterior, arhitectura nu are capacitatea de a determina singură comportamentul uman sau coeziunea socială, ci este, mai degrabă, parte a unui sistem complex alcătuit din oameni, mediu și legăturile dintre aceștia. Există mulți alți factori care pot influența, de asemenea, interacțiunea socială, cum ar fi factorii personali, factorii sociali (formali și informali), timpul etc. (Williams, 2005).

- *Factorii personali* includ caracteristicile de personalitate și dinamica interpersonală care sunt influențate în mare măsură de către trecutul indivizilor;
- *Factorii sociali informali* includ relațiile dintre un individ și restul membrilor și resursele disponibile indivizilor, cum ar fi resursele financiare, timpul disponibil, sănătatea etc.;
- *Factorii sociali formali* cuprind structura comunității și regulile de organizare internă, precum procesul decizional, organizarea activităților, structura socială.

⁵¹ „Social cohesion results from the development of trust, reciprocity and bonds, all of which are significantly influenced by interactions and participation in a community.” (Cojan, 2016, p. 46)

Complexitatea inter-relațiilor dintre variabilele sociale, personale și care țin de mediul construit, face dificilă ierarhizarea factorilor după impactul pe care îl au asupra interacțiunii sociale. Aplicând modelul teoretic al acestui sistem de relații la tipologia comunităților cohousing, Williams (2005) demonstrează că factorii personali (atitudinea pro-socializare), factorii sociali informali (dinamica socială a grupului) și factorii sociali formali (organizarea activităților comune, luarea împreună a deciziilor) sunt interdependenți (Figura 14). Totodată, *factorii fizici care țin de mediul construit și implicit de arhitectură, pot influența interacțiunea socială, atitudinea membrilor și dinamica socială a comunității.*

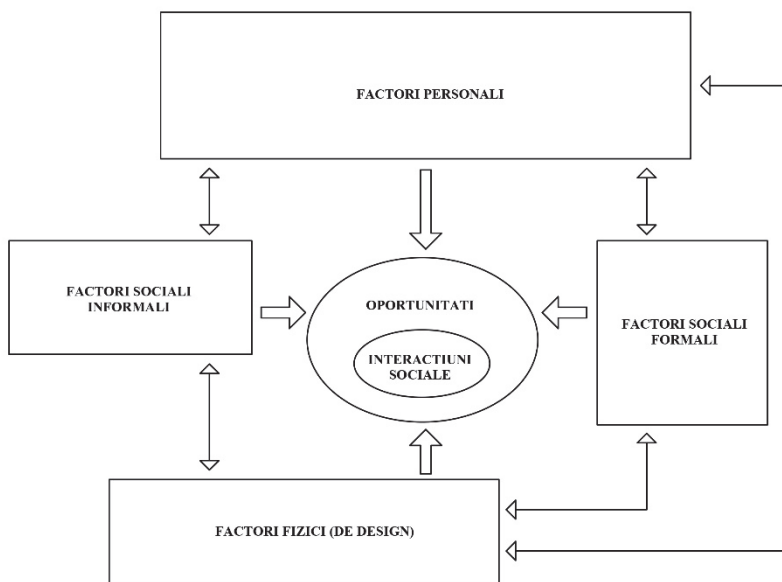

Figura 14. Modelul relațiilor dintre factorii fizici, personali și sociali și impactul asupra interacțiunii sociale în comunitățile de tip cohousing.

Preluat și adaptat de la (Williams, 2005, p. 221), 2020.

De exemplu, problemele de design, cum ar fi supra-aglomerarea sau lipsa spațiilor semi-private, pot determina o atitudine negativă față de comunitate, precum și retragerea individului din viața comunității, existând, în consecință, posibilitatea de a perturba dinamica socială a grupului. În contrast, comunitățile ale căror ansambluri sunt bine proiectate pot determina interacțiuni frecvente între membri. Măsurile arhitecturale prin care se obțin acestea sunt: prezența spațiilor semi-private cu rol de intermediere între

spațiile comune și cele private sau proiectarea unor spații comune accesibile, bine dotate și vizibile din circulațiile principale. De asemenea, efectele mediului construit asupra interacțiunilor sociale poate fi îmbunătățit prin factorii sociali formali. Prin strategii oportune de management se pot organiza în spațiile comune evenimente destinate comunității și astfel să se activeze social aceste spații sau se pot stabili măsuri pentru mentenanța și dotarea adecvată a funcțiilor comune.

Așadar, *mediul fizic poate influența contactul social* prin caracteristicile sale. Potrivit ipotezei contactului, cu cât oamenii interacționează mai mult, cu atât cresc șansele ca ei să devină mai apropiați (McMillan & Chavis, 1986). Pop (2015) este de părere că:

„Într-un spațiu care descurajează contactul social, vom păstra o distanță mai mare față de ceilalți, în timp ce în spațiile care încurajează contactul social, indivizii vor tinde să se poziționeze mai aproape unul de celălalt.”
(Pop, 2015, p. 133)

În completare, Farahani (2014) arată că trăsăturile mediului construit pot crește șansele de interacțiune socială prin intermediul a doi factori: încurajarea mersului pe jos și activitățile staționare. În cazul tipologiilor comunităților intenționale, ansamblurile sunt proiectate astfel încât să se încurajeze contactul social dintre membrii comunității. În acest sens, spațiile comune, care, din punct de vedere social, reprezintă nucleele ansamblului, pot fi considerate *spații sociopete*, conform definiției propuse de Osmond și care este preluată de Pop (2015):

„Spațiul sociopet este acel spațiu care încurajează, ocrotește și chiar întărește dezvoltarea relațiilor interpersonale stabile.” (Pop, 2015, p. 134)

Contactul social și proximitatea nu sunt însă suficiente pentru cultivarea convivialității și cooperării între membrii comunității. *Timpul petrecut împreună* este foarte important și este susținut de infrastructura vieții de zi cu zi a comunității (Jarvis, 2011).

1.2.4. CĂI PRIN CARE ARHITECTURA POATE INFLUENȚA COEZIUNEA SOCIALĂ

Potrivit EBS (Environment-Behaviour Studies), care reprezintă o arie teoretică interdisciplinară situată între științele sociale și științele mediului

construit, *arhitectura poate acționa indirect asupra unor parametri ai interacțiunilor sociale* care reprezintă punctul de plecare al coeziunii sociale (Kar & Sarkar, 2017). EBS promovează o implicare mai puternică a utilizatorilor și a feedback-urilor acestora în procesul de proiectare, cu scopul de a realiza spații cât mai apropiate de dorințele și nevoile lor. Domeniul s-a dezvoltat ca un răspuns la discrepanța care apare de multe ori între modul în care arhitecții percep mediul construit, rezultat al formării profesionale, și percepția „neantrenată” a utilizatorilor (Kar & Sarkar, 2017). Cu scopul de a stabili o punte care să unească aceste viziuni, s-au dezvoltat aceste *EBS*, prin integrarea domeniilor științelor mediului construit, cum ar fi arhitectura, urbanismul, cu domeniile științelor socio-culturale și a celor care se ocupă de comportamentul uman (Figura 15).

La nivelul arhitecturii, EBS presupune o analiză sistematică a relației dintre mediul construit și comportamentul uman și aplicarea acesteia în procesul de proiectare (Kar & Sarkar, 2017). Prin implicarea EBS în științele spațiului construit se dezvoltă o *teorie arhitecturală centrată pe utilizator* (Torres-Antonini, 2001). Totuși, această arie de cercetare interdisciplinară se află deocamdată în fazele de început și așteaptă o schimbare de paradigmă în abordarea arhitecturală generală pentru a se dezvolta și consolida.

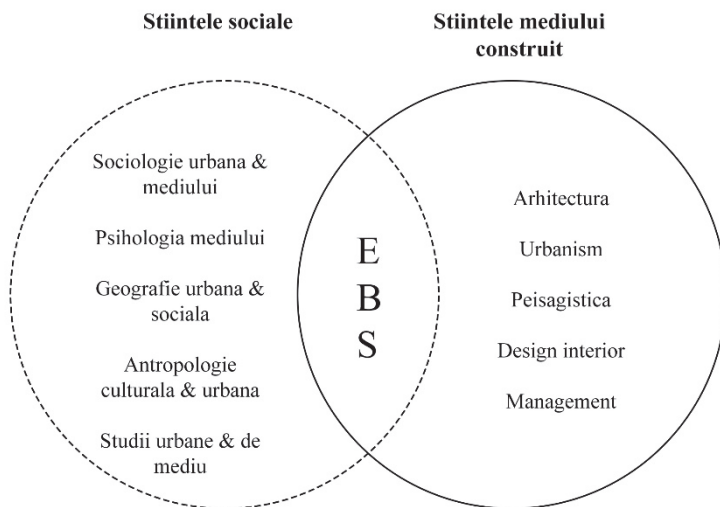

Figura 15. Modelul EBS (Environment – Behavior Studies).
Preluat și adaptat de la (Kar & Sarkar, 2017, p. 410), 2020.

EBS se concentrează pe conexiunile dintre mediul construit și comportamentul social al indivizilor și al grupurilor umane în încercarea de a identifica, descrie și explica efectele reciproce ale acestora (Torres-Antonini, 2001). Potrivit acestui domeniu, *arhitectul sau urbanistul are capacitatea să proiecteze un mediu potențial, ținând cont de informațiile din științele sociale cu scopul de a facilita contactele dintre utilizatori*. Aceste contacte se pot (sau nu) dezvolta mai târziu în relații sociale puternice care să determine o întărire a coeziunii sociale. Este subliniat astfel faptul că arhitectul și mediul construit, pe care acesta îl proiectează, nu au roluri determinante în dezvoltarea coeziunii sociale, ci reprezintă doar factori cu potențial de influențare.

Din punctul de vedere al psihologiei mediului, știință socială a cărei unitate de analiză o reprezintă *relația individ – mediu*, individul este condiționat în relația sa cu spațiul fizic de contextul cultural și social în care el se dezvoltă. Percepțiile, atitudinile și comportamentele individului în raport cu contextul fizic și social se manifestă pe mai multe niveluri de referință spațială (Moser, 2009).

	Mediul fizic	Mediul social
<u>Nivel 1</u> Micro-mediul	Spațiu privat: Locuință, loc de muncă	Nivel individual și familial
<u>Nivel 2</u> Mezo-mediul (mediul de proximitate)	Spațiile comune: Spații semi-publice, habitat colectiv, cartier, parcuri	Nivel inter-individual și al colectivităților de proximitate
<u>Nivel 3</u> Macro-mediul (orașe / aglomerări)	Spații publice colective; orașe, sate, zonă rurală, peisaj	Individ / colectivitate; comunitate; locuitori; agregat de indivizi
<u>Nivel 4</u> Mediul global	Mediul în totalitatea sa: mediul construit și mediul natural	Nivel societal Societate, populație

Tabelul 7. Niveluri de analiză socio-spațială.
Preluare și adaptate de la (Moser, 2009, p. 24), 2020.

Moser (2009) consideră că această stratificare este importantă pentru că:

„permite analizarea relației individ – mediu în termeni de raportare la dimensiunile fizice ale mediului și precizarea raporturilor cu ceilalți, pe care le implică fiecare dintre aceste niveluri. (...) La fiecare trecere la un nivel superior, indivizii care ocupă un același spațiu sunt mai numeroși, iar relațiile devin din ce în ce mai anonime și mai distante.” (Moser, 2009, p. 25)

În studiul de față, când analizăm comunitățile intenționale contemporane, accentul este pus pe nivelul 2 de analiză socio-spațială, cel al mezo-mediului sau al mediului de proximitate. Prin specificul lor, aceste comunități reprezintă o formă de colectivitate de proximitate care se manifestă la nivelul mediului social prin inter-relațiile indivizilor și la nivelul mediului fizic, prin spațiile comune, semi-publice.

Raportându-ne la ansamblurile de locuințe care găzduiesc aceste tipologii de comunități, unele dintre modurile prin care arhitectul poate să acționeze asupra contactului social includ poziționarea dotărilor comune în punctele de maximă vizibilitate, dezvoltarea proximității care aduce contacte pasive repetate între locuitori, utilizarea spațiilor semi-private ca intermediere între spațiile comune și cele private, proiectarea unui sistem de circulații pietonale comune către funcțiunile de interes ale ansamblului (spațiile de parcare, dotările comune, casa comună, în cazul cohousing), amplasarea parcarilor la periferia ansamblului. Potențialul pentru apariția interacțiunilor este de asemenea susținut prin calitatea, tipul și funcționalitatea spațiilor comune și prin diferențierea clară dintre spațiile private și cele comune. Aceste căi de acțiune pentru arhitectură țin cont de configurarea limitelor spațiale și de realizarea unor spații propice pentru contact și interacțiune socială (Nichifor, 2015). Principiile de design pentru contact social reprezintă unul din punctele-cheie ale unor astfel de inițiative de locuire în comunitate.

Referindu-se la comunitățile de tip cohousing din S.U.A., Torres-Antonini (2001) identifică mecanismul prin care mediul construit contribuie la dezvoltarea unor comportamente colaborative ale membrilor comunității și, în consecință, la o coeziune socială îmbunătățită. Cercetătoarea demonstrează existența unor relații directe între:

- Amplasarea dotărilor, matricea de circulații pietonale și interacțiunea socială dintre membri;
- Proximitate și sprijinul dintre membri;
- Utilizarea în comun a ansamblului și oportunitățile pentru participare la viața socială și unitatea comunității.

Contactele sociale dintre membrii comunității au loc atât în mod spontan, cât și prin intermediul activităților sociale planificate, cum ar fi luatul mesei împreună sau întâlnirile repetate în timpul cărora sunt abordate subiecte ce țin de administrarea ansamblului. Contactele spontane apar în special în timpul activităților zilnice, cum ar fi venitul sau plecatul de acasă, verificarea căsuței poștale etc. Toate acestea se petrec, în special, pe aleile pietonale principale din ansamblu, în curțile semi-private din fața caselor sau în casa comună.

Comportamentele de sprijin reciproc ale membrilor sunt determinate de interesul sau nevoia acestora de asistență și ajutor. Dacă, prin configurarea spațială generală a ansamblului, locuințele sunt grupate și apropiate fizic, se dezvoltă o rețea socială de sprijin între vecini care influențează în mod direct comportamentul social al acestora. Proximitatea conduce la oportunități de interacțiune zilnică între locuitori, ceea ce îi determină să mențină un contact permanent și astfel să poată identifica ușor oportunitățile prin care să își ofere sprijinul.

În inițiativele cohousing, utilizarea și administrarea în comun a părților aflate în co-proprietate oferă membrilor oportunități pentru consolidarea unității comunității. Existența casei comune este, de asemenea, un mijloc de întărire a coeziunii sociale. Importanța pe care membrii o atribuie casei comune se exprimă la nivel arhitectural, această construcție fiind cea mai mare și scumpă din întreg ansamblul. Ea oferă cadrul pentru întâlniri administrative, celebrări sau alte evenimente sociale importante pentru viața comunității. Semnificația cu care este încărcată contribuie la simțul comunității prin potențialul de reprezentare socială.

În continuare, vom prezenta detaliat relația dintre parametrii arhitecturali și influența acestora asupra interacțiunilor sociale care apar în comunitățile intenționale contemporane.

Organizarea generală a ansamblului (*layout*-ul comunității)

Din punctul de vedere al organizării spațiale a ansamblului de locuințe, în comunitățile intenționale contemporane se implementează o serie de principii arhitecturale și urbanistice prin care se susțin contactul și interacțiunea dintre membri. În acest sens, *proximitatea* - atât cea fizică, cât și cea socială - are un rol important în creșterea numărului contactelor pasive dintre locuitori, acest lucru ajutând în mod direct la consolidarea relațiilor sociale (Williams, 2005).

Proximitatea este definită de distanțele mici dintre unitățile de locuit și poate fi gestionată de proiectant prin modul cum gândește partiul general și densitatea acestuia. În ansamblurile de tip cohousing, Vestbro (2010)

recomandă implementarea unor scheme generale compacte în care locuințele individuale sunt apropiate unele de altele. Prin aceasta, se facilitează accesul cât mai rapid la spațiile comune care reprezintă nucleul social al acestor ansambluri. În același timp, dacă locuințele și implicit spațiile private sunt mai mici decât media, locuitorii sunt motivați să folosească spațiile comune (Williams, 2005). Totuși, proiectantul trebuie să fie atent ca schema funcțională a caselor să ofere un nivel minim de calitate spațială. În partiul general, proximitatea dintre locuințe nu trebuie să producă o aglomerare excesivă a volumelor construite, care ar putea afecta sfera privată. De aceea, proximitatea trebuie contrabalansată prin măsuri arhitecturale care să ofere *intimitate* locuințelor. Binomul proximitate – intimitate se gestionează prin introducerea spațiilor semi-private care acționează atât ca un tampon, cât și ca o trecere graduală între spațiile publice (comune) și cele private (Torres-Antonini, 2001). Intimitatea poate fi susținută și prin realizarea unui acces secundar privat în locuințe prin care să se evite circulația pe aleile principale ale ansamblului (Cojan, 2016).

Proximitatea este influențată și de dimensiunea comunității, definită de numărul total de locuințe din ansamblu. Referindu-ne la comunitățile de tip cohousing, în prezent nu există un consens referitor la dimensiunea ideală. Unii cercetători consideră că dimensiunea potrivită este între 12 și 36 de unități individuale (Holtzman, 2010), între 8 și 42 de locuințe (Fromm, 2000) sau între 12 și 30 de case (Chapin, 2011). În toate aceste intervale, remarcăm faptul că este confirmată valoarea medie de *24 de unități* pe care o avansează Fromm. La comunitățile de tip *coliving* și *ecovillage*, literatura de specialitate nu precizează în mod exact un asemenea interval sau valoare. Indiferent de tipologia de comunitate intențională, este important ca scara comunității să atingă un echilibru, să fie suficient de mare, astfel încât să se mențină spiritul comunității în perioadele în care anumiți membri nu vor sau nu pot să participe la activitățile comune, dar să nu fie nici prea mare, pentru că aceasta ar putea descuraja familiaritatea dintre membri (Cojan, 2016).

Un alt principiu important folosit în proiectarea ansamblurilor intenționale de tip cohousing și ecovillage se referă la *poziționarea parcarilor*⁵². În aceste ansambluri, locurile de parcare nu sunt alăturate fiecărei locuințe în parte, ci *sunt amplasate comasat, la periferia ansamblului* (Marcus, 2000), (Fromm, 2000). Prin această localizare, membrii sunt încurajați să parcurgă

⁵² La ansamblurile de tip *coliving*, în majoritatea cazurilor, parcajele nu reprezintă un punct important în organizarea spațială, deoarece utilizatorii tipici ai unor astfel de ansambluri nu dețin mașini individuale și folosesc în special sistemul de transport în comun sau alte mijloace alternative.

o distanță mai mare de la mașină până la intrarea în casă, și viceversa, și să utilizeze o alee comună de circulație care străbate ansamblul și care trece pe lângă casa comună. Astfel, crește incidența apariției de contacte spontane sociale între membrii comunității (Williams, 2005). Eliberarea centrului ansamblului de locurile de parcare duce la obținerea unui spațiu exterior suplimentar care poate fi folosit pentru dotări comune, cum ar fi un loc de joacă pentru copii, o mică grădină de legume sau de flori. În același timp, excluderea mașinilor și a circulațiilor auto din zona centrală a ansamblului de locuințe îmbunătățește siguranța copiilor care se joacă în spațiile comune exterioare și încurajează locuitorii să utilizeze mijloace de transport nemotorizate (Cojan, 2016).

Orientarea caselor reprezintă, de asemenea, un punct important în proiectarea ansamblurilor de tip cohousing și ecovillage. De obicei, locuințele au funcțiunile care sunt active pe parcursul zilei, cum ar fi bucătăria și locul de luat masa, poziționate la fațada care se deschide spre interiorul ansamblului, către aleile principale de acces. Prin această măsură este susținut contactul vizual dintre membrii care utilizează aceste spații și cei aflați în trecere prin dreptul ferestrelor (Cojan, 2016).

Spațiile comune

În ansamblurile de tip cohousing, coliving sau ecovillage, funcțiunile comune se organizează, în general, sub *forma unor mănunchiuri de spații (cluster)*, și nu ca un singur spațiu mare, nediferențiat. Williams (2005) demonstrează că sub-împărțirea ansamblului în grupări de locuințe organizate în jurul unor spații comune diferite și în care au loc activități distincte încurajează contactul dintre locuitori pentru că aceștia trebuie să se deplaseze în alt *cluster* pentru o anumită activitate, crescând astfel șansele să se întâlnească cu alți membri. Analizând exemple de comunități coliving din Olanda, Hoppenbrouwer (2019) arată că gruparea și împărțirea ansamblurilor sub formă de *cluster* s-a dovedit a fi o măsură eficientă împotriva anonimatului și a densității mari care ar fi putut să ducă la o înstrăinare între vecini. Cercetătorul punctează că în exemplele în care spațiile comune sunt prea mari, acestea îi fac pe locuitori să nu și le însușească.

Majoritatea studiilor reliefează *importanța spațiilor comune în susținerea interacțiunilor sociale* din cadrul comunităților intenționale contemporane. (Torres-Antonini (2001) identifică în comunitățile cohousing din S.U.A. faptul că interacțiunile spontane dintre locuitori au loc constant pe aleile pietonale și în spațiile comune, cum ar fi casa comună sau grădina. Aceste rezultate sunt confirmate de către Bouma, Poelman, & Voorbij (2010).

Potrivit lui Hoppenbrouwer (2019), utilizarea intensă a spațiilor comune creează oportunitatea pentru interacțiune socială, esențială pentru întărirea coeziunii sociale. Și la nivelul comunităților de tip coliving, interacțiunile dintre membri au loc în special în spațiile comune și în dotările împărțite (Hoppenbrouwer, 2019).

Pentru a-și îndeplini rolul de „hub-uri” sociale ale comunității, *spațiile comune*, atât cele interioare, cât și cele exterioare, *trebuie să fie poziționate central în ansamblu, să fie vizibile, flexibile și accesibile* (Williams, 2005). Prin aceste calități le este maximizată utilizarea și, drept urmare, crește și potențialul pentru interacțiuni. Poziționarea centrală se referă la punctele-cheie ale ansamblului care oferă o vizibilitate sporită și care sunt situate în imediata apropiere a rețelei principale de circulații. Spațiile comune trebuie să fie amplasate în locurile prin care locuitorii ansamblului trec cel mai des, pentru ca aceștia să vadă permanent ce activități se petrec în aceste spații și să fie atrași (Vestbro, 2000). Vizibilitatea și accesibilitatea sunt importante pentru că prin ele locuitorii sunt încurajați să interacționeze sau să participe spontan la activitățile care au loc în interior. Hoppenbrouwer (2019) arată că poziționarea defavorabilă a spațiilor comune conduce la o lipsă de utilizare a acestora, cercetătorul identificând într-unul din exemplele studiate că spațiile comune erau poziționate răsfirat prin ansamblul, iar locuitorii nu le foloseau pentru că erau greu accesibile.

Calitatea și funcționalitatea spațiilor comune sunt, de asemenea, atribute importante. Calitatea spațiilor se referă, în special, la utilizarea unor finisaje și a unor piese de mobilier care să fie robuste, durabile și ușor de întreținut, estetica și stilul acestora nedovedind un rol important (Hoppenbrouwer, 2019). Totodată, în cazul spațiilor comune interioare se recomandă ca închiderile perimetrice să fie prevăzute cu vitraje ample care să permită vizibilitatea din exterior asupra activităților interioare (Vestbro, 2000). Din punctul de vedere al dotărilor comune, gruparea căsuțelor poștale și existența unei zone comune de spălătorie / uscătorie susțin interacțiunile spontane dintre membrii comunității (Cojan, 2016).

Referitor la *spațiile comune exterioare*, Marcus (2000) demonstrează că ansamblurile care înglobează cel puțin un spațiu comun exterior generează un simț al comunității mai puternic decât în cazul celor care nu dispun de un astfel de spațiu. În urma studierii unor exemple de comunități de tip cohousing din Danemarca, Suedia și Olanda, cercetătorul arată că ansamblurile ale căror spații comune sunt mai izolate de exteriorul comunității și nu sunt intens tranzitate de străini încurajează o apropiere mai puternică între membrii și un simț al comunității mai dezvoltat (Marcus, 2000). Prezența străinilor în aceste spații, destinate în special comunității,

poate crea disfuncționalități (Fromm, 2012). Utilizarea spațiilor comune exterioare cu non-membrii comunității, de exemplu vecinii din cartier, a dovedit în unele cazuri că nu a funcționat. Jordao (2016) a realizat un studiu amplu privind rolul pe care spațiile comune exterioare îl au asupra comportamentului de socializare al membrilor comunităților cohousing din S.U.A. Conform acestuia, spațiile comune exterioare și peisajul joacă un rol crucial în interacțiunea dintre membri și în socializare. În mod uzual, membrii se văd, se salută și interacționează în exteriorul locuințelor, iar spațiile exterioare le oferă prilejul să desfășoare activități spontane împreună. De aceea, spațiile ar trebui proiectate astfel încât să fie *sigure, plăcute și la scară umană*, calități prin care se încurajează plimbatul, jucatul, activitățile sportive sau simpla interacțiune dintre locuitorii ansamblului (Jordao, 2016).

Spațiile semi-private

Folosirea în ansamblurile comunităților intenționale a spațiilor semi-private conduce la *o mai bună intermediere între spațiile private (locuințele) și spațiile comune*. Această zonă-tampon este importantă din punctul de vedere al interacțiunii sociale pentru că oferă o *trecere graduală* de la sfera privată la cea publică (Williams, 2005). Spațiile deschise, de tipul grădinilor sau teraselor, pot crea o barieră de protecție a locuinței și îi pot feri pe locuitori de o supra-expunere comunitară care i-ar putea determina să se izoleze de viața comunității și să își reducă interacțiunile cu ceilalți membri. Totodată, spațiile semi-private pot fi cadrul în care se desfășoară evenimente sociale formale, cum ar fi mesele sau petrecerile. Prin aceste spații, locuitorii se identifică și își exprimă modul specific de viață. De asemenea, Tummers (2017) subliniază necesitatea spațiilor intermediare (semi-) în organizarea spațială a comunităților intenționale de tip cohousing. Aceste spații cu limite slabe sunt folosite pentru conectarea spațiilor private cu cele comune și pentru întărirea intimității unităților de locuit. Importanța este subliniată prin design, modul în care acestea sunt configurate reprezentând diferența majoră dintre diversele ansambluri cohousing prin contrast cu locuințele care urmează o schemă relativ standard. În ansamblurile cohousing, *grădina semi-privată* din fața caselor este deseori locul de desfășurare a multor activități prin care este încurajată viața socială a comunității. Grădina reprezintă un tampon între casă și circulațiile pietonale principale, permițând celor ce locuiesc în casă să controleze gradul de interacțiune și intimitate (Farahani, 2014).

În tipologia coliving, spațiile intermediare sunt preponderent interioare și sunt importante pentru că prin ele se realizează tranziția dintre camerele private și circulații și spațiile comune (Hoppenbrouwer, 2019).

Pentru a-și îndeplini cu succes rolul, acestea trebuie proiectate la scara potrivită clădirii.

1.3. CONCLUZII PARȚIALE

La finalul acestui capitol putem afirma că cele trei ipoteze ale cercetării sunt *confirmate*. Astfel, pe baza studiului literaturii de specialitate, am demonstrat că în comunitățile intenționale contemporane de tip cohousing, ecovillage și coliving *există coeziune socială și o relație între arhitectura ansamblurilor de locuințe și coeziunea socială a comunităților* (ipotezele 1 și 2). *Arhitectura are capacitatea să îmbunătățească această coeziune socială* într-un mod indirect, care vizează în principal stimularea interacțiunii sociale și a contactului dintre membrii comunității (ipoteza 3).

Din informațiile prezentate rezultă că existența unor strategii de design pentru contact social și implementarea acestora în comunitățile intenționale contemporane contribuie la formarea și dezvoltarea unui simț al comunității și la întărirea coeziunii sociale. *Design-ul are un rol important în îmbunătățirea interacțiunii sociale* în astfel de ansambluri de locuit, printr-o serie de factori-cheie pe care i-am identificat și al căror mecanism de acțiune l-am explicat. Un nivel ridicat de interacțiuni și angajament pot influența pozitiv coeziunea socială, iar mediul construit are capacitatea să influențeze succesul unei comunități intenționale, dar nu și să îl determine.

Modurile prin care arhitectul poate să acționeze asupra contactului social țin de organizarea spațială a ansamblului de locuințe, astfel încât să se susțină proximitatea care aduce contacte pasive repetate între locuitori, amplasarea grupată a parcarilor la periferia ansamblului, utilizarea spațiilor semi-private ca intermediere între spațiile comune și cele private, proiectarea unui sistem de circulații pietonale comune către funcțiunile de interes ale ansamblului. Potențialul pentru dezvoltarea interacțiunilor este susținut, de asemenea, prin calitatea, tipul și funcționalitatea spațiilor comune care trebuie să fie poziționate central în ansamblu, să fie vizibile, flexibile și accesibile.

2. STUDIU DE CAZ – OMEGA HOUSE COLIVING, BUCUREȘTI

În acest capitol este prezentat exemplul unei comunități intenționale contemporane de tip coliving din România, mai precis *Omega House* din București.

Scopul acestui capitol constă în verificarea concluziilor capitolului precedent prin analizarea în detaliu a unei comunități intenționale contemporane. Totodată, s-au urmărit identificarea și caracterizarea elementelor arhitecturale care au stimulat coeziunea socială în comunitatea *Omega House*. Particularitatea studiului o reprezintă utilizarea unei strategii mixte de cercetare calitativă, care combină analiza spațială de tip Space Syntax cu analiza planurilor, observațiile directe, interviurile semi-structurate și corelările de tip EBS (Environment – Behaviour Studies).

Parcursul prezentării ansamblului urmărește o logică de la general la particular. La început se face o descriere a inițiativei dezvoltatorilor, a dotărilor pe care coliving-ul le-a oferit utilizatorilor, trecându-se apoi la aspectele ce țin de arhitectura ansamblului. Informațiile arhitecturale sunt reliefate progresiv, de la scara generală a orașului (localizarea ansamblului, contextul urban) la nivel median (organizarea spațială a clădirii), ajungând până la nivel de detaliu (spațiile comune interioare, spațiile comune exterioare, spațiile de tranziție). În final, sunt prezentate concluziile referitoare la rezultatele obținute.

2.1. DESCRIERE GENERALĂ

Omega House a fost o comunitate intențională de tip coliving care a funcționat în perioada 2017-2020 într-o clădire multietajată din zona centrală a Bucureștiului, pe strada Aurel Vlaicu nr. 20. Conform prezentării de pe fostul site oficial al comunității, *Omega House* a fost:

„un spațiu de co-living & co-working - un concept hibrid ce găzduiește sub același acoperiș camere private și comune, un hub, o cafenea și un spațiu de evenimente.”⁵³

În acest caz avem de-a face cu un imobil multifuncțional care a înglobat pe lângă funcțiunea de bază, de locuire colectivă temporară, și spații de lucru colaborativ, alimentație publică și spații polivalente. *Omega House* a utilizat o schemă funcțională și spațială adoptată de majoritatea ansamblurilor coliving de la nivel internațional.

Omega House a avut la bază o inițiativă privată a unor tineri antreprenori români care și-au propus să dezvolte un ansamblu coliving și coworking pe baza principiilor cu care au realizat înainte un O.N.G. denumit *Omega Men*. Acesta a fost gândit ca o platformă pentru împărtășirea experienței multidisciplinare: „prin organizarea de workshop-uri și prezentări pe teme de comunicare, relații, nutriție, fitness, antreprenariat, meditație, printre altele, dedicate îndeosebi bărbaților.”⁵⁴ Având în spate experiența proiectului *Omega Men*, în septembrie 2017 dezvoltatorii au pus bazele ansamblului coliving *Omega House*. Această inițiativă a exprimat: „libertate, contribuție personală, și este gândită ca o casă a dezvoltării personale și a regăsirii de sine”⁵⁵.

Ciprian Jdera, unul dintre promotorii proiectului *Omega House*, a considerat că: „partea socială a comunității a contat mai mult în demararea proiectului față de implementarea unei arhitecturi de top.”⁵⁶ Rezultă de aici că unul dintre elementele de bază în jurul căruia s-a dezvoltat ansamblul îl reprezintă coeziunea socială a comunității, cel puțin la nivel de viziune și misiune. Aceasta vine în sprijinul primei ipoteze a studiului nostru, și anume că există coeziune socială în comunitățile intenționale contemporane (în

⁵³ Sursă: <https://www.omegahouse.ro/>

⁵⁴ Ibidem

⁵⁵ Interviu – vezi anexa 2

⁵⁶ Ibidem

cazul de față, la cele de tip coliving). Din punctul de vedere al publicului-țintă, această comunitate coliving s-a adresat în special:

„oamenilor din orice colț al lumii, fie ei exploratori, digital nomads, fie localnici care doresc să experimenteze viitorul astăzi. Este pentru oameni liberi, cu inima larg deschisă, inteligenți, inovatori. Oameni care înțeleg puterea comunității și care aleg un stil de viață concentrat pe valoare, creștere și contribuție.”⁵⁷

Prin această descriere, se confirmă faptul că *Omega House* a fost o comunitate intențională, deoarece s-a exprimat clar și concis o *intenție* din partea promotorilor proiectului de a atrage membri cu un anumit profil social și psihologic care să fie în concordanță cu valorile promovate: „Viziunea este construită pe valori, precum implicare în comunitate, libertate, inovație...”⁵⁸. Au fost căutați oameni care își asumă apartenența la comunitate, au un stil de viață compatibil și sunt înclinați către experimentarea unei soluții de locuire alternativă. Acest deziderat a fost subliniat de către Ciprian Jdera, care a afirmat în interviu faptul că, în principal, locuitorii ansamblului au fost: „români, oameni în căutare de altceva, de o anumită libertate, și străini, în special digital nomads”⁵⁹. Sociabilitatea și angajamentul față de comunitate, promovate de *Omega House* sunt în conformitate cu definiția propusă de CUSHMAN & WAKEFIELD (2019, p. 23) și pe care am detaliat-o anterior în lucrare: „O clădire multi-familială cu un scenariu coliving este una în care comunitatea și împărtășirea spațiilor comune sunt fundamentale”.⁶⁰

„Locuirea în sistem coliving este pentru aceia care au înțeles că acasă este mai mult decât locul în care dormi sau în ale cărui acte este trecut numele lor. Este pentru cei care vor să fie conectați tot timpul cu oameni de calitate, care nu-și doresc să piardă vremea în trafic, care își clădesc stilul de viață pe libertate, diversitate, deschidere și inovație.”⁶¹

Din punctul de vedere al încadrării în mișcarea globală a comunităților intenționale contemporane, viziunea *Omega House* a propus: „o comunitate

⁵⁷ Sursă: <https://www.omegahouse.ro/>

⁵⁸ Ibidem

⁵⁹ Interviu – vezi anexa 2

⁶⁰ Vezi secțiunea 2.1.4.3. Coliving

⁶¹ Sursă: <https://www.omegahouse.ro/>

de coliving-uri în jurul lumii, fiecare dintre ele creând o oază de libertate, bunăstare, creștere și dezvoltare a unicității personale”⁶². Această perspectivă se încadrează în modul în care marii operatori de coliving dezvoltă ansamblurile la nivel internațional, același operator având clădiri în orașe, țări sau chiar pe continente diferite, tendința generală fiind aceea de a realiza o rețea cât mai extinsă de ansambluri pentru a răspunde cerinței de mobilitate a clienților, și nu de a dubla proprietățile din același oraș. Ca scenariu de extindere, fondatorii *Omega House* au avut în vedere și dezvoltarea unei comunități intenționale de tip ecovillage în zona Băile Herculane, care să cuprindă locuințe unifamiliale realizate pe baza principiilor arhitecturii biomimetice, acest proiect fiind în cele din urmă abandonat.

2.2. DOTĂRI

Ansamblul *Omega House* a avut la bază 10 unități de locuit, în sistem cameră individuală (dublă), cu baie proprie, sau cameră comună (triplă sau cvadruplă), cu baie proprie, la care s-au adăugat spațiile de depozitare aferente și terase exterioare, în cazul camerelor de la mansardă care erau orientate către stradă.

Pe lângă acestea au fost oferite diverse dotări cum ar fi:

- Acces la bucătărie complet utilată;
- Mașină de spălat, uscător, fier de călcat, masă de călcat, uscător de păr;
- Curățenie în cameră, lenjerii, prosoape;
- Acces la zona de lounge, display multitouch, dvd player, selecție filme, Netflix;
- Acces la camera de muzică, pianină electronică, chitară, sistem sonorizare;
- Acces internet, all-in-one pc, imprimantă;
- Acces la bibliotecă;
- Cafenea și închiriere săli;
- Coworking space;
- Acces la comunitatea Omega și evenimentele de networking.

Alături de funcțiunea de locuire în sistem coliving, *Omega House* a avut și o zonă de birouri coworking atât pentru cei care au locuit în ansamblu, cât și pentru persoanele din exterior care doreau să utilizeze doar acest serviciu.

⁶² Ibidem

Potrivit informațiilor preluate de pe site-ul oficial, dotările coworking au inclus:

- Acces la bucătărie;
- Acces la curtea interioară;
- Acces la sala de muzică, instrumente muzicale;
- All in one desktop, imprimantă, ecran interactiv multitouch, Playstation, board games;
- Sală de conferințe, studio omega, bar;
- Cutie de depozitare;
- Acces la zona de relaxare;
- Acces la comunitatea Omega și evenimentele de networking;
- Adresă de corespondență, primire pachete.

La acestea s-a adăugat un spațiu de alimentație publică, *cafeneaua*, care putea fi folosită nu doar de membrii comunității, ci și de persoanele din afară. Prin poziționarea în apropierea intrării în clădire, ea se deschidea către spațiul public printr-o terasă exterioară (Figura 16).

Figura 16. Cafenea *Omega House*.
Sursa: <https://www.omegahouse.ro/>, 2020.

La interior, învecinată cafenelei se găsea *sala de conferințe*, complet echipată și amenajată ca un spațiu flexibil ce se putea adapta scenariilor evenimentelor găzduite, cum ar fi business networking, workshop-uri și conferințe pe teme educative, seri sociale, evenimente muzicale.

Capacitatea acesteia era de 40 de locuri, în configurația tip teatru, și de 30 de locuri, în configurația cu mese. Sala avea totodată deschidere către curtea interioară a ansamblului și acces la o bucătărie complet echipată. Când nu găzduia evenimente, această sală devenea un spațiu de *lounge*.

Studio-ul era o cameră multifuncțională, cu baie proprie, situată la etajul 1 și care putea fi folosită ca studio fotografic, sală de ședințe sau interviuri, spațiu privat de lucru (Figura 17).

Figura 17. Studio *Omega House*.

Sursa: <https://www.omegahouse.ro/>, 2020.

Bucătăria comună, care se deschidea către curtea interioară, era destinată atât comunității coliving, cât și celor care utilizau zona de birouri coworking, putând, de asemenea, să deservească și sala de conferințe.

Observăm că, din punct de vedere funcțional, ansamblul oferea utilizatorilor săi toate spațiile și dotările pe care exemplele internaționale de coliving le propun. *Omega House s-a pliat astfel pe schema consacrată din*

punct de vedere spațial și funcțional a acestui tip de comunitate intențională (CUSHMAN & WAKEFIELD, 2019), (Kumar & Hatti, 2019).

2.3. LOCALIZARE

Coliving-ul *Omega House* era poziționat în zona centrală a Bucureștiului, între Parcul Ioanid și Piața Spania, pe strada *Aurel Vlaicu nr. 20* (

Figura 18 18). Amplasamentul era bine conectat la rețeaua de transport public, acesta fiind la o distanță de 3 minute de mers pe jos față de cea mai apropiată stație de autobuz (Piața Spania) și la 10 minute de mers pe jos până la stația de metrou Piața Romană. În zona din imediata apropiere se remarcă o concentrație mare de funcțiuni propice locuirii, cum ar fi:

- Parcuri și spații verzi (Parcul Ioanid, Parcul Grădina Icoanei);
- Unități de învățământ (Grădinița Germană "Kinderlachen", Ioanid Preschool, Grădinița nr. 257, Colegiul Național "Școala Centrală", Academia de Studii Economice);
- Funcțiuni culturale (Cinema Elvira Popescu, Institutul Francez, Teatrul Bulandra, Teatrul Țândărică, Fundația Lowendal);
- Centre medicale și farmacii (Centrul medical Sanamed, Spitalul Clinic Dr. Ion Contacuzino, Spitalul de Oftalmologie, 3 farmacii);
- Alimentație publică (un număr mare de restaurante, cafenele și baruri: Unico Vero, Capriccio, Serendipity, Maison 13, Gargantua, Il Villagio, Lente, Shift Pub, El Pato, Casa Universitarilor);
- Comerț (ex. Mega Image Concept Store - Piața Gemeni);
- Lăcașe de cult (Biserica Icoanei, Schitul Darvari, Biserica Anglicană).

Prin această localizare, *Omega House* a îndeplinit criteriile pe care majoritatea imobilelor coliving le urmăresc legate de acest subiect. Referitor la distanța față de centrul orașului, ansamblul se găsea la 1.5 km față de punctul 0 de la Universitate, sprijinind prin aceasta rezultatele studiului realizat de Grasso (2018) care arată că 75% dintre proiectele coliving se găsesc pe o rază de 5 km față de centrele localităților. Legat de conexiunea cu rețeaua de transport în comun, poziționarea *Omega House* la 3 minute de mers pe jos până la autobuz și 10 minute de mers pe jos până la metrou se înscrie în rezultatele aceluiași studiu care stipulează faptul că 100% dintre ansamblurile coliving sunt poziționate la mai puțin de 10 minute de mers pe

jos până la stațiile de transport public. Numărul mare de funcțiuni complementare la o distanță mai mică de 1 km în jurul amplasamentului contribuie la sporirea calității locuirii în ansamblul studiat. Toate acestea ne confirmă faptul că *Omega House* a respectat principiile coliving legate de poziționarea în mediul urban.

Figura 18. Localizare *Omega House*.

Sursa: Autorul, 2020.

2.4. CONTEXTUL URBAN

Coliving-ul *Omega House* a fost situat într-o zonă care, din punct de vedere funcțional, prezintă un caracter variat și în care predomină locuirea individuală și colectivă. Din punctul de vedere al regimului de înălțime, majoritatea clădirilor au un regim mic (P, P+1), printre acestea regăsindu-se punctual și clădiri cu regim mediu de până la P+4.

La nivel morfologic, raportul dintre construit și neconstruit ne indică o densitate medie a zonei, clădirile fiind contrabalansate de spații libere organizate în multe cazuri sub formă de curți intens plantate. Țesutul are un parcellar dezvoltat organic, dar și ansambluri organizate unitar, cum ar fi

lotizarea și parcul Ioanid. Modul de ocupare a terenului este dominat de clădiri izolate care urmăresc o aliniere către stradă, iar în zonele în care țesutul urban este alcătuit din parcele lungi și înguste, clădirile tind să ocupe un procent important și să fie alipite la calcan pe una sau două laturi. Arealul se remarcă din punct de vedere stilistic și compozițional printr-o concentrație mare de clădiri și ansambluri valoroase ce variază de la exemple de arhitectură eclectică, neoromânească sau modernistă până la inserții contemporane.

Situl pe care era construit coliving-ul are o formă trapezoidală și alungită, cu deschidere la strada Aurel Vlaicu pe una dintre laturile scurte pe unde se făcea și accesul (Figura 19). Clădirea se învecina la Nord și la Est cu un imobil de locuințe colective (P+3+4R), la Sud cu o locuință individuală (P, parțial P+1), la Vest cu strada Aurel Vlaicu, iar vizavi se afla o locuință individuală (P).

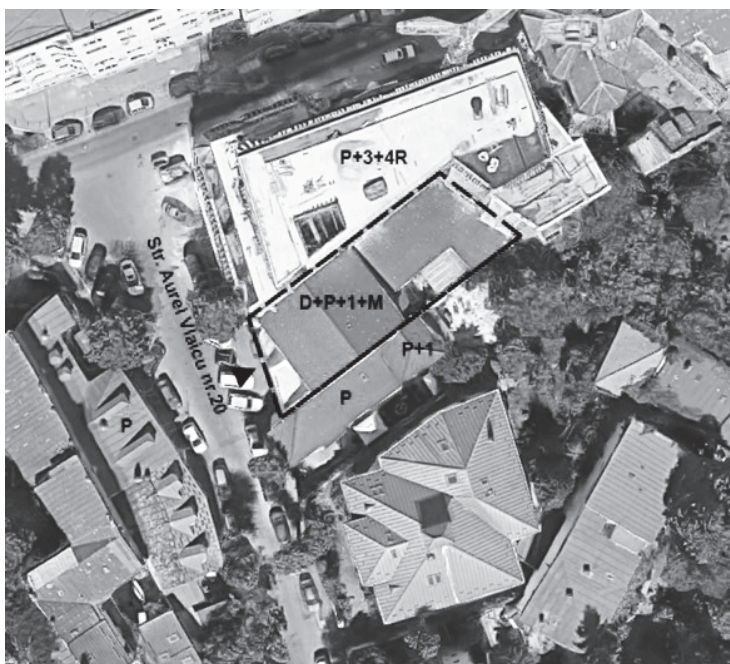

Figura 19. Contextul urban al *Omega House*.
Sursa: Autorul, 2020.

Clădirea *Omega House* avea un regim de înălțime D+P+1+M și era alipită la calcan pe trei laturi. Pe latura dinspre stradă se dezvoltă până la aliniament, la fel ca cele două clădiri cu care se învecina. Imobilul a funcționat o perioadă drept clinică stomatologică, iar ulterior a suferit modificări parțiale pentru a putea fi adaptat schemei de coliving. Acest parcurs vine să întărească rezultatele studiului realizat de Grasso (2018) care arată că majoritatea proiectelor coliving (77%) sunt în clădiri vechi transformate, spre deosebire de cele în clădiri noi, gândite special pentru această funcțiune.

2.5. ORGANIZAREA GENERALĂ A CLĂDIRII

Distribuția funcțională a spațiilor interioare pe cele 4 niveluri ale coliving-ului era următoarea:

- La demisol - 2 camere de locuit cu 2 băi individuale, 2 grupuri sanitare (pentru femei și bărbați) care deserveau cafeneaua și sala de conferințe de la parter, spațiu tehnic, adăpost pentru protecție civilă, circulații;
- La parter – vestibul acces, cafenea, spații de birouri coworking, sală multifuncțională de conferințe, bucătărie comună, circulații;
- La etaj – 4 camere de locuit cu 4 băi individuale, cameră multifuncțională „studio” cu baie proprie, circulații;
- La mansardă – 2 camere de locuit cu 2 băi individuale, 2 camere de locuit cu 2 băi individuale și terase proprii, circulații.

Amplasarea acestor funcțiuni și relațiile spațiale dintre ele se pot observa pe planurile celor 4 niveluri (Figura 20) (relevul realizat de către autor în anul 2019).

Bilanțul spațial și indicatorii urbanistici:

- Suprafață teren = 365 m²;
- Suprafață construită totală = 881 m² din care
S demisol = 186 m², S parter = 290 m², S etaj = 220 m²,
S mansardă = 185 m²;
- Suprafață utilă totală = 641 m² din care
S demisol = 134 m², S parter = 210 m², S etaj = 165 m², S
mansardă = 135 m²
- P.O.T. = 87%, C.U.T. = 2,4.

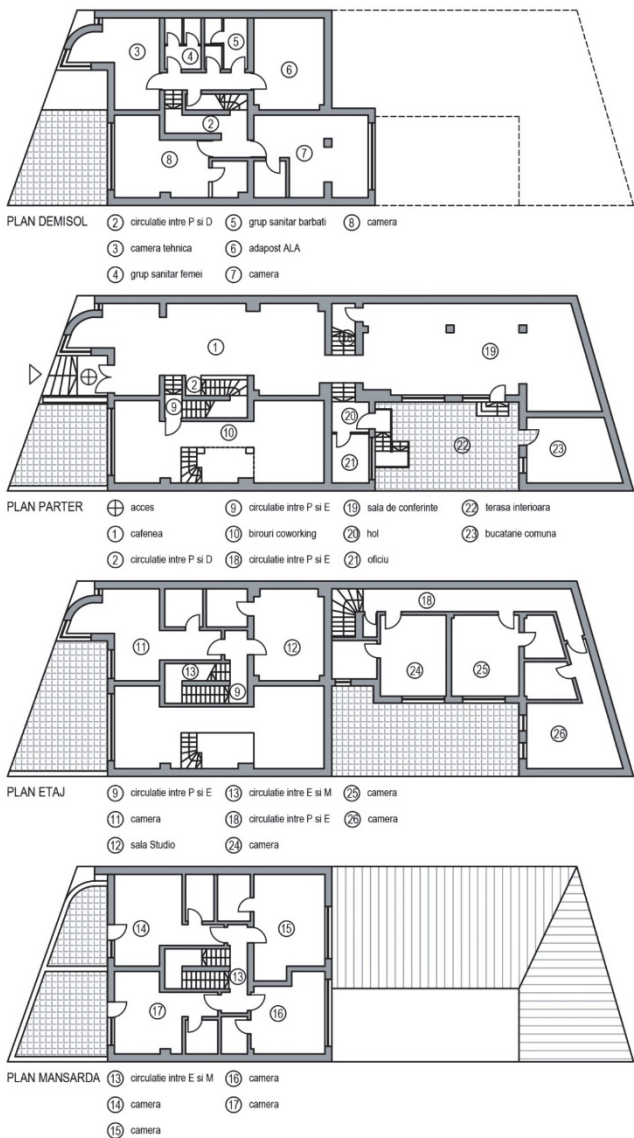

Figura 20. Releveu *Omega House* – funcțiuni.
Sursa: Autorul, 2019.

2.6. SPACE SYNTAX – ORGANIZAREA SPAȚIALĂ A ANSAMBLULUI

Metoda de analiză spațială denumită *Space Syntax* a fost introdusă de Hillier și Hanson în 1984 prin lucrarea „The Social Logic of Space” și are la bază ideea conform căreia activitățile umane sunt influențate de modul în care sunt organizate clădirile și spațiile. Clădirile au codificate în ele informații sociale și simbolice care influențează tiparul spațial și activitățile umane care se desfășoară în ele. Conform cercetătorilor, configurația spațială poate să fie analizată și astfel informațiile sociale să fie decodificate într-un mod independent de opiniile personale și de judecățile utilizatorilor sau ale locuitorilor. Pe baza analizei configurației spațiale, se poate astfel înțelege, într-o perspectivă aproape matematică, *logica socială a spațiului* (Hanson, 1998). *Space Syntax* devine o teorie spațială a sistemelor de interacțiuni (sociale) care ajută arhitecții și urbanistii să descifreze efectele sociale ale proiectelor lor (Hagbert, Larsen, Thorn, & Wasshede, 2020). Spațiul este esențial pentru societățile umane pentru că reprezintă un vehicul de transmitere a informațiilor culturale prin forma și organizarea sa. Relația unei anumite forme fizice sau a unei structuri spațiale cu circulația oamenilor, cu activitățile programate sau spontane, produce efecte asupra gradului de integrare sau segregare a unui spațiu în ansamblu.

Metoda propune 3 tipuri de analiză prin care se reliefează relațiile spațiale atât printr-o exprimare grafică, cât și printr-o exprimare analitică, algebrică: analiza de acces, analiza axială și analiza de vizibilitate. În cazul *analizei de acces*, elementele constitutive sunt spațiile și relațiile dintre ele. În reprezentarea grafică a acestei analize, spațiile sunt indicate printr-un simbol numerotat, iar circulațiile directe dintre spații sunt marcate prin linii drepte între simboluri. Se obține astfel o imagine clară și intuitivă a configurației spațiale a clădirii sau ansamblului analizat pe care Hillier & Hanson (1984) au denumit-o „justified acces graph” sau mai simplu „J graph”⁶³. În funcție de cum arată acest *J graph*, se poate face o caracterizare directă a configurației spațiale prin anumite variabile, cum ar fi adâncimea (*depth*) sau inelul (*ring*). Pe baza acestora se identifică cât de integrat este un spațiu în schema generală (*integration*) sau prezența căilor de circulație alternative între spații, care dau un caracter inelar schemei (*ringiness*). Pe lângă conectarea multiplă a spațiilor, configurațiile inelare oferă și posibilitatea locuitorilor de a evita controlul social al comunității, în timp ce

⁶³ Pe parcursul lucrării vom folosi termenul „J graph” pentru a ne referi la schema logică a configurației spațiale a clădirilor, conform Hillier & Hanson (1984).

spațiile de tip fundătură limitează această posibilitate (Vestbro & Horelli, 2012). Graficele puțin adânci vor fi, din punctul de vedere al configurației, mai bine integrate, cu o valoare mare a integrării, iar graficele adânci vor exprima o configurație segregată, cu o valoare mică a integrării (Hanson, 1998). Din punctul de vedere al conotațiilor sociale, în Space Syntax sunt importanți doi descriptori: adâncimea (depth), în relație cu exteriorul, și integrarea (integration), în relație cu structura internă (Hanson, 1998).

În cercetarea noastră, am aplicat analiza spațială Space Syntax asupra ansamblului coliving *Omega House* pentru a descrie organizarea spațială internă, cu accent pe caracteristicile ce au influențat interacțiunile sociale. Am preluat varianta simplificată de analiză pe care au utilizat-o Hagbert, Larsen, Thorn, & Wasshede (2020) în cercetarea lor asupra unui număr mare de ansambluri cohousing din Europa. În acest studiu, Space Syntax nu este folosită ca instrument de cercetare cantitativă în care se cuantifică matematic descriptorii, ci este întrebuințată ca un instrument de cercetare calitativă ce urmărește să descrie un anumit caracter spațial. Ea i-a ajutat pe cercetători să investigheze relația dialectică dintre logica internă a comunităților și detașarea sau deschiderea acestora față de mediul exterior. Fiind utilizată ca o unealtă heuristică, și nu ca o tehnică precisă de măsurare, această variantă de analiză spațială gravitează în jurul conceptelor de *transpațial* sau *spatial solidarity* și *distributed (ringy)* sau *non-distributed (tree-like)*. Caracterul „transpațial” al unui ansamblu este determinat de modul în care acesta se raportează la exterior și este specific unor spații interioare care au o structură omogenă, puternică și care se detașează printr-o limită fermă de exterior, precum în cazul locuințelor colective moderniste (ex. *Unité d’habitation*). Prin contrast, caracterul de „spatial solidarity” al unui ansamblu presupune o limită permeabilă ce permite contactul dintre structura interioară și exterior, favorizând astfel interacțiunile, cum este în cazul orașelor-grădină ale lui Ebenezer Howard. Caracterul „distributed” (ringy) se manifestă în acele configurații spațiale în care un spațiu poate fi accesat din exterior sau din alte spații prin mai multe căi, iar caracterul „non-distributed” (tree-like), atunci când spațiul nu poate fi accesat decât printr-un alt spațiu, printr-o singură cale de circulație.

Aplicând acești descriptori configurației spațiale a ansamblului coliving *Omega House*, observăm că *J graph-ul* prezintă o formă arborescentă (*non-distributed*) și cu un caracter inelar redus (*ringiness mic*). Totodată, *graficul este puțin adânc (depth mic)* și este bine integrat (*integration mare*) (Figura 21).

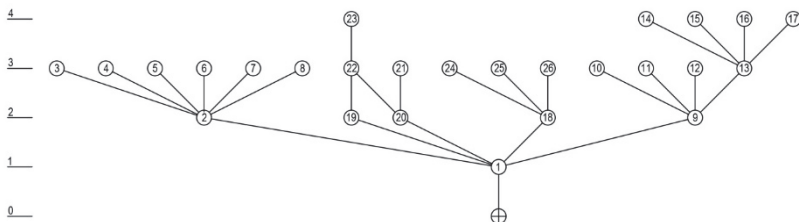

Figura 21. J graph *Omega House* conform Space Syntax.

Sursa: Autorul, 2020.

Caracteristicile J graph-ului asociat lui *Omega House* ne relevă o structură spațială internă care era adecvată pentru susținerea interacțiunilor sociale dintre membrii comunității, fapt confirmat și prin intermediul observațiilor directe pe care le-am făcut în timpul vizitelor de studiu. Din acest punct de vedere, cele mai active zone pentru contactul social spontan au fost circulațiile, iar pentru activitățile planificate au fost spațiile comune interioare, în special cafeneaua care, prin poziționarea sa favorabilă în cadrul ansamblului, a reprezentat spațiul cel mai bine integrat în schema funcțională, având un rol central și de distribuție către celelalte spații. Aceste rezultate obținute prin corelarea datelor din analiza Space Syntax cu cele din observațiile directe, confirmă concluziile cercetării realizate de Palm Linden (1992) pe un număr consistent de ansambluri cohousing din Suedia (peste 40 de unități).

Folosind analiza Space Syntax suplimentată de observațiile directe și interviuri cu membrii comunităților, cercetătoarea și-a concentrat studiul pe zonele de tranziție, cum ar fi scările sau coridoarele, și care reprezintă locurile în care sfera privată interferează cu sfera comunității. Concluziile studiului subliniază importanța acestei zone de tranziție cu caracter semi-privat în realizarea contactelor sociale dintre membrii comunității (Palm Linden, *Community and Privacy in the Swedish Collective House*, 1992). Urmărind relația dintre structura spațială și viața socială, Palm Linden a descoperit că majoritatea ansamblurilor cohousing analizate au un sistem spațial adânc și în care spațiile de tranziție, cum ar fi coridoarele, sunt sub formă de fundături (cul-de-sac), iar spațiile de trecere cu caracter inelar (ringy) sunt mai rare. Deși sunt mai bine integrate în schema spațială, aceste spații *ringy* nu sunt însoțite de către membri pentru că sunt tranzitate de un număr mare de persoane, tocmai deoarece oferă posibilități variate de conexiune și circulație între diverse alte spații. Spațiile de tip fundătură, care nu sunt străbătute la fel de intens, au un caracter mai privat

și sunt folosite de către membrii ale căror spații de locuit debușează în ele, aceștia mobilându-le sau decorându-le într-un stil personal. Poziționarea spațiilor comune în apropierea intrării încurajează întâlnirile spontane dintre membrii comunității mai bine decât spațiile poziționate în adâncimea schemei spațiale (Hagbert, Larsen, Thorn, & Wasshede, 2020). Prin acest studiu, Palm Linden demonstrează totodată și rolul important al localizării spațiilor comune în utilizarea spontană a acestora.

2.7. SPAȚIILE COMUNE INTERIOARE

Spațiile comune interioare din *Omega House* au fost reprezentate de cafenea, sala de conferințe, care în afara evenimentelor se transforma într-un spațiu lounge pentru comunitate, și bucătăria comună. Acestea spații ofereau oportunități pentru interacțiuni sociale între membrii coliving-ului. Prin analiza J graph-ului, putem remarca faptul că zona de cafenea a deținut o poziție centrală în ansamblu, fiind spațiul cel mai bine irigat de circulații, acesta având și rol de distribuție (Figura 22,

Figura 23). Această poziționare a respectat principiul formulat de McCamant & Durrett (1994) și confirmat de studiul lui Palm Linden și care presupune ca spațiile comune să fie centrale și amplasate lângă circulațiile principale (Vestbro & Horelli, 2012).

La nivelul parterului, cafeneaua era situată în imediata apropiere a intrării în clădire, în relație cu terasa exterioară. Această localizare a fost oportună pentru că oferea teighelei cafenelei, care îndeplinea și rolul de recepție a cazării coliving, un punct cu maximă vizibilitate asupra intrării în ansamblu și a fluxului principal de circulație. Prin contrast, sala de conferințe și bucătăria comună erau poziționate periferic în cadrul schemei spațiale a parterului. Această relativă izolare prezenta avantajul că atunci când erau organizate evenimente în sala de conferințe, acestea nu încurcau circulația și interacțiunile în restul ansamblului. Sala de conferințe permitea utilizări și mobilări variate, în funcție de activitățile pe care le găzduia, dovedind astfel flexibilitate. Toate spațiile comune erau finisate și mobilate cu un grad de calitate ridicat.

Spațiile comune interioare din coliving-ul Omega House erau în conformitate cu principiile de design stipulate de cercetările internaționale care subliniază că aceste spații trebuie să fie centrale, flexibile, accesibile și de bună calitate, referitor la finisaje și mobilier (Williams, 2005). Considerăm că, prin aceste calități, spațiile comune analizate îndeplineau din punct de

vedere arhitectural, criteriile necesare pentru a încuraja și susține interacțiunile sociale active, formale sau informale, dintre membrii comunității.

Totodată, subliniem faptul că închiderile acestor spații erau caracterizate de o transparență fizică. În cazul sălii de conferințe, peretele de închidere dinspre curtea comună era prevăzut cu vitraje ample, iar accesul dinspre cafenea se făcea printr-o ușă dublă complet vitrată. Aceste detalii de design, prin care era susținută vizibilitatea asupra funcțiunilor comune dinspre spațiile intens tranzitate, erau conforme cu abordarea practicii internaționale (Cojan, 2016).

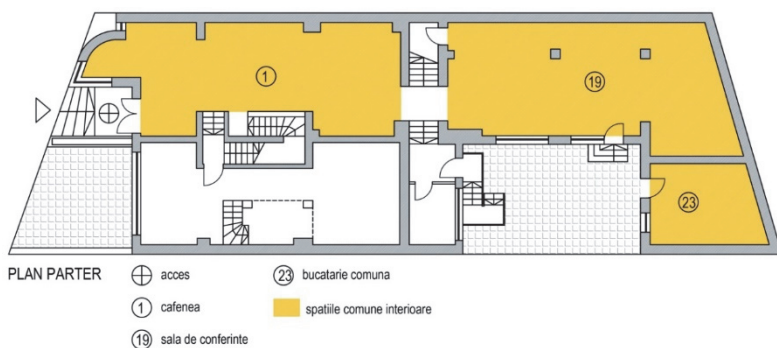

Figura 22. Plan parter *Omega House* – spațiile comune interioare.
Sursa: Autorul, 2020.

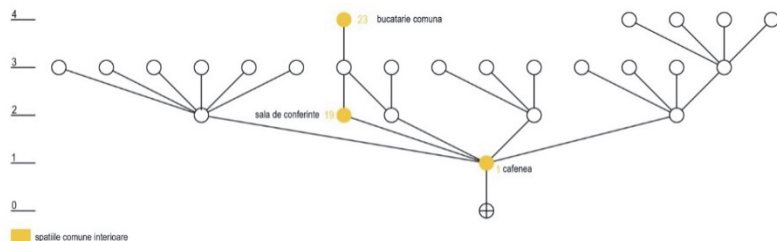

Figura 23. J graph *Omega House* – spațiile comune interioare.
Sursa: Autorul, 2020.

2.8. SPAȚIILE COMUNE EXTERIOARE

Omega House avea 2 spații comune exterioare: o curte interioară, cu deschidere către Sud, și o terasă exterioară, extindere a cafenelei, cu deschidere către spațiul public și stradă (Figura 24). Terasa exterioară acționa ca un filtru între spațiul public, stradă și zona de birouri coworking de la parterul clădirii (Figura 25). Prin această intermediere și prin retragerea locală de la aliniament, erau susținute intimitatea și liniștea necesare unei funcțiuni în care aveau loc activități ce presupuneau un grad ridicat de concentrare (birouri). Curtea interioară era amplasată în schema funcțională într-o poziție favorabilă. Analizând J graph-ul (Figura 26), observăm că acest spațiu era bine integrat și se afla pe o ramură cu caracter inelar pronunțat (*ringiness* mare), el putând fi accesat prin două circulații, din hol (poziția 20) sau din sala de conferințe (poziția 19). Prin această localizare, curtea interioară putea susține o serie de activități sociale ale comunității, confirmând ceea ce Cooper-Marcus (2000) a indicat, și anume că prezența acestor spații exterioare comune conduce la un simț al comunității mai puternic, în special când acestea sunt poziționate mai izolat și nu sunt tranzitate intens de străini.

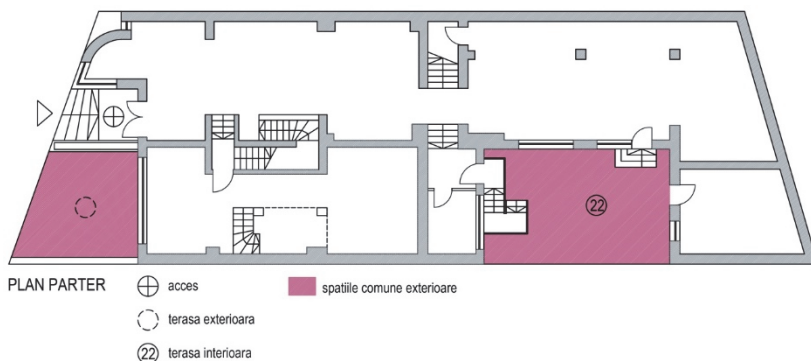

Figura 24. Plan parter *Omega House* – spațiile comune exterioare.
Sursa: Autorul, 2020.

Figura 25. Zona de intrare cu terasa exterioară *Omega House*.
Sursa: <https://www.omegahouse.ro/>, 2020.

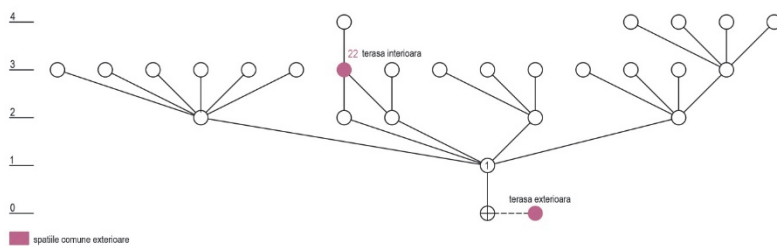

Figura 26. J graph *Omega House* – spațiile comune exterioare.
Sursa: Autorul, 2020.

2.9. SPAȚIILE DE TRANZIȚIE

În cadrul *Omega House*, spațiile de tranziție erau constituite din coridoarele de circulație și scările de acces la diferitele niveluri. Acestea erau poziționate în cadrul schemei funcționale, într-un mod care eficientiza circulația și reducea lungimile de parcurs (Figura 28). Din punctul de vedere al suprafețelor, se remarcă faptul că aceste spații aveau o proporție potrivită în raport cu spațiile pe care le deserveau, aria totală a lor fiind de 71 m², ceea ce reprezintă 11% din aria utilă totală a clădirii (641 m²). La nivelul J graph-ului, spațiile de tranziție sunt pe un nivel median de integrare (2) în schema spațială, cu excepția spațiului numărul 13 care se află pe nivelul 3 de integrare (Figura 27).

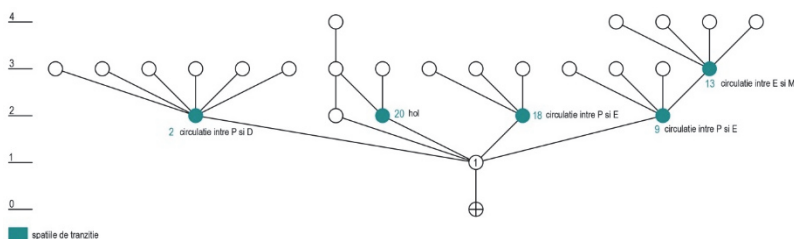

Figura 27. J graph *Omega House* – spațiile de tranziție.

Sursa: Autorul, 2020.

Spațiile de tranziție deserveau alte funcțiuni care se prezintă în J graph sub formă de ciorchini (clusters). Excepția o reprezenta spațiul de tranziție 9 care este singurul de acest tip, direct conectat cu un alt spațiu de tranziție 13. Prin această grupare sub formă de ciorchini a unui număr mic de spații servite care debușau în spațiile de tranziție se susținea proximitatea, care avea efecte asupra întăririi comunicării și apropierii dintre membrii comunității, în special între vecinii din același ciorchine. Având posibilitatea de a socializa în grupuri mai mici, utilizatorul capătă libertatea de a-și alege contextul social (Constantinescu Ștefănel, 2017). *Trăsăturile schemei spațiale a coliving-ului Omega House confirmă rezultatele cercetărilor internaționale care demonstrează că spațiile de tranziție sunt locurile principale în care se petrec interacțiunile pasive, informale* (Hoppenbrouwer, 2019).

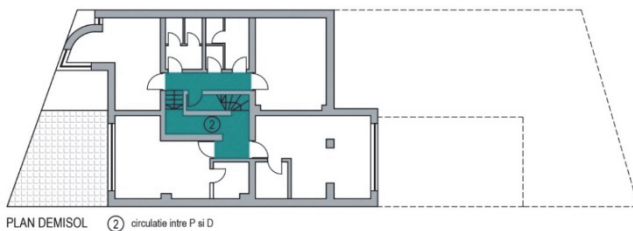
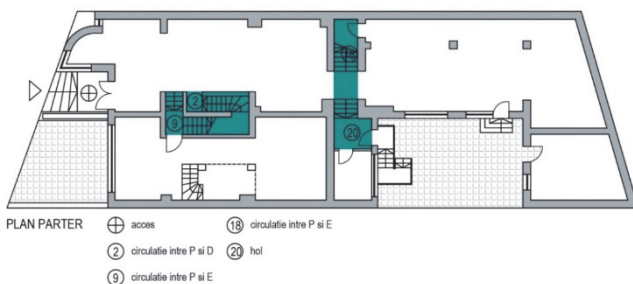
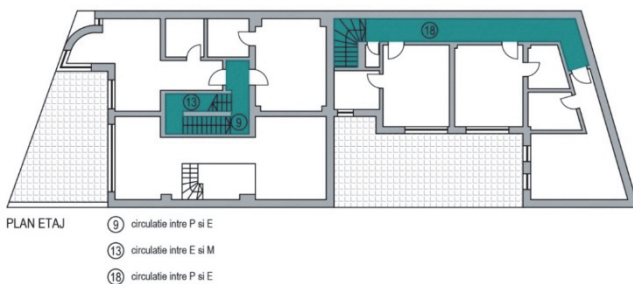
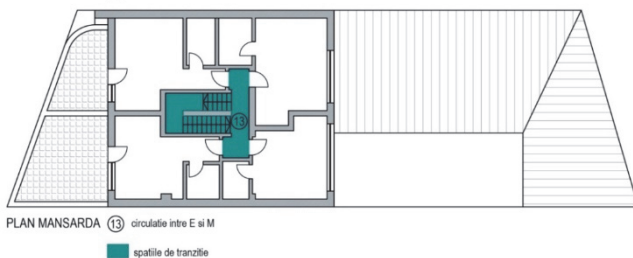

Figura 28. Planuri *Omega House* – spațiile de tranziție.
Sursa: Autorul, 2020.

Dacă pătrundem mai adânc în schema spațială, către sfera privată, observăm că relația dintre spațiile de tranziție (coridoare) și unitățile private (camerele de locuit) era intermediată printr-o zonă-tampon aflată în interiorul camerelor de locuit și care cuprindea un hol minimal și o baie proprie (Figura 29). Această zonă oferea un plus de izolare și intimitate nucleului spațiului privat care era reprezentat de dormitor. Gradarea spațiilor private de la exterior spre interior și prezența unei delimitări spațiale clare printr-un perete de compartimentare prevăzut cu ușă de acces, oferea individului un control sporit asupra centrului său locativ (Constantinescu Ștefănel, 2017).

Figura 29. Plan *Omega House* – zona-tampon a spațiilor private.

Sursa: Autorul, 2020.

2.10. CONCLUZII PARȚIALE

La finalul acestui capitol putem spune că *rezultatele analizei detaliate a comunității coliving Omega House din București se înscriu în informațiile din literatura de specialitate și confirmă rezultatele obținute de cercetările internaționale precedente.*

În acest sens, s-a arătat că *în comunitatea coliving studiată exista coeziune socială și o relație între arhitectura ansamblului și coeziunea socială. Elementele arhitecturale încurajau interacțiunea dintre membrii comunității, stimulând astfel pozitiv coeziunea socială la nivelul grupului. Calitățile spațiale și arhitecturale ale clădirii respectau principiile de design pentru contact social.*

Din punct de vedere funcțional, ansamblul oferea utilizatorilor săi toate spațiile și dotările pe care exemplele internaționale de coliving le propun. Raportat la localizare, am demonstrat că *Omega House* respecta principiile coliving legate de poziționarea în mediul urban. Configurația spațială a ansamblului avea o structură internă care era adecvată pentru susținerea interacțiunilor sociale dintre membrii comunității. Cele mai active zone pentru contact social spontan erau circulațiile, iar pentru activitățile planificate erau spațiile comune interioare, în special cafeneaua. Spațiile comune interioare din coliving-ul *Omega House* erau centrale, flexibile, accesibile și de bună calitate, fiind astfel în conformitate cu principiile de design pentru contact social. Spațiile comune exterioare îndeplineau roluri diferite, în funcție de poziționarea lor în schema spațială. Terasa exterioară acționa ca un filtru între stradă și zona de birouri coworking, iar curtea interioară, prin amplasarea sa centrală și bine integrată în ansamblu, susținea o serie de activități sociale ale comunității. Spațiile de tranziție, constituite din coridoarele de circulație și scările de acces la diferitele niveluri, erau locurile principale în care se petreceau interacțiunile pasive, informale.

Așadar, la nivelul coliving-ului *Omega House* din București, *design-ul a avut un rol important în îmbunătățirea interacțiunii sociale dintre membri.*

3. SET DE PRINCIPII DE “DESIGN PENTRU CONTACT SOCIAL”

Prima parte a lucrării a avut un caracter descriptiv și a fost organizată în jurul primului obiectiv al cercetării și anume identificarea și caracterizarea elementelor de arhitectură care îmbunătățesc coeziunea socială în comunitățile intenționale contemporane precum și a mecanismului lor de acțiune. Corelarea rezultatelor din literatura internațională de specialitate cu cele obținute prin analiza studiului de caz au relevat faptul că *existența unor strategii de design pentru contact social și implementarea acestora în comunitățile intenționale contemporane contribuie la îmbunătățirea interacțiunii sociale, putând, în consecință, să influențeze pozitiv coeziunea socială din aceste comunități.*

În continuare, partea a doua a lucrării va avea un caracter prescriptiv. Rezultatele fazei precedente sunt înglobate într-un set de principii de design pentru contact social, a căror validitate și aplicabilitate în cadrul proiectelor din România o vom detalia.

3.1. APLICABILITATEA PRINCIPIILOR DE „DESIGN PENTRU CONTACT SOCIAL”

Oportunități pentru aplicarea principiilor

Interesul manifestat de către comunitatea științifică internațională față de mișcarea contemporană a comunităților intenționale a condus la o glisare de la o poziție idealistă și subiectivă spre o poziție echilibrată în care apar analize critice și obiective. Această etapă de maturitate a studiilor care se ocupă de cohousing, coliving sau ecovillage contribuie la o mai bună înțelegere a forțelor structurale profunde care stau în spatele apariției și dezvoltării acestor comunități. Relația cu planificarea, gentrificarea, rolul administrației locale, regimul de proprietate, solidaritatea, reorganizarea modului de viață sau binomul public-privat sunt subiecte dezbătute intens în legătură directă cu aceste ansambluri de locuințe.

Absența datelor tehnice și a studiilor cantitative face dificilă stabilirea în acest moment a potențialului acestor soluții de a schimba substanțial modul de locuire contemporan. Sunt studii care arată că anumite caracteristici ale cohousing-ului se pot transfera și la alte tipologii de locuire, cum ar fi casele din mediul periurban (Tummers, 2017). Suntem de părere că acest transfer trebuie făcut precaut și doar după o analiză atentă a contextului fizic, cultural și social în care urmează să se implementeze.

Pentru studiul de față, miza acestei operații de preluare și adaptare a modelelor de locuire în comunitate se referă în special la principiile de design pentru contact social. Așa cum am demonstrat prin cercetarea noastră, aceste principii nu se aplică exclusiv comunităților de tip cohousing, ci se regăsesc și la coliving, și la ecovillage. Mergând mai departe, considerăm că o parte dintre ele pot fi introduse cu succes și în cazul altor tipologii care presupun locuirea în comun, inclusiv în cazul locuințelor colective. *Principiile de design pentru contact social trebuie înțelese în primul rând ca niște recomandări flexibile, și nu ca un set rigid de reguli.* Printre beneficiile la scară largă pe care le-ar putea aduce, punctăm:

- *Mixitatea funcțională*, grupările de locuințe pot include funcțiuni care să aducă un plus zonei în care se inserează prin oferirea unor servicii locale care să încurajeze contactul dintre locuitori;
- *Introducerea spațiilor intermediare (semi-publice)* în care au loc contactele sociale și care reprezintă un mediu favorabil pentru dezvoltarea convivialității nu doar în ansamblul propriu-zis, ci și în vecinătatea imediată.

La nivelul ansamblului de locuințe, fie că vorbim de un bloc multietajat, fie de o grupare de case individuale, este important ca arhitectul să găsească un *echilibru între spațiile private și cele comune*. Kanter (1973) ne demonstrează că succesul comunităților care au rezistat până în prezent este strâns legat de acest echilibru public-privat care se manifestă în cadrul construit. În completare, Cojan (2016) arată că succesul pe termen lung al comunităților cohousing este influențat de design prin 3 căi: *prin încurajarea contactului social, susținerea intimității locuințelor și crearea unei identități vizuale pe care membrii și-o însușesc*.

Atunci când vorbim despre unitățile locative, susținem recomandarea făcută de Choi & Paulsson (2011) ca arhitectul să proiecteze *locuințele cu un grad ridicat de flexibilitate* pentru ca acestea să se poată adapta ușor nevoilor schimbătoare ale oamenilor și pentru a se evita astfel mutatul din comunitate.

Formularea principiilor

Principiile design-ului pentru contact social a căror implementare o recomandăm se referă la:

- *Organizarea spațială a ansamblului de locuințe, astfel încât să fie susținută proximitatea;*
- *Conformarea generală prin care să se facă o gradare de la comun la privat;*
- *Introducerea spațiilor de tranziție de tip semi-public, semi-privat;*
- *Proiectarea unor spații comune generoase (interioare și exterioare), vizibile, flexibile și accesibile și care să fie poziționate central în ansamblu;*
- *Realizarea unor dotări comune flexibile, amplasate tangențial căilor majore de circulație;*
- *Deschiderea locuințelor spre interiorul ansamblului, prin vitraje și terase ample;*
- *Încurajarea vizibilității dinspre locuințe către spațiile comune;*
- *Poziționarea parcajelor la periferia ansamblului și gruparea acestora.*

În cazul ansamblurilor alcătuite din case individuale grupate în jurul unui spațiu comun central, locuințele se recomandă a fi prevăzute cu o *terasă frontală acoperită și deschisă către nucleul ansamblului*. Totodată, arhitecții ar trebui să țină cont de următoarele principii:

- *Terasa să fie inclusă în aparatul principal de acces în locuință;*

- *Dimensiunile acesteia să permită amplasarea confortabilă a unui loc de luat masa;*
- *Terasa să fie lăsată deschisă pe laturi și definită spațial printr-o balustradă de înălțime medie care să nu obtureze vizibilitatea;*
- *Accesul în casă să fie excentric față de terasă pentru a se crea o zonă generoasă într-o parte pentru luat masa sau pentru discuții;*
- *În curțile individuale frontale, tranziția de la public sau comun către privat să se facă gradual prin elemente cum ar fi gard-viu, grădină tratată diferit, ridicarea de la sol a terasei și a accesului principal;*
- *Spațiile exterioare de tip curți să aibă marginile clar definite cu ajutorul gardurilor, vegetației sau chiar prin modul de amplasare a clădirilor.*

Principiile reunite sub această metodă nu au un caracter absolut, ci ele trebuie adaptate fiecărui proiect în parte. Din acest motiv, acestea pot fi considerate mai mult ca un ghid de bune practici ce au fost confirmate empiric în timp, decât ca un set de reguli stricte.

3.2. COEZIUNEA SOCIALĂ ȘI SUSTENABILITATEA

O societate coezivă încurajează oamenii să își canalizeze împreună eforturile pentru a-și atinge obiectivele sau să își satisfacă nevoile într-un mod reciproc avantajos. Studii importante au demonstrat existența unei *legături puternice între dezvoltarea durabilă și coeziunea socială*, iar aceasta are în vedere faptul că sustenabilitatea se bazează în egală măsură pe piloni economici, sociali și ecologici (Vivas, Munoz-Torres, & Rivera-Lirio, 2014). Încă de la definirea sa în 1987, prin Raportul Brundtland al O.N.U., dezvoltarea durabilă⁶⁴ a devenit un subiect important în numeroase domenii științifice, și nu numai. Necesitatea transformării societății actuale în vederea asigurării dezvoltării generațiilor viitoare determină căutarea unor soluții care să poată fi implementate cât de curând. Referindu-se la latura socială a acestei căutări, Nichifor (2015) afirmă:

„Dimensiunea socială a sustenabilității este încă puțin explorată. Totuși, această latură ar putea să fie cheia

⁶⁴ Potrivit raportului Brundtland, O.N.U. (1987): „Dezvoltarea durabilă este cea care urmărește nevoile prezentului, fără a compromite posibilitatea generațiilor viitoare de a-și satisface nevoile lor.”

unor transformări binevenite în structura socială, inclusiv la scara comunităților. Sustenabilitatea socială motivează reinterpretarea relațiilor dintre indivizi și comunități. Întărirea comunităților urbane poate fi considerată unul dintre scopurile sustenabilității sociale.” (Nichifor, 2015, p. 5)

Chiar dacă la nivelul teoretic ideea de sustenabilitate este comună pe parcusul întregului glob, implementarea practică a conceptului este condiționată de modul particular în care diversele regiuni oferă climatul social favorabil pentru o astfel de dezvoltare (Vivas, Munoz-Torres, & Rivera-Lirio, 2014). Într-o societate dezbinată este dificil ca oamenii să se simtă responsabili pentru rezolvarea unor probleme sociale sau de mediu, de aceea promovarea unei societăți coezive le permite acestora să își îndrepte atenția spre găsirea unor soluții sustenabile. Deși în deceniile trecute dezvoltarea durabilă a fost legată în principal de aspectele ce țin de mediu și economie, în prezent există un consens asupra importanței pe care o au și aspectele sociale. Coeziunea socială suscită interesul nu doar al oamenilor de știință, ci și al autorităților. În contextul contemporan al provocărilor climatice, căutarea unor alternative la modurile în care locuim, circulăm, ne hrănim și ne dezvoltăm poate conduce la o scădere a impactului antropic asupra mediului înconjurător și la care așezările urbane contribuie major (Nichifor, 2015). De aceea, apariția și dezvoltarea unor tipologii alternative de locuire, așa cum sunt cele specifice comunităților contemporane intenționale, poate oferi răspunsuri viabile.

În cazul comunităților de tip *ecovillage*, *accentul pus pe sustenabilitate este o trăsătură fundamentală* care se regăsește în însăși definiția tipologiei. Acest principiu devine fundamental nu doar în proiectarea și realizarea ansamblului, ci și în organizarea comunității. Principalele mijloace prin care este susținută sustenabilitatea sunt: eficientizarea proceselor de consum și reciclare, practicarea grădinaritului de subzistență sau utilizarea materialelor și tehnicilor de construcție prietenoase cu mediul. Prin scopul lor, comunitățile *ecovillage* urmăresc o schimbare a stilului de viață dominant, bazat pe consumerism și care a accelerat diverse dezechilibre ale mediului înconjurător.

Dacă la tipologia *ecovillage* sustenabilitatea este urmărită în mod explicit, în tipologia *cohousing* aceasta își găsește o aplicabilitate implicită. Nelson (2018) demonstrează că locuințele din ansamblurile *cohousing*, chiar dacă nu își propun să fie ecologice, sunt din start o soluție mai eficientă din punctul de vedere al mediului decât o casă individuală izolată, la același preț. Aceasta se datorează, pe de-o parte, utilizării în comun a spațiilor, resurselor

sau dotărilor și, pe de altă parte, potențialului de a instala cu ușurință sisteme de producere a energiei regenerabile sau de alimentare cu apă care să nu fie branșate la sistemul național, ci branșate eficient la sistemul local sau care să fie în totalitate independente (off-grid). Cohousing-ul promovează, printre altele, conștiința ecologică și ambiția unui trai cu impact redus asupra mediului, mișcarea fiind în avanposturile design-ului sustenabil.

Din perspectivă inginerască, Tummers (2017) confirmă, prin studiul său amplu, faptul că locuințele grupate oferă posibilități suplimentare pentru implementarea cu succes a sistemelor de refolosire parțială a apei, cum ar fi de exemplu utilizarea apei de ploaie pentru irigarea curților și spațiilor verzi comune. Această soluție este relevantă nu doar pentru tipologia cohousing, ci și pentru alte moduri de locuire urbană în care se dorește punerea în operă a unor sisteme și rețele descentralizate. Folosirea unor circuite locale de energie solară sau de căldură conduce la o mediere mai eficientă a relației dintre sursă, rețea și utilizator. Un punct-cheie pentru proiectanți este dezvoltarea unor fluxuri cu impact redus (low-impact flows) care se pot implementa de la nivel de clădire individuală până la nivelul rețelei generale. Rezultatele cercetării lui Tummers (2017) subliniază importanța spațiului comun exterior din incinta ansamblurilor cohousing ca teren de inovare pentru folosirea tehnologiilor de reducere a impactului asupra mediului, cum ar fi utilizarea energiei solare, captarea și purificarea apei sau reducerea efectelor de insulă de căldură. Utilizarea spațiilor de tip semi-privat este importantă pentru că aceste spații acționează ca un tampon termic între temperatura exterioară și temperatura din locuință, contribuind astfel la o economie de energie.

Tendința de planificare a comunităților cohousing sub formă de ansambluri grupate (clustere) permite o amprentă la sol mai mică a locuințelor în favoarea spațiului liber comun, aducând beneficii din punctul de vedere al economiei de materiale de construcții sau al reducerii costurilor de întreținere, toate acestea având un impact direct asupra sustenabilității și accesibilității economice (Holtzman, 2010). De asemenea, prin gruparea locuințelor, rețelele de utilități sunt mai scurte față de scenariul unor case izolate, iar aceasta contribuie la economia de materiale.

Amplasarea parcărilor auto la periferia ansamblului de locuințe și comasarea lor prezintă avantaje din punct de vedere ecologic, în special prin reducerea suprafeței carosabile. Pe de-o parte, se eliberează terenul adiacent caselor și care ar fi fost destinat parcărilor individuale, acesta putând fi plantat cu copaci, iar, pe de altă parte, se eliberează interiorul ansamblului de circulațiile auto și astfel se poate mări zona verde centrală. Aceste măsuri contribuie direct la reducerea efectului de „insulă de căldură”.

Toate aceste principii arhitecturale care încurajează latura ecologică și-au făcut recent apariția în comunitățile intenționale de tip cohousing care sunt, în mod tradițional, dominate de o abordare de design pentru contact social. Cu acest scop, s-a dezvoltat ceea ce Nelson (2018) denumește „*eco-cohousing*”⁶⁵, care reprezintă un cohousing dedicat unor obiective ecologice. Cercetătoarea punctează o serie de beneficii pe care eco-cohousing-ul le prezintă:

„Eco-cohousing are potențial pentru economii substanțiale ca rezultat al unui design ecologic și pentru încurajarea unor obiceiuri sustenabile ca beneficiu colateral ce rezultă din funcțiile sociale și comunitare. Beneficiile comune includ posibilitatea de îngrijire a copiilor și de divertisment în comunitate, fără a mai fi necesară deplasarea cu mașina în afara ansamblului.”⁶⁶
(tr.a.)

În completare, Cojan (2016) a identificat 4 categorii de beneficii pentru mediu pe care comunitățile cohousing le au în comparație cu alte moduri de locuire:

- Capacitatea de a influența comportamentele pro-mediu ale membrilor, prin ușurința de a disemina ideile și practicile pro-mediu în discuțiile de la nivelul comunității;
- Capacitatea de a îmbunătăți managementul deșeurilor, prin micșorarea cantității de deșeuri alimentare ca urmare a sistemului de luat masa împreună, posibilitatea de a utiliza în comun și de a împrumuta între membri diverse articole, posibilitatea de a utiliza compostul din deșeuri organice;
- Capacitatea de a ocupa situl mai bine, prin implementarea unor locuințe înșiruite sau cuplate care sunt mai eficiente decât locuințele izolate din punctul de vedere al consumului de materiale, energiei și al eliberării spațiului verde din jur;

⁶⁵ „Yet the turn to eco-sustainability concerns has been a recent, and not always evident, development in cohousing so it is necessary to point out that the focus from here on is what I refer to as *eco-cohousing*, cohousing dedicated to environmentally sustainable aims and achievements” (Nelson, 2018, p. 118)

⁶⁶ „Eco-cohousing has the potential for substantial eco-savings as a result of conscious environmental design, communal encouragement of sustainable habits, and as co-benefits flowing from wider social and community functions. Co-benefits include child-care and entertainment on-site rather than a drive away.” (Nelson, 2018, p. 120)

- Capacitatea de a reduce consumul de energie și emisiile de carbon, prin utilizarea în comun a dotărilor (ex. spălătoria).

După cum am putut observa, implementarea unor soluții pro-mediu în ansamblurile de locuințe destinate comunităților intenționale contemporane se înscrie în abordarea generală de susținere a dezvoltării durabile. Din acest punct de vedere, comunitățile de tip cohousing sau ecovillage pot reprezenta „laboratoare” în care se pot experimenta soluții tehnologice și de design care, după ce își demonstrează viabilitatea, pot fi adaptate și aplicate și altor tipologii de locuire. Totuși, arhitectul trebuie să fie precaut în abordarea sa, deoarece măsurile de proiectare ecologică pot intra uneori în contradicție cu cele prin care se încurajează contactul social.

În acest sens, Palm Linden (1997) face unele precizări în urma studierii unor comunități ecovillage din Suedia. Cercetătoarea arată că uneori soluțiile arhitecturale menite să salveze energia sau resursele se pot opune scopurilor sociale ale unei comunități intenționale, cum ar fi încurajarea contactului social sau cooperarea dintre vecini. Într-o astfel de situație, echilibrul delicat dintre sfera privată și cea publică (comună) este afectat.

De exemplu, raportându-ne la organizarea generală a ansamblului, orientarea caselor trebuie să țină cont, pe de-o parte, de principiile ecologice (casele să fie orientate favorabil către soare), iar, pe de altă parte, de principiile sociale (casele să se deschidă către spațiul comun central și casa comună). Într-unul din cazurile studiate, în care locuințele erau poziționate pe două șiruri paralele, de o parte și de alta a spațiului comun, Palm Linden (1997) demonstrează că principiile ecologice au intrat în contradicție cu cele sociale. Arhitectul ansamblului a optat pentru orientarea ambelor rânduri de case cu fațada principală către Sud, iar aceasta a făcut ca spațiul comun dintre case să fie delimitat pe o parte de fațade principale și pe partea opusă de fațade secundare. Prin această poziționare, funcțiunile caselor diametral opuse nu corespundeau și astfel s-a creat un conflict între zona privată a caselor cu fațadele secundare, care se deschideau către interiorul ansamblului, și zona publică a spațiului comun dintre cele două șiruri de case.

3.3. POTENȚIALUL DE DEZVOLTARE A COMUNITĂȚILOR INTENȚIONALE CONTEMPORANE

Comunitățile intenționale contemporane de tip cohousing, coliving și ecovillage reprezintă alternative la modul dominant de locuire practicat în țările dezvoltate. Importanța acestora în relație cu necesitatea dezvoltării unui

mediu urban sustenabil este subliniată prin interesul pe care îl acordă în ultima perioadă dezvoltării, administrațiile publice și proiectanții diverselor inițiative de realizare a unor ansambluri de locuințe care să reflecte modul de locuire în comunitate. Nevoile, valorile și ideile exprimate prin aceste tipologii trebuie înțelese în legătură cu condițiile particulare ale mediului în care apar și se dezvoltă. Potrivit Hagbert, Larsen, Thorn, & Wasshede (2020) *caracteristicile contextelor definite de factorii politici, economici, sociali și culturali sunt importanți în realizarea comunităților intenționale.*

Referitor la succesul acestor inițiative, Choi & Paulsson (2011) demonstrează, prin studiul lor asupra comunităților cohousing din Suedia, că acestea funcționează din punct de vedere social, *membrii comunităților fiind satisfăcuți de acest mod de locuire.* Cercetătorii au identificat *sprijinul reciproc* dintre membrii comunităților ca fiind un atribut important al cohousing-ului prin comparație cu alte tipuri de comunități. Prin acest sprijin se reflectă modul specific de viață dintr-un ansamblu cohousing. Rezultatele obținute de Choi & Paulsson (2011) referitoare la satisfacția membrilor sunt confirmate de studiul lui Grinde (2016) asupra a 174 de comunități intenționale din S.U.A. În comunitățile analizate, cercetătorul a observat un grad de satisfacție a vieții a locuitorilor mai mare decât media națională obținută la nivelul S.U.A. Satisfacția membrilor este în strânsă legătură cu suportul social, după cum afirmă Grinde:

„Satisfacția are o corelare puternică cu suportul social; locuitorii cu un număr mare de prieteni și cunoștințe sunt mai fericiți. Același lucru este adevărat și despre cei care se implică în comunitățile lor. Aceste rezultate nu sunt surprinzătoare. Conectivitatea socială este, în general, considerată a fi cel mai proeminent indicator al fericirii, iar participanții la studiu au obținut scoruri ridicate la măsurarea vieții sociale.”⁶⁷ (tr.a.)

Se observă astfel că această coeziune socială atinsă la nivelul comunităților contribuie în mod direct la gradul de satisfacție și de fericire a

⁶⁷ „Satisfaction had a strong correlation with social support; inhabitants with a high level of supportive friends and associates were happier. The same was true for those who engaged themselves in, and felt oneness with, their communities. These results are not at all surprising. Social connectivity is generally found to be the most prominent predictor of happiness, and the participants scored relatively high on measures of social life.” (Grinde, 2016, p. 2)

membrilor, ceea ce reprezintă un argument solid în favoarea dezvoltării acestor ansambluri de locuințe.

Majoritatea studiilor care se ocupă de fenomenul comunităților intenționale contemporane se concentrează pe exemplele construite fie în țări cu o tradiție bogată a modurilor de locuire colectivă (exemplul țărilor scandinave), fie în țări în care aceste comunități se dezvoltă accelerat (exemplul S.U.A.). Totuși, propagarea mișcării la nivel global a condus la apariția unor inițiative și în regiuni mai puțin consacrate, cum ar fi de exemplu Europa Centrală. În acest sens, Glatz & Komlosi (2015b) prezintă o paralelă între inițiativele cohousing dintr-o țară cu tradiție (Elveția) și o fostă țară comunistă (Ungaria). Studiul are ca scopuri, pe de-o parte, identificarea cauzelor pentru care nu apar mai multe comunități de acest fel în Ungaria și, pe de altă parte, propunerea unor soluții pentru a depăși acest blocaj. Cercetătorii arată că în țările europene cu tradiție în cohousing, cum ar fi Elveția, Austria sau Danemarca, motivele pentru care aceste ansambluri se dezvoltă țin în special de o nemulțumire socială, politică și culturală. În ciuda implicării active a statului și a investitorilor privați, numărul acestor comunități nu este totuși mare dacă îl raportăm la totalitatea locuințelor, doar 5% dintre gospodăriile fiind organizate în acest sistem (Glatz & Komlosi, 2015b).

În țările fără tradiție în cohousing, cercetătorii consideră că cel mai important pas pentru dezvoltare este *transferul de cunoștințe din țările cu tradiție*. Canalele prin care informațiile se pot difuza sunt articolele, cărțile, conferințele, discuțiile la radio și la tv, workshop-urile. Cu acest scop, a apărut în Ungaria un hub denumit „Community living” și care și-a propus să introducă și să promoveze conceptul de cohousing (Glatz & Komlosi, 2015a). De la înființare, hub-ul a acționat ca un vector de transfer de cunoștințe și a devenit rapid o platformă ce reunește potențiali locuitori, activiști, cercetători, profesioniști, politicieni sau dezvoltatori imobiliari. Transferul de cunoștințe are la bază un proces cu trei etape – *introduce, promova, educa* (Glatz & Komlosi, 2015a). Cercetătorii subliniază că țările din Estul Europei se pot inspira din exemplul mișcării cohousing din Ungaria în ceea ce înseamnă pașii către realizarea primelor astfel de comunități, deoarece au un trecut oarecum asemănător în ceea ce privește fenomenul de locuire.

În completare, suntem de părere că cele expuse anterior de Glatz & Komlosi se aplică și în cazul României, unde observăm un număr scăzut de exemple de comunități intenționale contemporane. Legat de acest fenomen, Stănică, Stănică, & Olaru (2017) sunt de părere că, atunci când ne referim la adaptarea modelului de comunitate intențională în România, de exemplu ecovillage, trebuie ca mai întâi la nivelul societății să se depășească o serie

de prejudecăți. Momentan, în accepțiunea generală se consideră că în astfel de comunități locuiesc exclusiv tineri, că aceste inițiative au o durată scurtă de viață și că sunt organizate sub forma unui cult dominat de un guru care îi exploatează pe ceilalți membri. Cercetătorii români sunt de părere că:

„Integrarea comunităților ecovillage în România necesită eliminarea prejudecăților existente, prin informarea locuitorilor comunităților tradiționale în privința obiectivelor comunităților ecovillage, a viziunii lor și a modului de lucru. Eliminarea tuturor barierelor culturale, politice și administrative, prin prezentarea beneficiilor sociale, economice și de mediu ale integrării comunităților ecovillage în România are potențialul de a crea încredere între locuitori și de a construi capitalul social de care este nevoie.” (Stănică, Stănică, & Olaru, 2017, pg. 79-80)

Mai departe, aceștia pun în evidență importanța dezvoltării mecanismelor comunitare colaborative de tipul întâlnirilor, conferințelor, evenimentelor educative și culturale în tranziția și adaptarea modelului de locuire comunitar în țara noastră. Aceste prejudecăți pe care inițiativele de comunități intenționale trebuie să le depășească nu se întâlnesc doar în țara noastră. De exemplu, raportându-se la situația comunităților ecovillage din Ungaria și Slovacia, Moravcikova & Furjeszova (2018) arată că și în aceste țări ecovillage-urile sunt privite cu scepticism.

Locuitorii unor astfel de ansambluri sunt oameni care au decis să adopte acest stil de viață pe baza unor decizii conștiente și personale. Ei nu sunt excentrici care trăiesc în enclave izolate de restul societății, ci oameni care aleg să locuiască împreună potrivit unor valori comune, cum ar fi viața sustenabilă, spiritul comunitar, traiul în armonie cu natura sau detașarea de aglomerație. Dar și dacă se depășesc aceste prejudecăți, nu rezultă automat că tipologiile de cohousing, coliving și ecovillage vor fi adoptate pe scară largă sau că vor domina piața imobiliară.

Dezvoltarea comunităților intenționale a cunoscut în ultima perioadă un ritm mai accelerat, acesta fiind favorizat de două tendințe. Pe de-o parte, acceptarea la nivelul societății a diferitelor moduri de viață ale indivizilor, fapt întărit de caracteristicile postmoderne ale societății contemporane (fragmentare și diversitate) și, pe de altă parte, apariția fenomenului de

„contraurbanizare”⁶⁸ (tr.a.) ce presupune o migrare a populațiilor din zonele urbane și periurbane către zonele rurale (Meijering, 2006).

Acest ritm de dezvoltare a fost însă perturbat de pandemia de Covid-19. Măsurile medicale de izolare fizică au reprezentat o provocare puternică pentru aceste comunități care se bazează tocmai pe o relaționare socială intensă și frecventă a membrilor.

În ciuda limitărilor oportunităților pentru socializare prin închiderea spațiilor comune interioare, s-a observat că în comunitățile de tip cohousing, spațiile comune exterioare au jucat un rol important pe durata pandemiei, fiind folosite de membri mai mult ca înainte (Giorgi, și alții, 2021). Pentru mulți locuitori din astfel de ansambluri, spațiile comune exterioare au reprezentat o alternativă sigură de socializare, ajutându-i în același timp să își păstreze starea de bine în acele vremuri dificile (Patton, 2023). Restricțiile impuse au forțat comunitățile să-și regândească activitățile, practicile și structurile de auto-guvernare. Infrastructura socială dezvoltată în perioada pre-pandemică le-a permis membrilor comunităților intenționale să facă față mai bine lockdown-ului prin suportul reciproc pe care și l-au oferit (Izuhara, West, Hudson, Fernandez Arrigoitia, & Scanlon, 2023).

Referitor la modul în care comunitățile de tip coliving din S.U.A. au gestionat perioada pandemiei, raportul celor de la CUSHMAN & WAKEFIELD (2020) relevă o scădere a cererii pentru astfel de spații locative, în ritm asemănător cu cel al celorlalte scheme locative de pe piață. Această situație i-a determinat pe unii operatori de coliving să modifice schemele funcționale ale ansamblurilor prin adăugarea unui spațiu de lucru privat la unitățile de locuit astfel încât clienții să poată lucra din locuință pe durata pandemiei.

Deși prezintă multe calități, comunitățile intenționale contemporane de tipul cohousing, coliving și ecovillage pot oferi doar alternative marginale la modurile dominante de locuire din prezent. În această cheie, Hagbert, Larsen, Thorn, & Wasshede (2020) consideră că modelul comunităților intenționale contemporane nu reprezintă soluția la criza locuințelor urbane, cel puțin nu în prezent. De aceea, cercetătorii recomandă ca aceste tipologii de locuire să fie privite cu precauție pentru că ele nu reprezintă un panaceu al problemelor de locuire actuale, ci doar alternative printre multe altele. Totuși, ele sunt utile pentru că oferă informații importante celor care fac eforturi pentru a dezvolta orașe sustenabile.

⁶⁸ „counterurbanisation”

CONCLUZII

Într-un context global caracterizat de schimbări structurale majore, devine importantă dezvoltarea rezilienței comunităților. Una dintre căile posibile de acțiune o reprezintă întărirea coeziunii interne prin care se mărește capacitatea comunităților de a se adapta și a evolua. Pe lângă avantajele pe care le aduce la nivel comunitar, coeziunea socială acționează și asupra indivizilor, contribuind pozitiv la calitatea vieții acestora. În peisajul urban aglomerat și dens, arhitectul trebuie să proiecteze ținând cont de o dinamică socială complexă, iar științele sociale îi pot oferi bagajul informațional necesar pentru a înțelege mai bine dimensiunea umană care se află la baza relației dintre arhitectură și modul de viață.

La nivelul discursului teoretic arhitectural, cercetarea relației dintre mediul construit și aspectele sociale a evidențiat dubla ipostază a locuinței, ca unitate de locuit și habitat uman. Prin încărcarea cu valențe sociale, locuința depășește statutul de simplu obiect arhitectural, devenind un veritabil mediu de locuire. Se remarcă în prezent o discrepanță semnificativă între numărul mic de tipuri diferite de locuințe și multitudinea de feluri în care oamenii locuiesc. Aceasta a condus la apariția unor tipologii care presupun dezvoltarea unor ansambluri de locuințe ce au la bază o comunitate alcătuită din membri care împărtășesc cel puțin un element comun important. Aceste comunități intenționale se evidențiază prin faptul că membrii îmbrățișează în mod voluntar un stil de viață specific. Dezvoltarea comunităților cohousing, coliving sau ecovillage demonstrează că în prezent există un segment al populației care experimentează moduri alternative de locuire. De aceea, am ales ca obiect de studiu comunitățile intenționale contemporane pe care le-am investigat pentru valoarea lor de creuzet social experimental.

Lucrarea de față contribuie la fundamentarea teoretică a unei abordări sociale în arhitectură, propunând o cercetare arhitecturală pe care sunt grefate metode, instrumente, cunoștințe din antropologie, sociologie sau psihologia mediului. Tema studiului, relația dintre elementele de arhitectură și coeziunea socială în comunitățile intenționale contemporane, reprezintă o zonă necartografiată la nivel național și parțial cartografiată la nivel internațional. Suntem de părere că o contribuție majoră a studiului de față o are prezentarea unui exemplu autohton al unei comunități de tip coliving, prin care s-a verificat aplicabilitatea acestor inițiative în România.

Obiectivele cercetării au fost identificarea și caracterizarea elementelor arhitecturale care stimulează coeziunea socială în comunitățile intenționale contemporane și definirea unui set de principii de „design pentru contact social” în vederea îmbunătățirii coeziunii sociale pe baza elementelor arhitecturale identificate. Aceste obiective au fost urmărite printr-o cercetare de tip calitativ și cu o abordare interdisciplinară prin care s-au mixat analize spațiale specific arhitecturale (ex. Space Syntax) cu instrumente utilizate în științele sociale (observații directe, interviuri semi-structurate) și cu corelări din EBS (Environment-Behaviour Studies).

Pe baza studiului literaturii de specialitate, am demonstrat că în comunitățile intenționale contemporane de tip cohousing, ecovillage și coliving există coeziune socială și o relație între arhitectura ansamblurilor și coeziunea socială a comunităților. Arhitectura are capacitatea să îmbunătățească această coeziune socială într-un mod indirect care vizează în principal stimularea interacțiunii sociale și a contactului dintre membrii comunității.

Din informațiile prezentate în lucrare a rezultat că existența unor strategii de design pentru contact social și implementarea acestora în comunitățile intenționale contemporane contribuie la formarea și dezvoltarea unui simț al comunității și la întărirea coeziunii sociale. Design-ul are un rol important în îmbunătățirea interacțiunii sociale printr-o serie de factori-cheie pe care i-am identificat și al căror mecanism de acțiune l-am explicat. Un nivel ridicat de interacțiuni și angajament poate influența pozitiv coeziunea socială, iar mediul construit are capacitatea să influențeze succesul unei comunități intenționale, dar nu și să îl determine.

Modurile prin care arhitectul poate să acționeze asupra contactului social țin de organizarea spațială a ansamblului de locuințe, astfel încât să se susțină proximitatea care aduce contacte pasive repetate între locuitori, amplasarea grupată a parcărilor la periferia ansamblului, utilizarea spațiilor semi-private ca intermediere între spațiile comune și cele private, proiectarea unui sistem de circulații pietonale comune către funcțiunile de interes ale ansamblului. Potențialul pentru dezvoltarea interacțiunilor este, de asemenea, susținut prin calitatea, tipul și funcționalitatea spațiilor comune care trebuie să fie poziționate central în ansamblu, să fie vizibile, flexibile și accesibile.

Analiza comunității coliving *Omega House* din București ne-a furnizat rezultate care se înscriu în informațiile prezente în literatura de specialitate și care confirmă rezultatele obținute de cercetările internaționale precedente.

În acest sens, s-a arătat că în comunitatea coliving studiată a existat coeziune socială și o relație între arhitectura ansamblului și coeziunea socială. Elementele arhitecturale au încurajat interacțiunea dintre membrii comunității, stimulând astfel pozitiv coeziunea socială la nivelul grupului. Calitățile spațiale și arhitecturale ale clădirii au respectat principiile de design pentru contact social.

Din punct de vedere funcțional, ansamblul a oferit utilizatorilor săi toate spațiile și dotările pe care exemplele internaționale de coliving le propun. Raportat la localizare, am demonstrat că *Omega House* a respectat principiile coliving legate de poziționarea în mediul urban. Configurația spațială a ansamblului avea o structură internă care era adecvată pentru susținerea interacțiunilor dintre membrii comunității. Cele mai active zone pentru contact social spontan care au fost identificate erau circulațiile interioare, iar pentru activitățile planificate erau spațiile comune interioare, în special cafeneaua. Spațiile comune interioare din coliving-ul *Omega House* erau centrale, flexibile, accesibile și de bună calitate, fiind astfel în conformitate cu principiile de design pentru contact social. Spațiile comune exterioare îndeplineau roluri diferite în funcție de poziționarea lor în schema spațială. Terasa exterioară acționa ca un filtru între stradă și zona de birouri coworking, iar curtea interioară, prin amplasarea sa centrală și bine integrată în ansamblu, susținea o serie de activități sociale. Spațiile de tranziție, constituite din coridoarele de circulație și scările de acces la diferitele niveluri, erau locurile principale în care se petreceau interacțiunile pasive, informale. Așadar, la nivelul coliving-ului *Omega House* din București, design-ul a avut un rol important în îmbunătățirea interacțiunii sociale dintre membri.

Mai departe, studiul s-a concentrat pe înglobarea rezultatelor obținute într-un set de principii de design pentru contact social a căror validitate și aplicabilitate a fost verificată. Aceste principii, care trebuie înțelese în primul rând ca niște recomandări flexibile și nu ca un set rigid de reguli, nu se aplică exclusiv în comunitățile de tip cohousing, coliving și ecovillage, ci, după părerea noastră, o parte dintre ele pot fi introduse cu succes și în cazul altor tipologii care presupun locuirea în comun, inclusiv în cazul locuințelor colective. Dacă arhitectul reușește să proiecteze ansambluri în care există un echilibru între spațiile private și cele comune, iar locuințele au un grad ridicat de flexibilitate, sunt șanse foarte mari ca respectiva comunitate să aibă succes pe termen lung. Principiile design-ului pentru contact social formulate se referă la:

- Organizarea spațială a ansamblului de locuințe astfel încât să fie susținută proximitatea;

- Conformarea generală prin care să se facă o gradare de la comun la privat;
- Introducerea spațiilor de tranziție de tip semi-public, semi-privat;
- Proiectarea unor spații comune generoase (interioare și exterioare), vizibile, flexibile și accesibile și care să fie poziționate central în ansamblu;
- Realizarea unor dotări comune flexibile, amplasate tangențial căilor majore de circulație;
- Deschiderea locuințelor spre interiorul ansamblului prin vitraje și terase ample;
- Încurajarea vizibilității dinspre locuințe către spațiile comune;
- Poziționarea parcajelor la periferia ansamblului și gruparea acestora.

În cazul ansamblurilor alcătuite din case individuale grupate în jurul unui spațiu comun central, locuințele se recomandă a fi prevăzute cu o terasă frontală acoperită și deschisă către nucleul ansamblului. Totodată, arhitecții ar trebui să țină cont de următoarele principii:

- Terasa să fie inclusă în aparatul principal de acces în locuință;
- Dimensiunile acesteia să permită amplasarea confortabilă a unui loc de luat masa;
- Terasa să fie lăsată deschisă pe laturi și definită spațial printr-o balustradă de înălțime medie care să nu obtureze vizibilitatea;
- Accesul în casă să fie excentric față de terasă pentru a se crea o zonă generoasă într-o parte pentru luat masa sau pentru discuții;
- În curțile individuale frontale, tranziția de la public sau comun către privat se facă gradual, prin elemente cum ar fi gard-viu, grădină tratată diferit, ridicarea de la sol a terasei și a accesului principal;
- Spațiile exterioare de tip curți să aibă marginile clar definite cu ajutorul gardurilor, vegetației sau chiar prin modul de amplasare a clădirilor.

Principiile reunite sub această metodă nu au un caracter absolut, ci ele trebuie adaptate fiecărui proiect în parte. Din acest motiv, acestea pot fi considerate mai degrabă ca un ghid de bune practici ce au fost confirmate empiric în timp, decât ca un set de reguli stricte.

Între coeziunea socială și dezvoltarea durabilă există o relație puternică care se bazează pe faptul că sustenabilitatea are în egală măsură piloni economici, sociali și ecologici. Deși în deceniile trecute dezvoltarea durabilă a fost legată în principal de aspectele ce țin de mediu și economie, în prezent există un consens asupra importanței pe care o au și aspectele sociale. În

contextul contemporan al provocărilor climatice, căutarea unor alternative la modurile în care locuim, circulăm, ne hrănim și ne dezvoltăm poate conduce la o scădere a impactului antropic asupra mediului înconjurător la care așezările urbane contribuie major. În cazul comunităților de tip ecovillage, accentul pus pe sustenabilitate este o trăsătură fundamentală care se regăsește în însăși definiția tipologiei. Acest principiu devine fundamental nu doar în proiectarea și realizarea ansamblului, ci și în organizarea comunității. Dacă la tipologia ecovillage sustenabilitatea este urmărită în mod explicit, în tipologia cohousing aceasta își găsește o aplicabilitate implicită. Locuințele din ansamblurile cohousing, chiar dacă nu își propun să fie ecologice, sunt din start o soluție mai eficientă din punctul de vedere al mediului decât o casă individuală izolată, la același preț. Aceasta se datorează, pe de-o parte, utilizării în comun a spațiilor, resurselor sau dotărilor și, pe de altă parte, potențialului de a instala cu ușurință sisteme de producere a energiei regenerabile sau de alimentare cu apă care să nu fie bransate la sistemul național, ci bransate eficient la sistemul local, sau care să fie în totalitate independente (off-grid). Locuințele grupate oferă posibilități suplimentare pentru implementarea cu succes a sistemelor de reutilizare parțială a apei, cum ar fi de exemplu utilizarea apei de ploaie pentru irigarea curților și spațiilor verzi comune. Această soluție este relevantă nu doar pentru tipologia cohousing, ci și pentru alte moduri de locuire urbană în care se dorește punerea în operă a unor sisteme și rețele descentralizate.

Potențialul de dezvoltare a comunităților intenționale contemporane ține de caracteristicile contextelor definite de factorii politici, economici, sociali și culturali. Succesul din punct de vedere social al acestor inițiative se reflectă în gradul de satisfacție a membrilor, care consideră sprijinul reciproc ca fiind principalul avantaj al vieții într-un asemenea ansamblu. Coeziunea socială contribuie în mod direct la gradul de satisfacție și de fericire a membrilor ceea ce reprezintă un argument solid în favoarea dezvoltării acestor tipologii. În țările fără tradiție în aceste comunități intenționale, cel mai important pas pentru dezvoltare este transferul de cunoștințe din țările cu tradiție, pe baza unui proces cu trei etape – introducere, promovare, educare. În aceste țări, cum este și cazul României, trebuie ca, mai întâi la nivelul societății, să se depășească o serie de preconcepții legate de aceste tipologii, cum ar fi: în astfel de comunități locuiesc exclusiv tineri, că aceste inițiative au o durată scurtă de viață și că sunt organizate sub forma unui cult dominat de un guru care îi exploatează pe ceilalți membri. Locuitorii unor astfel de ansambluri sunt oameni care au decis să adopte acest stil de viață pe baza unor decizii conștiente și personale. Ei nu sunt excentrici care trăiesc în enclave izolate de restul societății, ci oameni care aleg să locuiască împreună potrivit unor valori comune, cum ar

fi viața sustenabilă, spiritul comunitar, traiul în armonie cu natura sau detașarea de aglomerație. Dar chiar și dacă s-ar depăși aceste preconcepții, nu rezultă automat că tipologiile de cohousing, coliving și ecovillage vor fi adoptate pe scară largă sau că vor domina piața imobiliară. Deși prezintă multe calități, aceste comunități intenționale pot oferi doar alternative marginale la modurile dominante de locuire din prezent. De aceea, recomandarea este ca aceste tipologii să fie privite cu precauție, deoarece ele nu reprezintă un panaceu al problemelor de locuire actuale, ci doar niște alternative printre multe altele. Totuși, ele sunt utile pentru că oferă informații importante celor care fac eforturi pentru a dezvolta orașe sustenabile.

BIBLIOGRAFIE

- Bartle, P. (2011). *What is Community? A Sociological Perspective*. Preluat pe 2020, de pe <http://cec.vcn.bc.ca/cmp/whatcom.htm>
- Biciuşcă, F. (2005). *Experimentul Căţelu*. Bucureşti: LiterNet.
- Bouma, J., & Voorbij, L. (2009). *Factors in Social Interaction in Cohousing Communities*. Groningen.
- Bouma, J., Poelman, W., & Voorbij, A. (2010). *Supporting social contact design principles in common areas of cohousing communities*.
- Broady, M. (2017). Social Theory in Architectural Design. În R. Gutman, *People and Buildings*. New York: Routledge.
- Buchli, V. (2013). *An Anthropology of Architecture*. London: Bloomsbury Academic.
- Chapin, R. (2011). *Pocket Neighborhoods: Creating Small-scale Community in a Large-scale World*. Newtown: The Taunton Press.
- Chiodelli, F., & Baglione, V. (2014). Living together privately: for a cautious reading of cohousing. *Urban Research and Practice*, vol. 7, no. 1, 20-34.
- Choay, F. (2011). *Pentru o Antropologie a Spatiului*. Bucuresti: Urbanismul.
- Choi, J. S., & Paulsson, J. (2011). Evaluation of Common Activity and Life in Swedish Cohousing Units. *International Journal of Human Ecology*, vol. 12, no. 2, 133-146.
- Clay, A. (2017). *Utopia Inc*. Preluat de pe Aeon: <https://aeon.co/essays/like-start-ups-most-intentional-communities-fail-why>
- Cojan, H.-C. (2016). *Factors that influence the continuity and cohesiveness of North-West European Cohousing Communities*. Cardiff: Cardiff Metropolitan University.
- Constantinescu Ştefănel, C. M. (2017). *De la utilizator la arhitectură. O perspectivă psihologică asupra programului de co-living*. Bucureşti: UAUM.
- Cooper-Marcus, C. (2000). Site planning, building design and a sense of community: an analysis of six cohousing schemes in Denmark,

- Sweden and The Netherlands. *Journal of Architectural and Planning Research* Vol.17, No.2, pg. 146-163.
- Creswell, J. W. (2014). *Research design : qualitative, quantitative, and mixed methods approaches - 4th ed.* SAGE Publications.
- CUSHMAN & WAKEFIELD. (2019). *Survey of the Coliving Landscape.*
- CUSHMAN & WAKEFIELD. (2020). *Coliving during COVID-19. How Communal Living Has Adapted to the New Normal.*
- Czischke, D., Carriou, C., & Lang, R. (2020). Collaborative Housing in Europe: Conceptualizing the Field. *Housing, Theory and Society*, vol. 37, no. 1, 1-9.
- Dayaratne, R. (2002). Environment - Behavior Research and the Practice of Architecture: Paradigms and Paradoxes. *Built Environment: Sri Lanka*, vol. 3, no. 1, 38-46.
- DePaulo, B. (2015). *How We Live Now; Redefining Home and Family in the 21st century.* New York: Atria Books.
- Dinu, N. (2014). *O abordare ecocentrică a habitatului uman.* București: UAUIM.
- Egenter, N. (1992). *Architectural Anthropology: Research Series.* Structura mundi.
- Enfu, C., & Yexia, S. (2015). Israeli Kibbutz: A Successful Example of Collective Economy. *World Review of Political Economy*, vol. 6, no. 2, 160-175.
- EUROSTAT. (2017). *Final Report of the Expert Group on Quality of Life Indicators.* EU Publications Office.
- EUROSTAT. (2019). *Housing Statistics.* EU Publication Office.
- Farahani, L. M. (2014). A Framework for Exploring the Sense of Community and Social Life in Residential Environments. *International Journal of Architectural Research*, vol. 8, no. 3, pg. 223-237.
- Figueira, A., & Trevisan, R. (2019). Baugruppen: the German model of cohousing and its constitutive variables. *V!urs [e-journal]*.
- Fotopoulos, T. (2000). The Limitations of Life-style Strategies: the Ecovillage "Movement" is NOT the Way Towards a New Democratic Society. *Democracy & Nature*, 6(2), 287-308.

- Fromm, D. (1991). *Collaborative Communities: Cohousing, Central Living and Other New Forms of Housing*. Oxford: Wiley.
- Fromm, D. (2000). American Cohousing: The First Five Years. *Journal of Architectural and Planning Research*, vol. 17, no. 2, 94-109.
- Fromm, D. (2012). Seeding Community: Collaborative Housing as a Strategy for Social and Neighbourhood Repair. *Built Environment Vol. 38, No. 3, Co-Housing in the Making*, 364-394.
- Gans, H. (1961). Planning and Social Life. Friendship and Neighbor Relations in Suburban Communities. *Journal of the American Institute of Planners*, 134-140.
- Giorgi, E., Martin Lopez, L., Garnica-Monroy, R., Krstikj, A., Cobreros, C., & Montoya, M. A. (2021). Co-Housing Response to Social Isolation of COVID-19 Outbreak, with a Focus on Gender Implications. *Sustainability*, 13(7203), 1-25.
- Glatz, Z., & Komlosi, B. (2015a). Co-Housing Knowledge Transfer for a Sustainable and Resilient Housing Future - the Community Living Hub in Hungary. *ENHR Workshop: Social Housing: Institutions, Organisations and Governance*.
- Glatz, Z., & Komlosi, B. (2015b). Co-Housing Developments for Resilience in Housing: Knowledge transfer to increase the number of co-housing developments. *Architecture and Resilience on the Human Scale. Cross-Disciplinary Conference*, (pg. 93-100). Sheffield.
- Grasso, D. (2018). *HOMY's Co-Living Research Reveals Market Trends in Shared Living*. Preluat pe Iunie 2020, de pe Co-Liv / THINK: <https://medium.com/coliv/homys-co-living-research-reveals-market-trends-in-shared-living-9daba78da4b9>
- Green, G. (2017). *The Logistics of Harmonious Co-living. Exploring contemporary co-living through design interventions*. Linnaeus University. School of Design.
- Grinde, B. (2009). An Evolutionary Perspective on the Importance of Community Relations for Quality of Life. *The Scientific World Journal*, no. 9, 588-605.
- Grinde, B. (2016). *Happiness in Communal Life: A Scientific Project*.
- Groat, L. N., & Wang, D. (2013). *Architectural research methods –Second Edition*. New Jersey: John Wiley & Sons, Inc.

- Hagbert, P., Larsen, H. G., Thorn, H., & Wasshede, C. (2020). *Contemporary Co-housing in Europe. Towards Sustainable Cities?* New York: Routledge.
- Hancock, J. E. (2001). *Hermeneutica radicala si opera de arta*. Bucuresti: Paideia.
- Hanson, J. (1998). *Decoding Homes and Houses*. Cambridge: University Press.
- Harries, E. (2019). Research to Practice Paper: Social Isolation and its Relationship to the Urban Environment. McGill University.
- Hillier, B., & Hanson, J. (1984). *The Social Logic of Space*. Cambridge University Press.
- Holtzman, G. (2010). *Introduction to Cohousing & the Australian Context*.
- Hoppenbrouwer, B. (2019). *The Community Effects of Co-living. Exploring opportunities for Dutch developer-led co-living in fostering community building among residents*. Nijmegen: Radboud University.
- INS. (2019). *Fondul de Locuințe, Anul 2018*. București: Institutul Național de Statistică.
- Ioan, A. (2017). *NO TRESSPASSING! (Locuirea ca arhipelag)*. Preluat pe June 2020, de pe Atelier LiterNet: <https://atelier.liternet.ro/articol/18553/Augustin-Ioan/NO-TRESSPASSING-Locuirea-ca-arhipelag.html>
- Izuhara, M., West, K., Hudson, J., Fernandez Arrigoitia, M., & Scanlon, K. (2023). Collaborative housing communities through the COVID-19 pandemic: rethinking governance and mutuality. *Housing Studies*, 38(1), 65-83.
- Jarvis, H. (2011). Saving space, sharing time: integrated infrastructures of daily life in cohousing. *Environment and Planning*, vol. 43, 560-577.
- Jarvis, H. (2015). Towards a Deeper Understanding of the Social Architecture of Co-housing: Evidence From the UK, USA and Australia. *Urban Research & Practice*, 1-13.
- Jordao, E. M. (2016). *The Role of the Landscape in the Socialization of Cohousing Communities: A Study in Western Massachusetts*. University of Massachusetts Amherst.

- Kanter, R. M. (1973). *Commitment and Community. Communes and Utopias in Sociological Perspective*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Kar, Z., & Sarkar, A. (2017). Exploring the role of Environment-Behavior Studies (EBS) in Residential Architecture- From Literature Review to Field Study. *International Research Journal of Engineering and Technology*, vol. 4, no. 11, 409-418.
- KNIGHT FRANK. (2019). *Co-Living. Rent a Lifestyle*. Knight Frank Research Reports. Knight Frank India.
- Kumar, A., & Hatti, C. (2019). *Living, Together. Global Coliving Report 2019*. The Housemonk.
- Larsen, H. G. (2019). Three phases of Danish cohousing: tenure and development of an alternative housing form. *Housing Studies*, vol. 34, no. 8, 1349-1371.
- Manole, A. M. (2012). Coeziunea socială - o analiză post-criză. *Economie teoretică și aplicată*, vol. XIX (2012), no. 11 (576), 111-118.
- Marcus, C. C. (2000). Site planning, building design and a sense of community: an analysis of six cohousing schemes in Denmark, Sweden and the Netherlands. *Journal of Architectural and Planning Research*, vol. 17, no. 2, 146-163.
- Mardache, A. C. (2016). Intentional Communities in Romania. Story of their beginnings. *Bulletin of the Transilvania University of Braşov, series VII*, vol. 9, no. 2, 97-104.
- Mardache, A. C. (2017). Intentional Communities in Romania. Precursor Stage of Community Integration. *Bulletin of the Transilvania University of Brasov, series VII*, vol. 10, no. 2, 87-92.
- McCamant, K., & Durrett, C. (1994). *Cohousing: A contemporary approach to housing ourselves (2nd ed)*. California: Ten Speed Press.
- McMillan, D. W., & Chavis, D. M. (1986). Sense of Community: A Definition and Theory. *Journal of Community Psychology*, vol. 14, 6-23.
- Meijering, L. (2006). *Making a place of their own: Rural intentional communities in Northwest Europe*. University of Groningen.
- Meltzer, G. (2013). *Ecovillages and Cohousing: A personal take on their similarities and differences*.

- Mendes, M. M., Sa, T., & Cabral, J. (2017). *Architecture and the Social Sciences; Inter- and Multidisciplinary Approaches between Society and Space*. Springer.
- Metcalf, W. J. (2012). Utopian Struggle: Preconceptions and Realities of Intentional Communities. *Realizing Utopia: Ecovillage Endeavors and Academic Approches, RCC Perspectives*, 2012, no. 8, 21-29.
- Monaghan, J., & Just, P. (2000). *Social and Cultural Anthropology. A Very Short Introduction*. Oxford University Press.
- Montgomery, J. (2005). Community, Place and Buildings. The Role of Community Facilities in Developing Community Spirit. *Better Facilities, Stronger Communities Conference, 15-16 august 2005, Melbourne Victoria*. Melbourne.
- Moravcikova, D., & Furjeszova, T. (2018). Ecovillage as an Alternative Way of Rural Life: Evidence from Hungary and Slovakia. *European Countryside, Vol. 10, No. 4*, 693-710.
- Moser, G. (2009). *Introducere in Psihologia Mediului*. Bucuresti: Polirom.
- Nelson, A. (2018). *Small is Necessary: Shared Living on a Shared Planet*. Pluto Press.
- Nichifor, A. I. (2015). *Ipostaze ale dezvoltării comunitare în arhitectura sustenabilă. Comunități intenționale sustenabile*. București: UAUM.
- OECD . (2011). *Perspectives on Global Development 2012: Social Cohesion in a Shifting World*. OECD Publishing.
- Oldenburg, R. (2001). *Celebrating the Third Place: Inspiring Stories About the "Great Good Places" at the Heart of Our Communities*. New York: Marlowe & Company.
- OUTSITE. (2019). *The Ultimate Guide to Coliving*. Outsite.
- Palm Linden, K. (1992). *Community and Privacy in the Swedish Collective House*. Lund: School of architecture, University of Lund, Sweden.
- Palm Linden, K. (1997). Hidden Messages in the Sociomateria. Design for Cooperation and Sustainability in Two Ecovillages in Sweden. *Nordisk Arkitekturforskning vol.1*, 47-58.

- Patton, H. (2023). *Exploring the Effects of COVID-19 on Cohousing Communities in Canada: A Social Impact Analysis*. Faculty of Architecture, University of Manitoba.
- Pitulac, T. (2009). *Sociologia comunității*. Iași: Institutul European.
- Pop, D. (2015). *Despre percepția spațiului în arhitectură*. București: Paideia.
- Puigjaner Barbera, A. (2012). From the american apartment hotel to nowadays. *6th Conference of the International Forum on Urbanism (IFoU): TOURBANISM, Barcelona, 25-27 gener, 2012*, (pg. 1-6). Barcelona.
- Rapoport, A. (1969). *House Form and Culture*. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall Incorporated.
- Rapoport, A. (1990). *The Meaning of the Built Environment. A Nonverbal Communication Approach*. Tucson: The University of Arizona Press.
- Redd, A., & Bisk, T. (2015). Attempted Utopias and Intentional Communities. *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences, 2nd edition, vol. 2*, 144-154.
- Rifkin, J. (2011). *The Third Industrial Revolution; How Lateral Power is Transforming Energy, the Economy, and the World*. Basingstoke: MacMillan.
- ROAM CO-LIVING. (2016). *Why does 'Co-Living' often turn out overcrowded, silly expensive or both?* Preluat pe June 2020, de pe The Roam Diaries: <https://medium.com/the-roam-diaries/why-does-co-living-often-turn-out-overcrowded-silly-expensive-or-both-5282fe6a3b21>
- Ruiu, M. L. (2014). Differences between Cohousing and Gated Communities. A Literature Review. *Sociological Inquiry, vol. 84, no. 2*, 316-335.
- Sanguinetti, A. (2014). Transformational practices in cohousing: Enhancing residents' connection to community and nature. *Journal of Environmental Psychology, no. 40*, 86-96.
- Sargisson, L. (2012). Second-wave cohousing: a modern Utopia? *Utopian Studies, vol. 23, no. 1*.
- Schmid, S., Eberle, D., & Hugentobler, M. (2019). *A History of Collective Living. Models of Shared Living*. Bern: Birkhäuser.

- Shafique, A. (2018). *Co-Living and the Common Good*. London: RSA Action and Research Centre.
- Simiraș, M. (2012). *Recuperarea vecinătății în cartierele de locuințe colective din București. Activități umane, relații sociale și spațiu*. București: UAUIM.
- SPACE10. (2020). *One Shared House 2030*. Preluat pe iunie 2020, de pe <http://onesharedhouse2030.com/survey/>
- Stănică, V.-I., Stănică, C. M., & Olaru, I. G. (2017). Integrarea comunităților ecovillage în România. *Revista Transilvană de Științe Administrative, Nr. 2 (41)*, 71-87.
- Strauss, I. (2016). *The Hot New Millennial Housing Trend is a Repeat of the Middle Ages*. Preluat pe august 2020, de pe The Atlantic: <https://www.theatlantic.com/business/archive/2016/09/millennial-housing-communal-living-middle-ages/501467/>
- Sundelin, A. (2019). *Reaching Social Sustainability in Residential Architecture. An Investigation of Coliving Communities, the Housing Sector, and their Contributions to Social Sustainability*. Goteburg: Chalmers University of Technology.
- Talen, E. (2000). The Problem with Community in Planning. *Journal of Planning Literature, vol. 15, no. 2*, 171-183.
- Thies, C. F. (2000). The Success of American Communes. *Southern Economic Journal, vol. 67, no. 1*, 186-199.
- Torres-Antonini, M. (2001). *Our Common House: Using the built environment to develop supportive communities*. University of Florida.
- Tummers, L. (2017). *Learning from co-housing initiatives - Between Passivhaus engineers and active inhabitants*. Architecture and the Built environment.
- UNITED NATIONS, Department of Economic and Social Affairs, Population Division. (2018). *World Urbanization Prospects 2018: Highlights*. New York: United Nations.
- UNITED NATIONS, Department of Economic and Social Affairs, Population Division. (2019). *World Population Prospects 2019: Highlights*. New York: United Nations.

- Upadhyay, A., & Hyde, R. (2011). Does sustainable housing contribute to Quality of life for residents? A study of the Ecovillage at Currumbin. *12th APRU Doctoral Students Conference, 2011, Tsinghua University*. Beijing.
- Vestbro, D. U. (2000). From Collective Housing to Cohousing – A Summary of Research. *Journal of Architectural and Planning Research*, vol. 17, no. 2, 164-178.
- Vestbro, D. U. (2010). Saving by Sharing - Collective Housing for Sustainable Lifestyles. *Second Conference on Economic Degrowth for Ecological Sustainability and Social Equity, March 26-29th 2010, Barcelona*. Barcelona.
- Vestbro, D. U., & Horelli, L. (2012). Design for Gender Equality - the History of Cohousing Ideas and Realities. *Built Environment* 38(3), 315-335.
- Vivas, M., Munoz-Torres, M. J., & Rivera-Lirio, J. M. (2014). Revisiting the Relationship between Sustainable Development and Social Cohesion. *SSRN Electronic Journal*.
- Williams, J. (2007). Predicting an American future for cohousing. *Futures*, no. 40, 268-286.
- Williams, J. (2005). Designing Neighbourhoods for Social Interaction: The Case of Cohousing. *Journal of Urban Design*, vol. 10, no. 2, 195-227.
- Zahariade, A.-M. (1990). *Teza de doctorat*. Bucuresti: UAUM.

LISTA FIGURILOR

FIGURA 1. DIAGRAMA CERCETĂRII.....	20
FIGURA 2. PERSPECTIVA EPISTEMOLOGICĂ A CERCETĂRII.	21
FIGURA 3. ABORDAREA INTERDISCIPLINARĂ A CERCETĂRII.	23
FIGURA 4. TRĂSĂTURILE COMUNITĂȚILOR INTENȚIONALE.....	35
FIGURA 5. GRAVURĂ PENTRU CARTEA UTOPIA DE THOMAS MORUS, 1516.	38
FIGURA 6. PERSPECTIVĂ AERIANĂ A COMUNITĂȚII NEW HARMONY DIN S.U.A.,.....	40
FIGURA 7. DOM NARKOMFIN DIN MOSCOVA – VEDERE GENERALĂ.	45
FIGURA 8. DROP CITY, S.U.A.	48
FIGURA 9. CARACTERISTICILE COMUNITĂȚILOR DE TIP COHOUSING.....	57
FIGURA 10. TIPURI DE ORGANIZARE SPAȚIALĂ LA COHOUSING, DUPĂ MCCAMANT ȘI DURRETT.	63
FIGURA 11. DIFERENȚELE DINTRE COLIVING ȘI COHOUSING.	76
FIGURA 12. MODELUL DETERMINISMULUI ARHITECTURAL.	100
FIGURA 13. MODELUL PARADIGMEI TRANZACȚIONISTE.	102
FIGURA 14. MODELUL RELAȚIILOR DINTRE FACTORII FIZICI, PERSONALI ȘI SOCIALI ȘI IMPACTUL ASUPRA INTERACȚIUNII SOCIALE ÎN COMUNITĂȚILE DE TIP COHOUSING.	105
FIGURA 15. MODELUL EBS (ENVIRONMENT – BEHAVIOR STUDIES).	107
FIGURA 16. CAFENEA <i>OMEGA HOUSE</i>	120
FIGURA 17. STUDIO <i>OMEGA HOUSE</i>	121
FIGURA 18. LOCALIZARE <i>OMEGA HOUSE</i>	123
FIGURA 19. CONTEXTUL URBAN AL <i>OMEGA HOUSE</i>	124
FIGURA 20. RELEVU <i>OMEGA HOUSE</i> – FUNCȚIUNI.	126
FIGURA 21. J GRAPH <i>OMEGA HOUSE</i> CONFORM SPACE SYNTAX.	129
FIGURA 22. PLAN PARTER <i>OMEGA HOUSE</i> – SPAȚIILE COMUNE INTERIOARE.	131
FIGURA 23. J GRAPH <i>OMEGA HOUSE</i> – SPAȚIILE COMUNE INTERIOARE.	131
FIGURA 24. PLAN PARTER <i>OMEGA HOUSE</i> – SPAȚIILE COMUNE EXTERIOARE.	132
FIGURA 25. ZONA DE INTRARE CU TERASA EXTERIOARĂ <i>OMEGA HOUSE</i> ..	133
FIGURA 26. J GRAPH <i>OMEGA HOUSE</i> – SPAȚIILE COMUNE EXTERIOARE.	133
FIGURA 27. J GRAPH <i>OMEGA HOUSE</i> – SPAȚIILE DE TRANZIȚIE.	134
FIGURA 28. PLANURI <i>OMEGA HOUSE</i> – SPAȚIILE DE TRANZIȚIE.	135
FIGURA 29. PLAN <i>OMEGA HOUSE</i> – ZONA-TAMPON A SPAȚIILOR PRIVATE.	136

LISTA TABELELOR

TABELUL 1. DIFERENȚE ÎNTRE CONCEPTELE DE COMUNITATE ȘI SOCIETATE, DUPĂ FERDINAND TÖNNIES.	31
TABELUL 2. REZUMAT AL EVOLUȚIEI COMUNITĂȚILOR INTENȚIONALE PÂNĂ ÎN CONTEMPORANEITATE.	51
TABELUL 3. DIFERENȚE GENERALE ÎNTRE COMUNITĂȚILE DE TIP ECOVILLAGE ȘI COHOUSING, DUPĂ GRAHAM MELTZER.	69
TABELUL 4. DIFERENȚE LA NIVEL DE ARHITECTURĂ ÎNTRE COMUNITĂȚILE DE TIP ECOVILLAGE ȘI COHOUSING, DUPĂ GRAHAM MELTZER.	70
TABELUL 5. EXEMPLE DE OPERATORI IMPORTANȚI DE COLIVING.	83
TABELUL 6. ELEMENTELE UTILIZATE ÎN COMUN LA COHOUSING ȘI LA COLIVING.	85
TABELUL 7. NIVELURI DE ANALIZĂ SOCIO-SPAȚIALĂ.	108

ANEXE

ANEXA 1

RAPORTUL INTERVIULUI CU ARH. IOAN DELIBAȘ DESPRE COMUNITATEA ECOVILLAGE „ARMONIA BRASSOVIA”, ȘINCA VECHE, BRAȘOV

În data de 16.05.2019, i-a fost luat un interviu telefonic domnului arhitect Ioan Delibaș, unul dintre inițiatorii proiectului „Armonia Brassovia” localizat în Șinca Veche, județul Brașov. Interviuul s-a desfășurat după o formulă semi-structurată și a avut ca scop colectarea de informații despre comunitatea ecovillage în legătură cu tematica studiului.

Premergător interviului s-a realizat o documentare despre această comunitate pe baza surselor online disponibile și a lucrării de licență din UAUIM din anul 2015 „Visul de fericire. Despre curajul de a trăi altfel” elaborată de către Alexandra Petrișor sub îndrumarea prof. dr. arh. Ana-Maria Zahariade. Acest studiu are o secțiune dedicată comunității Armonia Brassovia și prezintă detaliat informații despre stadiul proiectului în perioada 2014-2015, informații care au fost strânse în urma vizitelor la sit, participării la întâlnirile grupului, a interviuării membrilor și prin realizarea unor chestionare.

Interviul cu arhitectul Ioan Delibaș a debutat cu prezentarea transparentă a informațiilor legate de cercetător, de cercetarea în curs, scopul interviului, modul de desfășurare a acestuia, colectarea și utilizarea răspunsurilor în scop academic. După primirea acceptului din partea persoanei intervievate, dialogul s-a dezvoltat pe două paliere, unul general despre evoluția inițiativei de la Șinca Veche și unul specific temei cercetării.

Referitor la aspectele generale, informațiile oferite de către arhitect în legătură cu motivația proiectului, compoziția grupului, scopul comunității, valorile comune promovate, proiectarea și organizarea spațială a ansamblului, confirmă datele obținute prin documentarea premergătoare. Comunitatea a avut la bază un grup format din aproximativ 100 de indivizi de vârste și profesii diferite, o bună parte dintre ei cu familii și copii. Membrii au provenit atât din diferite zone ale țării, cât și din străinătate și s-au reunit pe baza împărtășirii idealului de a trăi sustenabil. În acest scop, viziunea comunității s-a concentrat în jurul unui ansamblu de locuințe individuale

izolate, gândit ca un sat ecologic cu o relativă independență față de sistemul economic și energetic general. După formarea asociației ca element juridic, s-a concesionat un teren de 100 de hectare în apropierea localității Șinca Veche din județul Brașov. Ulterior, s-a întocmit un plan general de amenajare pe suport topografic și s-a construit o anexă din lemn în care s-au ținut întrunirile lunare ale comunității.

Raportat la obiectivele specifice temei cercetării trebuie punctat faptul că din cauza lipsei construcțiilor propriu-zise la momentul realizării interviului, analiza elementelor arhitecturale care stimulează coeziunea socială și a mecanismului lor de acțiune nu a putut fi făcută, motiv pentru care am decis să nu utilizăm comunitatea ecovillage Armonia Brassovia ca studiu de caz. În interviu, arhitectul ne-a subliniat faptul că momentul de maximă dezvoltare a comunității a fost atins în anul 2015, dar care la nivelul cadrului construit s-a materializat doar parțial, prin anexa provizorie din lemn dedicată întâlnirilor lunare. Ulterior, în intervalul 2015-2019, comunitatea a cunoscut un regres pronunțat, mulți membri, inclusiv o parte dintre cei de bază care au inițiat proiectul, decidând să se retragă. În momentul realizării interviului, comunitatea era deja dizolvată, iar viitorul inițiativei incert. Potrivit lui Ioan Delibaș, la acest deznodământ au contribuit, printre altele, și situația juridică neclară a terenului, modul de organizare a proprietăților și discrepanța dintre viziunea administrației locale și cea a comunității.

ANEXA 2

RAPORTUL INTERVIULUI CU CIPRIAN JDERA DESPRE COMUNITATEA COLIVING „OMEGA HOUSE”, BUCUREȘTI

În data de 10.05.2019 i-a fost luat un interviu ”față în față” domnului Ciprian Jdera, unul dintre inițiatorii proiectului „Omega House” localizat în București pe strada Aurel Vlaicu nr. 20. Interviul s-a desfășurat după o formulă semi-structurată și a avut ca scop colectarea de informații despre această comunitate coliving în legătură cu tematica studiului.

Interviul a debutat cu prezentarea transparentă a informațiilor legate de cercetător, de cercetarea în curs, scopul interviului, modul de desfășurare a acestuia, colectarea și utilizarea răspunsurilor în scop academic. După primirea acceptului din partea persoanei intervievate, Ciprian Jdera, dialogul s-a dezvoltat în jurul următoarelor întrebări:

- „Cum a început povestea Omega House?” (autorul)

Dezvoltarea ansamblului coliving și coworking *Omega House* este legată de o inițiativă precedentă a membrilor fondatori care au realizat înainte un O.N.G. denumit *Omega Men*. Această inițiativă s-a dorit a fi o platformă de networking dedicată în special bărbaților și care aborda teme de comunicare, relații, nutriție, fitness sau antreprenariat. Legat de *Omega House*, Ciprian Jdera a punctat faptul că „partea socială a comunității a contat mai mult în demararea proiectului față de implementarea unei arhitecturi de top.” Coliving-ul s-a deschis în septembrie 2017 într-o clădire multietajată existentă și care anterior găzduise o clinică stomatologică.

- „Care sunt valorile comune ale membrilor?” (autorul)

Ciprian Jdera consideră că *Omega House* este „o casă a dezvoltării personale și a regăsirii de sine”, iar membrii împărtășesc valori cum ar fi „libertatea, contribuția la societate, dezvoltarea personală.”

- „Tipul de membru? Un portret orientativ” (autorul)

Potrivit lui Ciprian Jdera, *Omega House* are la bază o comunitate alcătuită în principal din două categorii: pe de-o parte, „români, oameni în căutare de altceva, de o anumită libertate” și, pe de altă parte, „străini, în special digital nomads”.

- „Apare interacțiune socială între membrii comunității? Dacă da, cum se manifestă aceasta?” (autorul)

Intervievatul confirmă faptul că la nivelul comunității *Omega House* interacțiunile sociale dintre membri sunt puternice și frecvente, iar acestea sunt susținute, pe de-o parte, de evenimentele și dotările pe care coliving-ul le oferă și, pe de altă parte, de activitățile comune dintre care „cea mai importantă este luatul mesei împreună”.

- „În proiectarea și amenajarea ansamblului s-a ținut cont de aspectele sociale?” (autorul)

Ciprian Jdera punctează că în amenajarea spațiilor „s-au urmărit intens aspecte ce țin de designul social” prin utilizarea unor elemente care să susțină contactul dintre oameni sau încurajarea utilizării spațiilor comune și a dotărilor printr-un stil arhitectural personalizat. Cu acest scop, inițiatorii „s-au implicat activ în realizarea, inclusiv în regim propriu, a unor elemente de design interior, obiecte decorative sau piese de mobilier”. În acest sens, ne-a fost prezentat exemplul unei vechi vioare realizate la Reghin și deținute de Ciprian Jdera, pe care acesta a decis să o restaureze și să o înglobeze ca obiect decorativ de perete în zona cafenelei de la parter. În discuția despre arhitectura care ține cont de aspectele sociale, interviueatul ne-a declarat că are în plan dezvoltarea unei comunități ecovillage în zona Băile Herculane unde dorește să construiască un ansamblu, implementând principii de design pentru contact social și bioarhitectură.